

კარ. ღონაძე

პროტოტიპების საკითხისათვის
ეგნათე ნინოშვილის
მხატვრულ მემკვიდრეობაში

სამხრეთ ოსეთის სახელგამი
სტალინური — 1953

**ე. წინაშეილის მხატვრული მემკვიდრეობის
პროტოტიპების ბირველი მკვლევარის, პროფ.
ხიშონ ხუნდაძის, ხხოვნას უძღვნის ამ შრომას**

ავტორი

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

ამხანაგ ი. ბ. სტალინის გენიალურ შრომებს: „მარქსიზმი და ენათმეცნიერების საკითხები“ და „სოციალიზმის ეკონომიკური პრობლემები სსრ კავშირში“ უდიდესი მნიშვნელობა აქვს საბჭოთა მეცნიერული აზროვნების შემდგომი განვითარებისათვის.

ი. ბ. სტალინის ამ ფუძემდებელ ისტორიულ შრომებში დაყენებული და გადაწყვეტილია პრობლემები, რომელნიც შეეხებიან არა მარტო ენათმეცნიერებასა და პოლიტიკურ ეკონომიკას, არამედ მეცნიერების ყოველ სფეროს.

პარტიის XIX ყრილობის ისტორიული დადგენილებები და ეს ეპოქალური მნიშვნელობის დოკუმენტები უდიდეს ამოცანას აკისრებენ ლიტერატურათმცოდნეობის დარგის მუშაკებს, საერთოდ, მთელ საბჭოთა ლიტერატურას და მიუთითებენ მისი განვითარების გზებზე.

ხელოვნების, ლიტერატურის წარმატების მთავარი პირობაა იდეური, საქმიანი კრიტიკის ყოველმხრივი გაშლა და განვითარება.

ი. ბ. სტალინი გვასწავლის: „ვერავითარი მეცნიერება ვერ განვითარდება და წარმატებას ვერ მიაღწევს თუ არ არის აზრთა ბრძოლა, თუ არ არის კრიტიკის თავისუფლება“¹⁾. კრიტიკისა და თვითკრიტიკის ნაცადი იარაღი მეცნიერული აზროვნების ჭანსალი განვითარების უცილობელი საწინდარია.

სალი მეცნიერული კვლევა-ძიების მკვიდრ ნიადაგზე დაყენების უზრუნველსაყოფად კი საჭიროა შეუპოვებული, მკაცრი

---

¹⁾ ი. სტალინი. მარქსიზმი და ენათმეცნიერების საკითხები, სახელგამო, პოლიტ. ლიტერატურის სექტორი, 1950 წ., გვ. 29.

კრიტიკა ვაწარმოოთ ლიტერატურაში მავნე პურეუაზიული თეორიების წინააღმდეგ და საკითხები გავაშუქოთ მარქსიზმ-ლენინიზმის მოძღვრებიდან გამომდინარე სოციალისტური რეალიზმის პრინციპების თვალსაზრისით. სოციალისტური რეალიზმის მეთოდი ითვალისწინებს დიალექტიკურ მიდგომას სინამდვილისადმი, საგნებისა და მოვლენების არა ბრმად ასახვას, არამედ სათანადო გააზრებას, მათი განვითარების ტენდენციების ჩვენებას, ახლის დაცვას, ძველისა და დრომოკმულის წინააღმდეგ ბრძოლას და, საერთოდ, შემოქმედებით დამოკიდებულებას საზოგადოებრივი ცხოვრების მოვლენებისადმი.

მწერლების შემოქმედებითი სამყაროს ანალიზისას აუცილებელია სათანადოდ იქნას გამოკვლეული და გაანალიზებული მთელი ის ფაქტობრივი, ნედლი მასალა, წყაროები, რაც მწერალმა მხატვრული ნიმუშებისათვის გამოიყენა; უამისოდ ძნელია იმ სამხატვრო სტილისა და მეთოდის განსაზღვრა, რომლითაც მწერალი თავის შემოქმედებითს მუშაობაში ხელმძღვანელობდა.

ეგნატე ნინოშვილის ლიტერატურული მიმართულების, სტილის გასარკვევად ჩვენც ანალოგიური მუშაობა ვაწარმოეთ; ვცადეთ შეგვესწავლა ბელეტრისტის მხატვრულ მემკვიდრეობაში გამოყენებული თავდაპირველი, ნედლი მასალა, შემდეგ კი მოგვეხდინა ამ უკანასკნელის ანალიზი.

ცნობილია, რომ მწერლის შემოქმედებითი მუშაობის ქვაკუთხედი, მისი მხატვრული ოსტატობის საზომი ტიპიურობის საკითხია. იმდენად ძლიერია მწერალი, როგორც შემოქმედი, რამდენადაც იგი ახერხებს საგნებისა და მოვლენების ღრმა განზოგადებას, ტიპიზაციას და, პირიქით, სუსტია მწერლის მხატვრული ნიჭი, თუ იგი ბრმად ასახავს სინამდვილეს, საზოგადოებრივი ცხოვრების საგნებსა და მოვლენებს, რამდენადაც ეს უკანასკნელი ხშირი, მასობრივი არ უნდა იყოს. ამ შემთხვევაში მასალის სანდოობა, მისი ხვედრითი წონა, მნიშვნელობა დამოკიდებულია არა იმაზე, რამდენად ხშირი და მასობრივია იგი, არამედ იმაზე თუ ეს უკანასკნელი რაზომ სრულადა და მკვეთრად „გამოხატავს მოცემული სოციალური ძალის.

არსს“ (გ. მალენკოვი), ცხოვრების დამახასიათებელ, ტიპიურ მხარეებს. სამწუხაროდ, ლიტერატურისმცოდნეობის ეს კარდინალური საკითხი, ტიპიურობის საკითხი დღემდე არაა სათანადოდ დამუშავებული ჩვენს ლიტერატურაში.

ამ საგანზე ამხანაგმა გ. მალენკოვმა პარტიის XIX ყრილობაზე თავის მოხსენებაში შემდეგი სახელმძღვანელო მითითებები მოგვცა: — „ტიპიურია არა მარტო ის, რასაც ყველაზე ხშირად ვხვდებით, არამედ, რაც ყველაზე მეტი სისრულითა და სიმახვილით გამოხატავს მოცემული სოციალური ძალის არსს. ზარქისიტულ-ლენინური გაგებით, ტიპიური სრულიადაც არ ნიშნავს რაღაც სტატისტიკურ საშუალოს. ტიპიურობა შეესაბამება მოცემული სოციალისტორიული მოვლენის არსს, და მხოლოდ იმას როდი წარმოადგენს, რაც ყველაზე გავრცელებულია, ხშირად მეორდება, ჩვეულებრივია. სახის შეგნებულად ქარბი ფერებით დახატვა, გამახვილება კი არ გამორიცხავს ტიპიურობას, არამედ უფრო სრულად, უფრო მკაფიოდ გვიჩვენებს მას. ტიპიურობა რეალისტურ ხელოვნებაში პარტიულობის გამოვლინების ძირითადი სფეროა. ტიპიურობის პრობლემა ყოველთვის პოლიტიკური პრობლემაა“¹⁾.

ამხანაგ გ. მალენკოვის ეს განსაზღვრა გვასწავლის, რომ მწერალმა ცხოვრებაში დაკვირვებით უნდა შეარჩიოს საგნები და მოვლენები, ყურადღება გაამახვილოს ისეთ მხარეებზე, რომელნიც წამყვანი და მზარდია, მომავლის ნიშნების მატარებელია. ე. ნინოშვილის თვალის მიმიზნებული იყო საზოგადოებრივი ცხოვრების სწორედ ისეთ მხარეებზე, რომელიც ტიპიური, დამახასიათებელი იყო და, მაშასადამე, „ყველაზე მეტი სისრულითა და სიმახვილით გამოხატავდა“ სინამდვილეს, საზოგადოებრივ ცხოვრებას. დაკვირვებული მწერალი ამითაც არ კმაყოფილდებოდა: იგი შეგნებულად დაეძებდა და ასახავდა სინამდვილის ისეთ ფაქტებსა და მოვლენებს, რომელიც თავის-

---

¹⁾ გ. მალენკოვი, საანგარიშო მოხსენება პარტიის XIX ყრილობას საკავშირო კ. პ. ცენტრალური კომიტეტის მუშაობის შესახებ, სახელგამი, 1952, გვ. 89.

თავად მომწიფებული და დამკვიდრებული იყო ცხოვრებაში. ე. ნინოშვილის შემოქმედებითი პრაქტიკის ეს მეთოდი ზოგიერთმა მკვლევარმა ყალბად გაიგო, ბელეტრისტში უარყო შემოქმედებითი ძალა, მხატვრული ნიჭი და იგი უბრალო, ნატურალისტური მიმართულების მწერლად მიიჩნია.

ამიტომ იყო, რომ ეგნატე ნინოშვილის მხატვრული მემკვიდრეობა იმთავითვე საცილობელი გახდა ჩვენს ლიტერატურულ კრიტიკაში.

განსაკუთრებით უმართებულოდ მოექცინენ მწერლის შემოქმედების შეფასებას მისი იდეოლოგიური მოწინააღმდეგენი (ბურჟუაზიულ-ნაციონალისტური ინტელიგენციის ბანაკიდან) ცნობილი კრიტიკოსების: კიტა აბაშიძის, ხომლელის (რომ. ფანცხავა) და სხვათა სახით.

ე. ნინოშვილს უწუნებდნენ, ერთი მხრით, სტილს, ენას, საერთოდ, ნაწარმოების მხატვრული, ესთეტიკური მხარის უგულებელყოფას; მეორე მხრით, არ მოსწონდათ მისი მკვეთრად გამოვლენილი კლასთა ბრძოლის ზაზი და იდეური მომენტი გატაცება, ამ უკანასკნელისადმი გადაჭარბებული გრძნობიერება მოთხრობა-სურათებში. ამ ნიადაგზე დაიწყო გარკვეულ წრეებში მწერლის ლიტერატურული გემოვნებისა და სტილის ცალმხრივი შეფასება, მისი მხატვრული მემკვიდრეობის ტენდენციური დამცირების ცდები.

ზოგიერთი კრიტიკოსი ხელაღებით უარყოფდა ბელეტრისტის შემოქმედებითს ძალას, მისი მოთხრობა-სურათების მხატვრულ ღირსებას. კრიტიკოსი ხომლელი ე. ნინოშვილის შესახებ ერთგან კიდევ შენიშნავდა: — „ნამდვილს და ქეშმარიტ ბელეტრისტსაც ვერ ვუწოდებთ“-ო¹). ზოგსაც ე. ნინოშვილი „გადგვარებული რეალიზმის“, ნატურალიზმის მიმდევრად წარმოედგინა, რადგან მწერალი მათი აზრით საზოგადოებრივი ცხოვრების მოვლენებს „შეუფერავად“, ფოტოგრაფიულად ხატავდა და მასალის სათანადო მხატვრულ განზოგადოებას ვერ ახერხებდა. ამ თვალსაზრისზე იდგა ცნობილი კრიტიკოსი კ. აბაშიძე, რომელმაც ე. ნინოშვილს, საერთოდ, ვერც კი მოუწა-

---

¹) აკაკის კრებული, IX, 1899, გვ. 61, შენიშვნა სქოლიოში.

ხა ადგილი მშობლიური ლიტერატურის ისტორიაში და იგი ორიოდ სიტყვითაც არ მოიხსენია თავის ორტომიან „ეტიუდეებში“.

ბელეტრისტის შესახებ კრიტიკოსთა ამ დასის აშკარად მცდარი კონცეფცია ღღეს არავისათვის სადაო არაა, მაგრამ, თავის დროზე, გარკვეულ წრეებში, მას ერთგვარი გასავალი ჰქონდა და მიმდევრებიც ჰყავდა. ამიტომ საჭიროა ამ კონცეფციის სოციალბის მეცნიერული საფუძვლიანობით ცხადყოფა. რევოლუციამდელი ლიტერატურული ცხოვრების მესვეურთა ეს წრე, კერძოდ, კიბა აბაშიძე, რომელიც იმხანად ერთგვარ ტონს აძლევდა ჩვენში ლიტერატურას, ე. ნინოშვილს თვლიდა ნატურალისტური მიმართულების მწერლად. ამ მიმართულების მწერალი კი, როგორც ცნობილია, ჩვეულებრივ, მხოლოდ იმას ხატავს, რასაც სინამდვილეში ხედავს და ამ უკანასკნელის სათანადო განზოგადოებას ვერ ახერხებს.

მართალია, ე. ნინოშვილის ზოგიერთი თხზულების მასალა ზოგჯერ, მართლაც ახდენს, ემპირიული კერძობისა და ყოველდღიურობის შთაბეჭდილებას, მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი შეხედვით; თუ ბელეტრისტის მხატვრულ ნიმუშებს ღრმად ჩაუვყვირდებით, დავინახავთ, რომ მწერალი განსაკუთრებით გრძნობიარეა რეალური სინამდვილის მიმართ, მასალებს ჩვეულებრივ საზოგადოებრივი ცხოვრების სიღრმიდან იღებს, მაგრამ უკანასკნელს საფუძვლიანად გადაამუშავებს და განზოგადოებს გარკვეული თვალსაზრისით.

ე. ნინოშვილის მხატვრული სტილის გასარკვევად, რასაც წარმოდგენილი შრომა ემსახურება, საჭიროა გავეცნოთ იმ ფაქტობრივ მხარეს, რაც ნედლ მასალად შემოვიდა მწერლის შემოქმედებაში და შემდეგ მხატვრულად გარდაიკაზმა¹⁾.

1) აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ მწერლის შემოქმედების ზოგიერთი საკითხის, განსაკუთრებით სამხატვრო სტილისა და მეთოდის გასარკვევად, ყველაზე უფრო სანდო, პოზიტიური გზა ავტორის მხატვრულ მემკვიდრეობაში გამოყენებული ნედლი მასალის შესწავლა, საკუთრივ, ნაწარმოებში პერსონაჟთა პროტოტიპების სამყაროს გაცნობა; ამ მიზნით უნდა გავარკვეოთ, რა მასალა იყო მწერლის განკარგულებაში თავდაპირველად, რა ანტიმწერალმა სინამდვილიდან და როგორ გარდაიკაზმა, რა გვარად განახლებულა მხატვრულად იგი თავის თხზულებებში.

ე. ნინოშვილის მხატვრული მემკვიდრეობის ნელლი მასალის შესწავლას მტკიცე საფუძველი ჩაუყარა განსვენებულმა მკვლევარმა სიმონ ხუნდაძემ, რომელმაც დიდი შრომა ჩაატარა ბელეტრისტის მხატვრულ ნიმუშებში გამოყენებული ფაქტობრივი მასალის, საკუთრივ პერსონაჟთა პროტოტიპების გამოკვლევის საქმეში. ეს ძვირფასი ცნობები მკვლევარს წარმოდგენილი აქვს ე. ნინოშვილის თხზულებათა მის მიერ გამოცემული სამტომეულის პირველი ორი ტომის (ფედერაცია, 1932) ე. წ. „რედაქტორის შენიშვნებში“, სადაც ჩვენი ლიტერატურისათვის მანამდე უცნობი მრავალი ძვირფასი მასალაა გამოქვეყნებული. მიუხედავად ამისა, როგორც გამოიჩვენა, ეს მასალა, ყოველ კერძო შემთხვევაში, როდია მთლად ზუსტი და, მით უფრო, ამომწურველად სრული. ამიტომ ჩვენ ვცადეთ ამ მიმართულებით კვლევა-ძიების გაღრმავება, რამაც დამაკმაყოფილებელი შედეგები მოგვცა. ჩვენს მიერ მოპოვებულმა მასალებმა რამოდენიმედ შეავსო სიმონ ხუნდაძის „რედაქტორის შენიშვნებში“ წარმოდგენილი ცნობები და მასში ზოგიერთი მნიშვნელოვანი კორექტივიც შეიტანა.

ამ ნელლი მასალისა და მის საფუძველზე აგებული ე. ნინოშვილის მხატვრული მემკვიდრეობის შედარებითმა ანალიზმა მოგვცა მტკიცე საფუძველი მწერლის სტილისა და შემოქმედებითი მეთოდის განსაზღვრისათვის. ჩატარებულმა მუშაობამ ნათელი მოჰფინა ოდესღაც საცილობელ საკითხს ე. ნინოშვილის მხატვრული სტილის, ლიტერატურული მიმართულების შესახებ. გამოიჩვენა, რომ ე. ნინოშვილი რეალისტი მწერალია და არა „შეუფერავი რეალიზმის“, ნატურალიზმის მოსანგრე, ამ უკანასკნელის ე. წ. „ფოტოგრაფიზმის“ ხერხების მიმდევარი. მართალია, ბელეტრისტი მასალას, ხშირ შემთხვევაში საზოგადოებრივი ცხოვრებიდან იღებდა, მაგრამ მას ბრმად არასოდეს არ ენდობოდა და მუდამ საფუძვლიანად გარდაკაზმავდა მხატვრული რეალიზმის მოთხოვნებისამებრ. ცნობილია, რომ მხატვრული სიტყვის ოსტატი, განსაკუთრებით ეპიკური ჟანრისა, მასალას, ჩვეულებრივ, რეალური სინამდვილიდან იღებს; ამდენადვე, თითოეულ მხატვრულ ნაწარმოებში, რა ჟანრისაც არ უნდა იყოს იგი, მეტ-ნაკლები სისრულითა და სიზუსტით

გამოყენებულია რეალური სინამდვილიდან აღქმული ნედლი მასალა, კონკრეტული ფაქტები. მწერლის ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში გამოყენებული ყოველგვარი ასეთი ფაქტობრივი მასალის, კერძოდ, პროტოტიპების კვლევა-ძიებას, მხატვრული ნიმუშების სურათ-სახეებთან მათს შედარებით ანალიზს უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს ავტორის შემოქმედებითი ძალ-ღონის გასათვალისწინებლად.

ანალოგიური ხასიათის კვლევით მუშაობას აქვს არა მარტო ვიწრო აკადემიური, არამედ ფართო ლიტერატურული ინტერესი და მნიშვნელობა, რომელსაც ლიტერატურის ვერც ერთი მკვლევარი, თუ კრიტიკოსი გვერდს ვერ აუვლის მწერლის მხატვრული მემკვიდრეობის ანალიზის დროს.

ამრიგად, აშკარაა, რომ თითოეული მხატვრული ნიმუში, მით უფრო რეალისტური მიმართულებისა, ხშირ შემთხვევაში, აგებულია რეალურ მასალაზე, რომელსაც შემდეგ მწერალი თავის შემოქმედებითს ლაბორატორიაში შეძლებისდაგვარად გადაამუშავებს, მხატვრულად გარდაკაზმავს.

ამიტომაც, რომ მხატვრული რეალიზმის ლიტერატურულ პრაქტიკაში, განსაკუთრებით ეპიკური ჟანრის ნიმუშებში, პერსონაჟებს ხშირად საფუძვლად უდევს რეალური, ცოცხალი პირები, უკეთ, პირველსახეები, (первоистраз), რომელსაც მწერალს განსაზღვრული სახის შესამუშავებლად გამოუყენებია. ამგვარი პროტოტიპული მასალის გამოყენების ფაქტები განსაკუთრებით ნათლად ჩანს ფერწერითი ხელოვნების, მხატვრობის¹⁾, მოქანდაკეობის პრაქტიკაში, როცა მხატვარს რომელიმე ესკიზის, სურათისა თუ პორტრეტის საფუძვლად, ჩვეუ-

---

1) ავიღოთ თუნდა, გამოჩენილი ქართველი რეალისტი მხატვრის, გიგო გაბაშვილის, ერთ-ერთი დიდი მხატვრული უმეშვეობით შესრულებული სურათი „სამი მოქალაქე“, სადაც, როგორც ვიცით, სამი ჰალარა მოხუცია წარმოდგენილი ერთი მეორისადმი მიბრუნებული სახით. ეს სურათიე ნაცნობი პირების მიხედვითაც შემუშავებული. გ. გაბაშვილის მეგობრის, ა. ი. ფორაქიშვილის ცნობით ამ სამი მოქალაქის პორტრეტიდან მარჯვენა პირველი პორტრეტი შესრულებული ყოფილა ქართველი ვაჟრის, ვინმე ჭიკინაძის მიხედვით; მეორე და მესამე კი, საერთო პროტოტიპის, ერთი თბილისელი სომეხი ვაჟრის მიხედვით.

ლებრივ, ესა თუ ის „მოდელი“ ან რომელიმე ცოცხალი პირი ჰყავს აღებული.

მხატვრული სიტყვის ოსტატი მწერალიც ასევე ხშირად მიმართავს რეალურ სინამდვილეს, როგორც თავდაპირველ წყაროს; ამ უკანასკნელისაგან აიღებს ნედლ მასალას, რომელსაც იგი შემოქმედებითი მუშაობის პროცესში სათანადოდ „გაიაზრებს“, გარკვეული თვალსაზრისით გადაამუშავებს, საჭიროებისამებრ შეცვლის, ზოგჯერ არსებითადაც; ხშირად ავტორი საგანს ისეთი ნიშნებითაც შეამკობს, რომელსაც, შესაძლებელია, სინამდვილეში სრულიადაც არ ჰქონებია ადგილი, მაგრამ, საერთოდ კი, დამახასიათებელია, ტიპიურია. ასეთი, ტიპიზაციის მხატვრული ხერხებით შემუშავებული რომელიმე ერთი სახე თუ სურათი შეიძლება „მსგავსთა მრავალთა“ საილუსტრაციოდ გამოდგეს.

უნდა შევნიშნოთ, რომ მეტად განსხვავებულია თვით ამ ნედლი მასალის გამოყენების ფარგლები მწერლის შემოქმედებითს პრაქტიკაში. მწერლის დამოკიდებულებას მასალისადმი განსაზღვრავს თვით ამ ნედლი მასალის ბუნება-ხასიათი. თუ ეს უკანასკნელი მწერლის მიერ ხელმარჯვედ შერჩეულია, ან ბედნიერი შემთხვევით მიგნებული და იგი, ამდენადვე, თავის თავად საზოგადოებრივი ვითარების დამახასიათებელია, მის ასახვას, თუნდაც სინამდვილეში მოცემული სახით, მაინც გარკვეული წონა და შემეცნებითი ღირებულება აქვს. როდესაც მწერლის განკარგულებაში სწორედ ასეთი პროტოტიპია, ცხადია, ავტორს აღარ დასჭირდება მასზე რთული შემოქმედებითი ოპერაციების წარმოება. იმ შემთხვევაში, როცა პროტოტიპული მასალა სინამდვილის გამომსახველობის თვალსაზრისით მკრთალია, მწერალი იძულებული ხდება უფრო რთული შემოქმედებითი მუშაობა აწარმოოს რეალური სინამდვილის მონაცემი მასალის სათანადოდ განსაზოგადოებლად და გარდასაკაზმავად. ავტორის განწყობილება პროტოტიპული, ნედლი მასალისადმი, ამ უკანასკნელის თვისობრიობასთან ერთად ბევრგვარადაა და მოკიდებული აგრეთვე თვით მწერლის ლიტერატურულ პლატ-

ფორმაზე, მის მხატვრულ სტილზე, ლიტერატურულ მიმართულებებზე, რომელსაც იგი იზიარებს.

ცნობილია, რომ რომანტიკოსები, რომელნიც მომეტებული პატივით ეკიდებიან სუბიექტური ვნება-იდეალების გამოხატვას, პრინციპული მოსაზრებითაც, შედარებით, ნაკლებად ეყრდნობიან რეალურ სინამდვილეს, როგორც შემოქმედებითი მასალის უშუალო წყაროს. „ჩიტის გაფრენის სიმაღლიდან“ გადმოშორალნი, ისინი, უმეტეს შემთხვევაში ფანტაზიას, მხატვრულ გამომგონებლობასა და ინტუიციას მიმართავენ და ნაკლებად „იდაბლებენ თავს“ მასალა სამი განზომილებიანი რეალური სინამდვილიდან აიღონ.

სრულიად სხვაგვარია რეალისტური ლიტერატურის, განსაკუთრებით დღევანდელი საბჭოთა ლიტერატურის დამოკიდებულება სინამდვილისადმი, საზოგადოებრივი ცხოვრებისადმი და ამ უკანასკნელის მონაცემი ფაქტობრივი მასალებისადმი. ვინაიდან საბჭოთა ლიტერატურის დამახასიათებელი მეთოდია სოციალისტური რეალიზმი, რომლის ძირითადი პრინციპია გულრმევებული, ორგანიული კავშირი სინამდვილესთან, საზოგადოებრივი ცხოვრების მოვლენებთან, ცხადია, იგი ნელ მასალას აიღებს რეალური სინამდვილიდან, მაგრამ ამ უკანასკნელს ბრმად როდი ენდობა; ამ მიმართულების (სოციალისტური რეალიზმის) მწერალი ცხოვრებიდან აღქმულ მასალას შემოქმედებითი მუშაობის პროცესში სათანადოდ გარდაქმნის, „გაიაზრებს“ მას მარქსიზმ-ლენინიზმის თვალსაზრისით.

ამიტომ მწერლის შემოქმედებითი ძალ-ღონის, მისი მხატვრული სტილის გასათვალისწინებლად აუცილებელია სათანადოდ გავეცნოთ ჯერ თვით იმ თავდაპირველ ნელ მასალას, რაც მხატვრულ ნაწარმოებს საფუძვლად დაედო, ხოლო, შემდეგ კი გავაანალიზოთ ამ უკანასკნელის საფუძველზე შემუშავებული მხატვრულ სახეთა სამყარო. ეს გარემოება გავვიადვილებს ნათლად წარმოვიდგინოთ ის ინტენსიური შემოქმედებითი მუშაობის რთული პროცესი, რომელსაც მწერალი თავის ლაბორატორიაში მოცემულ მასალაზე ეწევა. ყოველივე ეს შეგვაძლებინებს გავარკვიოთ ის ლიტერატურული სტილი და ხერხე-

ბი, რომლითაც ავტორი შემოქმედებითი მუშაობის პროცესში ხელმძღვანელობდა.

ლიტერატურული ნაწარმოებისა და მასში გამოყენებული მასალის შედარებითი ანალიზი, ანუ შეპირისპირება იმ კონკრეტული ნედლი მასალისა, რაც მწერალს სინამდვილიდან აუღია, იმასთან, რაც ამ უკანასკნელის საფუძველზე შეუმუშავებია, მოგვცემს სახელმძღვანელო არიადნის ძაფს ავტორის შემოქმედებითი მუშაობის ხასიათის, მისი ლიტერატურული სტილისა და გემოვნების გასათვალისწინებლად¹⁾.

ამიტომ ე. ნინოშვილის მხატვრული სტილისა და მიმართულების დასადგენად ვცადეთ შეგვესწავლა მის ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში გამოყენებული თავდაპირველი მასალა, პროტოტიპები²⁾. ჩვენ გავეცანიით ამ საგანზე არსებულ ლიტერატურას და, შემდეგ, მოვახდინეთ ამ უკანასკნელის მხატვრული ნიმუშების მონაცემებთან შედარებითი ანალიზი, რამაც, როგორც ამას ქვემოთ დავინახავთ, ნაყოფიერი შედეგები მოგვცა.

1) აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ მწერლის მხატვრული მემკვიდრეობას პროტოტიპული, ნედლი მასალის კვლევას ავტორისათვის თავისი კრიტიკული მხარეც აქვს. ამგვარმა კვლევა-ძიებამ, გამოუცდელი მკითხველის თვალში, შეიძლება ერთგვარი ზიანიც მიაყენოს ავტორის შემოქმედებით რეპუტაციას და იგი, ზოგჯერ, ნატურალისტურ ასპექტში წარმოგვიდგინოს. მწერალი, რომელიც ამგვარი პროტოტიპული მასალის შესწავლას წარმატებით გაუძლებს, ქეშმარიტი შემოქმედია და მისი ადგილიც უზრუნველყოფილია ლიტერატურის ისტორიაში და, პირიქით: თუ დადასტურდა, რომ მწერალი სინამდვილის მასალის ტყვეობაშია მოქცეული, ეს უკანასკნელი მწერალს სათანადოდ ვერ დაუმორჩილებია, მოწინავე იდეური თვალსაზრისით ვერ განუზოგადოებია, აშკარაა, ჩვენ საქმე გვაქვს ავტორის „მხატვრულ ჩავარდნასთან“, ე. წ. „მცოცავი ემპირიზმის“ რეციდივებთან. ამ უკანასკნელს, ბუნებრივად, ნატურალიზმისაკენ მივყევართ. ამდენადვე, გალაუქარებლად შეიძლება ითქვას, პროტოტიპების კვლევა-ძიების ხერხი ავტორის შემოქმედებითი ნიჭისა და ძალ-ღონის გამოსადგელია „წყალქვეშე ქვაა“.

2) ამ მიზნით, ძირითადად, ჩვენ ვიყენებთ: ა) პროფ. ს. ხუნდაძის ნაშრომებს, რომელიც „რედაქტორის შენიშვნების“ სახით დართული აქვს მისივე რედაქციით გამოსულ ე. ნინოშვილის თხზულებათა სამტომეულის I-II ტომს (გამომცემლობა „ფედერაცია“, 1932) და ბ) საკუთრივ ჩვენს ზერე მოპოვებულ მასალებს, რომელიც ჩვენთანვე ინახება.

ჩატარებული მუშაობის შედეგად ფარდა აეხადა მწერლის შემოქმედებითი ცხოვრების ზოგიერთ ისეთ მხარეს, რომელიც, საჭირო მასალების უქონლობის გამო, უკანასკნელ დრომდე ჩრდილში იდგა. რაც მთავარია, შორს გაიფანტა ის გაუგებრობა, რაც ბელეტრისტის სახელს შეუქმნა ჩვენი ახლო წარსულის ლიტერატურული კრიტიკის ერთმა ფრთამ — კიტა აბაშიძის, ხომლელისა და სხვ. სახით; ბელეტრისტი ე. ნინოშვილი ჩვენს წინაშე წარმოდგა, როგორც თავის შემოქმედებით ძალაში მტკიცედ დარწმუნებული ორიგინალური სტილის ნიჭიერი რეალისტი მწერალი, რომელიც მხატვრული რეალიზმის პრინციპებისამებრ საზოგადოებრივი ცხოვრებიდან აღებულ ნედლ მასალას საფუძვლიანად გარდაკაზმავდა გარკვეული თვალსაზრისით.

მხატვრულ ლიტერატურაში გამოყენებულ ნედლ მასალაზე ანალოგიური მუშაობის სტილი კარგა ხანია ცნობილი და დამკვიდრებულია სოციალური რომანის, რეალისტური ლიტერატურის ისტორიაში. ეს ხაზი როგორც ქართულ, ისე რუსულსა და ევროპულ ლიტერატურაში განსაკუთრებით გავრცელდა გასული (XIX) საუკუნიდან. ინტენსიურ სოციალურ და ნაციონალურ მოძრაობათა ამ საუკუნის თანადროულმა ლიტერატურამ ფართოდ გაუღო კარი საზოგადოებრივი ცხოვრების მოვლენებს და მხატვრული სიტყვის მაღალი ტრიბუნა აქცია სინამდვილის სარკედ, „გარემოების საყვირად“. ამ ეპოქის ლიტერატურას დაევალა სისწორით გადმოეცა ყოველივე ის, რაც სინამდვილეში (ბუნებასა თუ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, ისტორიაში) იყო და, მაშასადამე, მწერლის „თვალს უნახავს“ და „ჭკუას გაუზომ-აუწონია“. ამ დროიდან იყო, რომ მხატვრულმა ლიტერატურამ (როგორც ამას ჰონორე-დებალზაჟის მაგალითზე ენგელსი შენიშნავდა), ისტორიული წყაროების თანაბარფასეული ღირებულება მოიპოვა საზოგადოებრივი ცხოვრების გადმოცემის საქმეში. ამ უკანასკნელს მხატვრული სიტყვის ოსტატის განკარგულებაში არსებულ სპეციფიკურ იარაღს გარდა ის გარემოებაც უწყობს ხელს, რომ მწერლები, მეცნიერების მსგავსად, საგანგებოდ

სწავლობენ ცხოვრებას, სინამდვილეს (ბუნებასა თუ საზოგადოებას, აწმყოსა თუ წარსულს). სინამდვილის ეს შესწავლა, ძირითადად, ორი ხაზით მიმდინარეობს: ა) მწერლის მიერ ცხოვრებაზე უშუალო დაკვირვებისა და ბ) ისტორიულ-ლიტერატურული წყაროების გამოყენების ხაზით (სპეციალური შრომები, ჟურნალ-გაზეთები¹⁾), რასაც მწერლები (განსაკუთრებით რეალისტური მიმართულებისა) ისეთივე გულმოდგინეობით მიმართავენ, როგორც მეცნიერები.

რეალისტური მიმართულების მხატვრები სინამდვილიდან იღებენ არა მარტო ცალკეულ სახეებსა და ხასიათებს, არამედ, ხშირად, სცენებს, სიუჟეტებსა და ფაბულებსაც კი²⁾.

1) ამ უკანასკნელის საილუსტრაციოდ მრავალი მაგალითის დასახელება შეიძლება როგორც მშობლიური, ისე რუსული თუ უცხოური ლიტერატურის ისტორიიდან. მრავალთაგან დავასახელებთ მხოლოდ რამოდენიმეს. ევროპული ლიტერატურიდან შეიძლება გავიხსენოთ თუნდა ჰაუპტმანის „ფეიქრები“, რომელიც ძირითადად აგებულია ცნობილი ციმერმანის ნაშრომის ცნობებზე სილეზიის ფეიქრების შესახებ; რუსული ლიტერატურიდან კი — დოსტოევსკის რომანი „Бесы“, რომელსაც საფუძვლად დასდებია საგაზეთო ცნობები ცნობილი ნეჩაევის საქმის შესახებ. ამგვარადვეა, სხვათა შორის, თავდაპირველად შემუშავებული ამავე ავტორის (დოსტოევსკის) ნაწარმოები — „ძმები კარამაზოვები“ და სხვ.; ლ. ტოლსტოი თავისი რომანის „ომი და მშვიდობა“ საფუძვლად უხვად სარგებლობს (ხშირად ამონაწერებიც კი მოჰყავს) გამოჩენილი ისტორიკოსების ისტორიული და შემუშავებული ლიტერატურიდან.

2) ამ უკანასკნელის მაგალითად შეიძლება მივიჩნიოთ რუსული ლიტერატურიდან ცნობილი დრამატურგი ა. ნ. ოსტროვსკი. მის ერთ-ერთ პიესაში — „Гроза“, როგორც მწერლის ბიოგრაფიის გადმოგვცემენ, რეალური ცხოვრებიდან ყოფილა აღებული არა მარტო სახეები, არამედ მთელი რიგი მომენტები და სცენებიც. ანალოგიური მოვლენები განსაკუთრებით ხშირია ხალხოსანთა (როგორც რუსულ, ისე ქართულს) ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში: რეალური სინამდვილიდან აღებული ფაქტობრივი მასალების სიუჟზე იგრძნობა აგრეთვე ნიჟიერი ქართველი ბელეტრისტის დავით კლდიაშვილის მხატვრულ ნიმუშებში. ცნობილია რომ მისი მოთხრობის, „სამანიშვილის დედინაცვალი“ ფაბულა, არაქ მთლიანად აღებულია კონკრეტული სინამდვილიდან. ნაწარმოებში წარმოდგენილი მსგავსი შემთხვევა გადახდენია თავს თვით მწერლის (დავითის) სიმაჟრის — პ. მაკავარიანის ერთ ნაცნობ აზნაურს, როგორც ამას მოგვითხრობს ს. კლდიაშვილი თავის მოგონებაში მაშინ — დ. კლდიაშვილის შესახებ (ს. კლდიაშვილი, მოგონებანი დავით კლდიაშვილზე, თბილისი, 1933, გვ. 56).

მაქსიმ გორკის შენიშვნისა არ იყოს, მწერალი „გააზრებულად“ უნდა მოეკიდოს რეალური სინამდვილიდან აღებულ მასალას, რომელსაც საჭიროებისამებრ უნდა მიუმატოს ან მოაკლოს საღებავები ნავარაუდები მხატვრული სახის შესამუშავებლად. ასე იქცეოდნენ რეალისტი მხატვრები. ლიტერატურის ისტორიიდან ცნობილია, რომ ამ გზით ქმნიდნენ უკნობ სახეებს მხატვრული სიტყვის ისეთი დიდებული ოსტატები, როგორიც არიან ბალზაკი, ფლობერი, ზოლა, დიკენსი, ტეკერეი, გოგოლი, ტოლსტოი, დოსტოევსკი, ტურგენევი, გონჩაროვი, გორკი, ი. პაუკვაძე, გ. წერეთელი, ა. ყაზბეგი, დ. კლდიაშვილი, ქართველი ხალხოსნები და სხვები. მათი თხზულებების მთელი რიგი პერსონაჟები და, ზოგჯერ, სცენებიც კი ხშირად სინამდვილის მიხედვითაა აგებული. მხატვრული ნიმუშების საფუძვლად გამოყენებული რეალური სინამდვილის ეს ნედლი მასალები, პირველსახეები, პროტოტიპები დიდ შემოქმედ მწერალთა ხელში დაუსრულებლად იცვლება, არსებითად გარდაიქმნება მათი იდეოლოგიური მრწამსისა თუ ესთეტიკური გემოვნების მიხედვით. საილუსტრაციოდ მოვიტანოთ რამდენიმე დამახასიათებელი მაგალითი.

ცნობილია, რომ ნორვეგიელ მწერალს — ჰენრიხ იბსენს თავისი დრამის „ბრანდის“ ამავე სახელწოდების პერსონაჟის (ბრანდ) პროტოტიპად მოძღვარი, ვინმე ლამერსი აუღია. მიუხედავად ამისა, მწერალს, როგორც მისი ბიოგრაფები გადმოგვცემენ, უკანასკნელის პორტრეტში მნიშვნელოვანი კორექტივი შეუტანია.

ასევე დადგენილი ფაქტია, რომ გოეთეს „ვერტერში“ თავის დროზე საკმაოდ ცნობილი პირი — შარლოტა და მისი მეუღლეა წარმოდგენილი. ნაწარმოების გაცნობისას მათ საკუთარი თავი უცვნიათ და ამ ნიადაგზე ავტორთან ერთგვარი უსიამოვნებაც კი მოსვლიათ.

გენიალური შექსპირის მთელი დრამატურგია ხომ დამყარებულია სინამდვილის მასალაზე, საისტორიო წყაროებზე. სინამდვილის მასალები უხვად იგრძნობა განსაკუთრებით რეალისტური მიმართულების ევროპელი მწერლების: დიკენსის, ტეკერის (ინგლისური ლიტერატურა), ბალზაკის, ფლობერის, ზოლას (ფრანგული ლიტერატურა) და სხვათა რეალისტი მწერლების მხატვრულ მემკვიდრეობაში, რომლის ჩამოთვლა შორს წაგვიყვანდა.

უმარავია ანალოგიური მაგალითები, აგრეთვე დიდი რუსი ხალხის მდიდარ ლიტერატურაში. ავიღოთ, თუნდა, გრიბოედოვის პიესა „ვაი-ჰკუისაგან“. ამ პიესის პერსონაჟთა მეტი წილი, როგორც გამორკვეულია, რეალური სინამდვილიდანაა აღებული. მწერლის ბიოგრაფიის გადმოცემით, ჩაცკის სახეში თვით ავტორისა და პუშკინის საერთო მეგობარს, ცნობილ ჩაადაევს ცნობილობდნენ; სკალოზუბის სახეში პასკევიჩსა და არაკჩეევს ვარაუდობდნენ, ხოლო კნენინა მარიამ ალექსის ასულში — გოლიცინასა¹⁾ და ა. შ.

პროტოტიპები მოეპოვება აგრეთვე თვით გენიალური პუშკინის უზადო მხატვრულ ნიმუშებსაც კი, სადაც, ჩვეულებრივ, სურათ-სახეები ისეთი ჰაეროვანი სიმსუბუქითა და უღრმესად შთაგონებული მხატვრული უმეშვეობითაა გამოკვეთილი, რომ მკითხველს პოეტის ეპიკურ ნიმუშებშიაც კი ხშირად უძნელდება მატერიის, ნივთიერი მასალის შეგრძნობა. მოარული შეხედულებით, „ევგენი ონეგინის“ პერსონაჟის — ლენსკის პირველსახედ თავის დროზე კარგად ცნობილი კიუხელბეკერი მიაჩნიათ, ხოლო ტატიანას ძიძაში პუშკინისავე აღმზრდელ ძიძას — არინა როდიონის ასულს გულისხმობენ²⁾. როგორც პოეტის ბიოგრაფიული მასალებიდან ჩანს, მის პოემას — „ძმები ავაზაკები“ საფუძვლად დასდებია ავტორის თანამედროვე სინამდვილის ერთი ეპიზოდი, სახელდობრ, ყოფილი ეკატერინოსლავის

---

1) ო. გროსმანი, გრიბოედოვი, გზ. „კომუნისტი“, 1945წ. 14 იანვარი.

2) Ал. Цейтлин, Мастерство Пушкина, Сов. писатель, Москва, 1933.

ციხიდან ბორკილებში გათანგული ორი პატიმრის გაქცევა, რომლის მოწამე პირადად თვით პუშკინიც ყოფილა.

პროტოტიპები მოენახა აგრეთვე ლერმონტოვის მთელი რიგი პოემებისა და მოთხრობის „ჩვენი დროის გმირების“ პერსონაჟებსაც. პროტოტიპები მოეპოვება ისეთ საყოველთაოდ აღიარებულ დიდ მხატვარსაც კი, როგორიცაა, მაგ. ტურგენევი, რომლის მხატვრული უმეშვეობით დამუშავებული ტილოები ემპირიულ ნიადაგთან სიახლოვის ყველაზე ნაკლებ კვალს ტოვებენ. მრავალთაგან დავასახელოთ, თუნდაც, ერთობ გახმაურებული პერსონაჟი — რუდინი, რომლის პროტოტიპად ავტორს თურმე ანარქისტი ბაკუნინი ჰყოლია. ცნობილი სატირიკოსის — სალტიკოვ-შჩედრინის „იუდეუშკა“ ავტორისავე უფროსი ძმა — გ. ე. სალტიკოვი ყოფილა, როგორც ამას თვით მწერალიც გვიდასტურებს თავის წერილებში.

გონჩაროვის რომანში — „ობლომოვი“ ოლღა ილინსკის პროტოტიპია ელისაბედ ვასილის ასული ტოლსტოი. გენიალური მწერლის — ლ. ტოლსტოის მხატვრული მემკვიდრეობის პერსონაჟთა უმრავლესობას თავიანთი პროტოტიპები მოეპოვებათ ცხოვრებაში, როგორც მწერლის ბიოგრაფები გადმოგვცემენ. ცნობილია, რომ რომანის „ანა კარენინა“ პერსონაჟის — ნიკოლოზ ლევინის პროტოტიპი ავტორისავე ძმა — დიმიტრი ნიკოლოზის-ძე ტოლსტოი. არა მარტო ისეთ ფართო ისტორიულ ტილოებში, როგორიცაა ტოლსტოის „ომი და მშვიდობა“, „ჰაჯი-მურატი“ და სხვ., არამედ ისეთ, შედარებით უპრეტენზიო ნაწარმოებშიაც კი, როგორიცაა, მაგ., პიესა „Власть тьмы“, მთელი რიგი პერსონაჟები (ნიკიტა, ანისია, აკულინა, ანუშკა და სხვ.), ცოცხალი პირების (ეფრემ და მართა კოლოსკოვებისა და სხვ. მიხედვითაა შემუშავებული, როგორც ამას, ცნობილი მკვლევარი ნ. გუდზი შენიშნავს¹⁾.

---

1) Н. К. Гудзий, Как работал Толстой, Сов. писатель, Москва, 1936.

პროტოტიპები მოუპოვეს აგრეთვე ჩერნიშევსკის უღრმესად იდეურ-დიდაქტიკური ხასიათის რომანს — „რა ვაკეთოთ!“ („Что делать!“). არსებული ცნობების მიხედვით, ლოპუხოვის სახით რომანში წარმოდგენილია ექიმი პეტრე ივანესძე ბოკოვი, კირსანოვის სახით — სახელოვანი ფიზიოლოგი მ. სეჩენოვი, ვერა პავლეს ასულის სახით ავტორისავე მეუღლე — ოლღა სოკრატეს ასული, ხოლო რახმეტევში კი გულისხმობენ სარატოველ მემამულეს — პ. ა. რახმეტევს¹⁾ და ა. შ.

ზმირია შემთხვევები, როდესაც მწერალი ერთი რომელიმე სახის საფუძვლად რამდენიმე პიროვნებას აიღებს. ერთიდან ერთ, ან რამდენიმე დამახასიათებელ ნიშან-თვისებებს გამოიყენებს, მეორესაგან კიდევ სხვა მხარეებს და ასე, რამდენიმე პირისაგან ნასესხებ თვისებებს, როგორც ფოკუსში, ისე შეკრებს და წარმოადგენს ერთ პიროვნებაში. დამახასიათებელია ამ მხრივ ტოლსტოის შენიშვნა: — „მე ავიღე ტანია, ავრიე სონიაში (ცოლი და ცოლის და, კ. დ.) და მივიღე ნატაშა“ („ომი და მშვილობა“).

დავასახელოთ კიდევ ერთი უაღრესად დამახასიათებელი მაგალითი სოციალისტური რეალიზმის ფუძემდებლის — მაქსიმ გორკის ლიტერატურული მემკვიდრეობიდან. მხედველობაში მაქვს მწერლის ცნობილი რომანი — „დედა“, რომლის უმთავრესი სცენები და პერსონაჟები პირდაპირ საზოგადოებრივი ცხოვრების სინამდვილიდანაა აღებული. დადგენილი ფაქტია, რომ გორკის ამ რომანის პერსონაჟებს, პავლე ვლასოვსა და მის დედას — პელაგია ნილოვნას, პროტოტიპები ჰყოლიათ და ეს პროტოტიპებია — პ. ა. ზალუმოვი და მისი დედა — ა. კ. ზალუმოვა. მ. გორკის ერთ-ერთი მეკლევარი — ს. კასტორსკი თავის ნარკვევში გორკის „დედას“ შესახებ წერს: „ბევრი მათი (იგულისხმეთ ზემოდასახელებული დედა-შვალის, ა. კ. და პ. ა. ზალუმოვები, კ. დ.) ნიშნები, და, შეიძლება ითქვას, უფრო ნათელი (რევოლუციურ-პროპაგანდისტული მოღვაწეობა, პირ-

---

1) იხ. ამ საგანზე ნ. ა. ბროდსკისა და ნ. პ. სიდოროვის შრომა „Комментарии к роману Чернышевского «Что делать», изд. «Мир», 1933.

ველი მაისობის დემონსტრაციაში მონაწილეობა, დაპატიმრება, სასამართლო) აღებულია მ. გორკის მიერ თავისი გმირებისათვის ზალუმოვისა და მისი დედის ცხოვრებიდან. პ. ა. ზალუმოვის მამა, ისევე როგორც პავლეს მამა, მუშაობდა ქარხანაში, მოკვდა 38 წლისა. იგი ისევე, როგორც მიხეილ ვლასოვი, გამოუსვლელი მძიმე გაჭირვებისა და დარდისაგან ითვრებოდა.

პ. ა. ზალუმოვი 15 წლისა წავიდა ქარხანაში სამუშაოდ. ახალგაზრდა მიდის ქარხანაში პავლე ვლასოვიც. პ. ა. ზალუმოვიც და პავლე ვლასოვი — ორთავე თვალსაჩინო როლს თამაშობენ მუშათა რევოლუციურ მოძრაობაში, რევოლუციური პროპაგანდის განვითარებაში, პირველ მაისობის დემონსტრაციის ორგანიზაციაში. ისინი დემონსტრაციის ყველაზე უფრო აქტიური და ინიციატივიანი მონაწილენი არიან. ორთავენი წარმოუქმებენ სასამართლოში დიდ პროგრამულ სიტყვებს. სასამართლო ორთავეს მიუსჯის ყოველგვარი უფლებების აყრასა და ციმბირში გადასახლება — დასახლებით. მაგალითისათვის რომ ავიღოთ ზალუმოვის მიერ თხრობა პირველ-მაისობის დემონსტრაციის შესახებ, ნათელი გახდება, რამდენად ახლოს დგას ამ თხრობასთან დემონსტრაციის გორკისეული აღწერა „დედაში“¹⁾. თავის მხრივ ამასვე ადასტურებს თვით მ. გორკიც, რომელიც რომანის პერსონაჟების შესახებ მოგვითხრობს: — „ნილოვნა პორტრეტია პეტრე ზალუმოვის დედისა, რომელიც მსჯავრდებული იყო 900-იან წლებში სორმოვოში პირველ-მაისობის დემონსტრაციის მოწყობის გამო. ის მუშაობდა ორგანიზაციაში, ღარიბულად გადაცემულს მიმოჰქონდა ლიტერატურა ივანოვო-ვოზნესენსკის რაიონში“²⁾ და სხვ.

ამრიგად, ა. კ. ზალუმოვას, როგორც ს. კასტორსკი მოგვითხრობს თავის ზემოდასახელებულ ნარკვევში, დაქონდა პროკლამაციები ივანოვო-ვოზნესენსკში გაფიცვის დროს სწორედ ისევე, როგორც გორკისეულ პ. ნილოვნას. ზალუმოვამ მიიტანა სორ-

---

1) С. КАСТОРСКИЙ, „Мать“ М. Горького, Госиздат, худож. литературы, Ленинград, 1940, ст. 59—60.

2) В. ДЕСНИЦКИЙ, М. Горький, госиздат, 1935 ст. 204.

შოვოში პროკლამაციები კომბოსტოს ფურცლებით დაცულ ვედროთი. პ. ნილოვნას დაახლოებით ამგვარადვე მიმოაქვს პროკლამაციები ქარხანაში და ქარხნიდან — გარეთ. ჩვეულებრივი მგზავრის ფორმაში უბრალოდ გადაცმული ორთავე დიდის რაიონში, მონაწილეობს პირველმაისობის დემონსტრაციაში, წარმოთქვამს სიტყვებს, ორთავე ინახულებს შვილებს საპატიმროში, ესწრება მათი გასამართლების პროცესსა და ა. შ. ასე ახლოს მიჰყვება სინამდვილეს გენიალური მ. გორკი თავის ერთ-ერთ შესანიშნავ ნაწარმოებში.

ახლა რამდენიმე მაგალითი მშობლიური ლიტერატურის ახალი პერიოდიდან (XIX საუკუნე), რომელიც ამ მხრივ უფრო შესწავლილია¹⁾. ავიღოთ თუნდაც რეალისტური მიმართულების პირველი მოთავე ჩვენში, პირველი კომედიოგრაფოსი — გ. ერისთავი, რომელიც თავის პიესებში, აგრეთვე პოემაში „შეშლილი“ უხვად სარგებლობს რეალური სინამდვილის მასალებით.

ამ რამდენიმე წლის წინათ გაზ. — „ლიტერატურა და ხელოვნებაში“ გამოქვეყნდა საყურადღებო წერილი — „უცნობი მოგონება გიორგი ერისთავზე“, საიდანაც ვიგებთ რომ პიესა „გაყრა“ რეალურ სინამდვილეზე ყოფილა აგებული.

— „ამ დროებაში, — ვკითხულობთ ზემოდასახელებულ წე-

---

1) აღსანიშნავია, რომ შესაძლებელი ხდება პროტოტიპები დაეძგნოს აგრეთვე გენიალური რუსთაველის უკვდავი პოემის „ვეფხისტყაოსანი“ პერსონაჟებსაც. ამ მხარეს პირველად ყურადღება მიაქცია პროფ. დ. ჩუბინაშვილმა (1814—1891), რომელმაც ნესტან-დარეჯანის პროტოტიპად მიიჩნია თამარ მეფე, ნესტანის მამიდის — დეარის პროტოტიპად თამარისავე მამიდა — რუსუდანი, ხოლო ტარიელის პროტოტიპად კი თამარ მეფის მეუღლე — დავით სოსლანი, რომელიც, ზოგიერთი ცნობით, თამართან ერთად იზრდებოდა ბავშვობაში ნესტანსა და ტარიელის მსგავსად.

Грузинская хрестоматия, ნაწილი, II.

(Санкт-Петербург, 1846, წინასიტყვაობა). ეს მოსაზრება შემდეგ სხვა რუსთაველოლოგმაც გაიზიარა; მათ შორის გამოჩენილმა თანამედროვე მკვლევარმა პავლე ინგოროვამ, იმ განსხვავებით, რომ უკანასკნელ ტარიელში თვით პოემის ავტორს — შ. რუსთაველს ვარაუდობს (პ. ინგოროვა, შოთა რუსთაველი, ფედერაცია, 1938).

ჭილში, — საქართველოში იყო დიდი დავა და ჩხუბი გაყარა. შეტადრე აქედან შეადგინა გიორგიმ პირველი სასური კომედი — „გაყრა“ და ხელნაწერი იკითხებოდა ყოველ პატიოსან სახლში. მოქმედნი პირნი იყვნენ ნამდვილი გადაღებული დღურის ცხოვრებიდან¹⁾.

შესაძლებელია აქ გ. ერისთავს ავტობიოგრაფიული ფაქტებიც გამოეყენებინოს და პიესაში ასახული სცენები შემუშავებული იყოს იმ დავის საფუძველზე, რომელიც ავტორს ჰქონდა ნათესავებთან ადგილ-მამულის გაყოფასთან დაკავშირებით.

ცნობილია, რომ გ. ერისთავი 1838 წ. გადასახლების ადგილიდან დაბრუნდა საქართველოში არა გადასახლებულ ვადის გასვლის გამო, როგორც წინად ფიქრობდნენ, არამედ. ოჯახურ საქმეებზე ნათესავებთან ატეხილი დავის მოსაწესრიგებლად. მთავარმართებელი გოლოვინი სამხედრო გუბერნატორს ბროიკოს 1838 წ. 18 აგვისტოს თარიღით წერდა: —

„Господин Военный Министр уведомил меня за № 3076, что Император Высочайше повелеть соизволил, подпоручика новингерманского пехотного полка Князя Эристава уволить в отпуск на один год в Тифлис, для раздела имущества с родственниками и устройства домашних дел“ 2).

ასევე რეალურ ნიადაგზეა შემუშავებული, საკუთრივ, პოემა „შეშლილი“. გ. ერისთავის ბიოგრაფოსების ცნობით, „შეშლილიც“ ავტობიოგრაფიულ მასალაზეა აგებული. პოემის გმირის — ბეგლარის სახეში, ზოგიერთი ნიშნების მიხედვით, თვით ავტორია საგულვებელი. პროტოტიპი ჰყოლია აგრეთვე ბეგლარის სატრფოს — ტასოსაც, ავტორის ამ პირველ საცოლოს, რომელთანაც ქორწილი შემდეგ აღარ შემდგარა.

გ. ერისთავის ბიოგრაფიული მასალებიდან ჩანს, რომ მას უნდა შეერთო ცოლად ბაბაღე ორბელიანი (უკანასკნელი ქართულ ლიტერატურაზე აღზრდილი განათლებული ქართველი ქალი იყო), რომელზედაც ადრე „დანიშნულიც ყოფილა“, მაგრამ „მშობელთა მიზეზით“ ქორწილი ჩაშლილა. ამასვე ადას-

1) გაზ. „ლიტერატურა და ხელოვნება“, 1948, № 48 (241).

2) ს. ც. ი. ა., საქ. 266 (ფონდი — 1105).

ტურებს ი. მეუნარგია, რომელიც ზოგადად ამ საგანზე ასე შენიშნავს: — „პირველი მისი ვრცელი პოეტური თხზულებაა პოემა „შეშლილი“, რომელშიაც შეუდარებელი სურათებით გამოხატა მან — ეს პოეტების საზოგადო ხვედრია — თავისი არ შეწყნარებული სიყვარული. ერთი თავადიშვილის ქალი მოსწონდა, რომელიც უნდა შეერთო მაგრამ რაღაცა უთანხმოება მოუვიდა მშობლებთან და ქორწილი ჩაიშალაო“¹⁾).

როგორც ახლახან გამოირკვა, რეალურ მასალაზე ყოფილა აგებული აგრეთვე დან. კონქაძის მოთხრობა — „სურამის ციხე“.

ამ რამდენიმე ხნის წინათ ნ. ბარათაშვილის სახელობის გორის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის ქართული ენის კათედრის წევრებს—დოც. ალ. ლლონტის ხელმძღვანელობით, ქართული კილოს მასალებზე მუშაობისას, სხვათა შორის, „სურამის ციხის“ პერსონაჟების, ოსმან-ალასი და მისი ბატონის, პროტოტიპები გამოუვლენიათ²⁾).

„სურამის ციხის“ სიუჟეტი რომ სინამდვილეზეა აგებული, ეს ადრეც ყოფილა ცნობილი. ნაწარმოებში ასახული ფაქტებთან და სახეების (განსაკუთრებით მემატონეთა სახეების) ნამდვილობას არაპირდაპირ გასული (XIX) საუკუნის 30-40 წლების მოღვაწე — ალ. ორბელიანიც კი აღიარებდა. როდესაც დ. კონქაძემ „თავისი თხზულება გამოსცა, თვალყურის დევნება და გუწყეთ, ვინ რას იტყოდა?... არავის არაფერი უთქვამს, გარდა ორისა, ამისათვის რომ პირდაპირ იმათზე იყო მიმართული ის თხზულება და იმათი სახელიც გამოყვანილი“ (ხაზგასმა ჩვენია) შენიშნავდა ალ. ორბელიანი³⁾).

---

1) ი. მეუნარგია, ქართველი მწერლები, II, 1944, გვ. 22.

2 გავ. „სახალხო განათლება“, 1948, 23 სექტემბერი; შდრ. ალ. ლლონტის „ქართული ხალხური ეპოსი“, 1952, გვ. 93-95.

3) ს. ს. ი. მუზეუმი, ხელნაწერები ბ-1641 („დართულს დართული“, წერილი ალ. ორბელიანისა).

როგორც ამავე წერილიდან ჩანს, ნოდარისა და დედამისის კალაში შებმის ანალოგიურ ვანდალურ სასჯელს სინამდვილეში მართლაც უნდა ჰქონებოდა ადგილი; ყოველ შემთხვევაში ამ საგანზე რაღაც ხმები და მოთქმამოთქმა ყოფილა ხალხში, რასაც წინდახედული და ფრთხილი ალ. ორბელიანიც აღიარებს.

— „მე ნამდვილად ვიცი (ლაპარაკია ნოდარისა და დედის უღელში შებმის სცენაზე „სურამის ციხიდან“, კ. დ.) გაგონილს ჰქონებდა არის აშენებული ის თხზულება ჰონჭაძისა. ამისათვის, რომ ვინც და რომელმაც გააკეთა ის ჰორი და სახალხოდ გამოიტანა, მრცხვენიან, თორემ იმ მეშურნის სახელს გამოვაცხადებდი, ყველა ვიცი წვრილად“¹⁾.

სურვილის მიუხედავად, დაიცვას თავისი კლასის პრესტიჟი, ალ. ორბელიანი იძულებულია მაინც აღიაროს — „ცოტად თუ მიემსგავსება იმას“ (უნდა ვიგულისხმოთ „სურამის ციხეს“. კ. დ.). რაკი ალ. ორბელიანი ბატონების მხეცობის ფაქტს ვეღარ უარყოფს, მას დარჩენია „სურამის ციხეში“ მხილებულ ბატონებს მაინც აარიდოს პასუხისმგებლობა, როცა შენიშნავს, რომ „ამგვარი საქმეები სრულებით არ მომხდარა“... „ნამეტნავად იმ პირებისაგან, ვიზედაც ამბობს ჰონჭაძეო“²⁾.

ამრიგად, საფიქრებელია, რომ ნოდარს (ანუ ოსმან-აღას) და მის ბატონს თავიანთი პირველ-სახეები ნამდვილად ჰყოლიათ სინამდვილეში.

შესაძლებელია მომავალმა კვლევა-ძიებამ გამოავლინოს აგრეთვე, როგორც ამავე „სურამის ციხის“ პერსონაჟთა დანარჩენი პროტოტიპები, ისე სხვა, ადრინდელი თუ მომდევნო ხანის მწერლების მხატვრული მემკვიდრეობის შესახებ ახალი მასალები. ჩვენი სასიქადულო მწერალი ი. ჭავჭავაძეც კი, რომლის მაღალი ინტელექტუალობა ყველაზე ნაკლებ საჭიროებდა „ემპირიულ ნიადაგთან“ სიახლოვეს, მხატვრული ნიმუშებისათვის მასალებს, ჩვეულებრივ, მისი თანადროული საზოგადოებრივი ცხოვრებიდან იღებდა.

---

1) ს. ს. ი. მუზეუმი, ხელნაწერები ბ-1641 („დართულს დართული“) წერილი ალ. ორბელიანისა).

2) იგივე წერილი.

არის საფუძველი ვიფიქროთ, რომ კონკრეტული ცოცხალი პირების მიხედვითაა რამოდენიმედ შემუშავებული სახეები და ხასიათები ი. ჭავჭავაძის მაღალმხატვრული ნიმუშებისა:— „კაცია — ადამიანი?!", „გლახის ნაამბობი“¹⁾, „გლეხთა განთავისუფლების პირველი დროების სცენები“, „კაკო ყაჩალი“ და სხვანი, მაგრამ გამოჩენილი მწერლის შემოქმედების ეს მხარე, სამწუხაროდ, ჯერ კიდევ ჩრდილში დგას და დღემდე სათანადოდ გამოუკვლეველია. ავიღოთ, თუნდა პოემა „კაკო ყაჩალი“. როგორც კონტა აფხაზის მოგონებიდან ჩანს, პოემის გმირის, კაკოს, ხასიათი შემუშავებულია თვით ი. ჭავჭავაძის თანამედროვე კარდანახელი ყაჩალის — გაუხარაშვილის მიხედვით, რომელსაც მოუკლავს მებატონე, ვინმე ვაჩნაძე, პოემის გულქვა, „აჭამი“ ბატონის ეს სავარაუდო პროტოტიპი. ამის შემდეგ გაუხარაშვილი ყაჩალად გაკრილა და ყაჩალობისას, ერთგზის, იგი შეხვედრია ილია ჭავჭავაძეს, რომელსაც კიდევ გამოუკითხავს გაუხარაშვილის წარსული და, ამრიგად, ამ უკანასკნელის პერსონის ანალოგიით ჩამოუყალიბებია შემდეგ ზაქროს სახე. ასევე რეალურ ნიადაგზეა აგებული გიორგი წერეთლის მხატვრული ნიმუშებიც. პროტოტიპები მოეპოვება მწერლის მთელ რიგ მოთხრობებს, როგორიცაა: „ჩიკოლიკი, კიკოლიკი, კულაბზიკა“, „მამიდა ასმათი“, „რუხი მგელი“²⁾ და სხვ., მაგრამ, სამწუხაროდ, არც ამ მწერლის შემოქმედების ეს

1) საკუთრივ, „გლახის ნაამბობის“ პერსონაჟებიდან მღვდლის პროტოტიპად ზოგს მიაჩნია ილიასავე აღმზრდელი მღვდელი, ზოგს კიდევ ცნობილი საეკლესიო მოღვაწე — გაბრიელ ქიქოძე (იგივე გაბრიელ ეპისკოპოსი), რომელსაც ი. ჭავჭავაძე დიდად აფასებდა.

2) „რუხი მგელი“ ერთ-ერთი უმთავრესი პერსონაჟის, სამსონ ჭიბიაშვილის პროტოტიპი, მსცოვანი მწერლის, იპოლიტე ვართაგავას ცნობით, ყოფილა ექილი სამსონ აბდ-ლი (სოფ. ბეინევი, კიათურის რ-ნი). „რუხი მგელის“ გამოქვეყნების შემდეგ, ს. ჭიბიაშვილის სახეში სამსონ აბდ-ს თავისი თავი უცვნია და ამის გამო დიდად უკმაყოფილო გამხდარა გ. წერეთლისა. სამსონ აბდ-ის დედის გარდაცვალების გამო პანაშვილზე მისული მწერალი სამსონსა და მის ძმას — დავითს (უკანასკნელი, დავითი, თურმე ახლოს იცნობდა გ. წერეთელს) გ. წერეთელი არც კი უნდოდა ეზოში შემოეშვა, მაგრამ შემდეგ, ამხანაგებისა და მეზობლების რჩევით, ეს განზრახვა ძმებს გადაუფიქრიათ.

მხარეა ჭერჭერობით შესწავლილი. სინამდვილის ცოცხალ მასალაზეა აგებული აგრეთვე, როგორც აღვნიშნეთ, ნიჭიერი რეალისტი მწერლის, დ. კლდიაშვილის მხატვრული მემკვიდრეობა.

დადგენილი ფაქტია, რომ დ. კლდიაშვილის მოთხრობის გმირთა მთელი გალერია შემუშავებულია უმთავრესად მწერლის თანამედროვე, მისი მხარის იმ თავადაზნაურული საზოგადოების ცალკეული პირების მიხედვით, რომელთაც მწერალი პირადადაც ახლოს იცნობდა.

ამ მხრივ უალრესად საინტერესო ცნობებს გვაწვდის მწერალი სერგო კლდიაშვილი თავის „მოგონებაში“ მამის — დავით კლდიაშვილის შესახებ. „აზნაურები და თავადები, — წერს ავტორი, — შეძლებულნი თუ ღარიბნი, გალატაკებულნი, მთელი ეს ქარავანი ტიპებისა, რომელიც ასე ცოცხლად გადმოგვცა დავითმა, უმეტეს შემთხვევაში დანახულია პავლეს (იგულისხმება პავლე მაჭავარიანი, დავითის სიმამრი, კ. დ.) ოჯახში“¹).

მართლაც, მწერლის მოთხრობების პერსონაჟთა უმრავლესობა რეალური პირებია, თავისი კუთხის გადაგვარებული აზნაურები, რომელთაც ავტორი პირადად იცნობდა და მათ ხშირად ხვდებოდა კიდევ თავისსავე, თუ ნაცნობ—მეზობლებისა და მოყვრების ოჯახებში.

ს. კლდიაშვილი ზემოდასახელებულ შრომაში ერთგან შენიშნავს: — „ბეკინა და პლატონი, როსტომ მანველიძე, არისტო, კირილე (ბელეტრისტის მოთხრობების პერსონაჟებია, კ. დ.) — სინთეტიური სახეებია იმ ხალხისა, რომელიც დავითს უნახავს, ან მის შესახებ სიმამრის (პ. მაჭავარიანის, კ. დ.) ოჯახში გაუგონია“²).

მწერალი დ. კლდიაშვილი კიდევ უფრო შორს მიდის რეალური სინამდვილისადმი ერთგულებაში. მას არა თუ მარტო სახეები და ხასიათები გადმოაქვს რეალური სინამდვილიდან, არამედ მთელი რიგი მომენტები, სცენები, ხშირად ფაბულაც კი.

სერგო კლდიაშვილი თავის ზემოხსენებულ შრომაში მოგვი-

---

1) ს. კლდიაშვილი, მოგონებანი დავით კლდიაშვილზე, თბილისი, 1933, გვ. 54.

2) იქვე, გვ. 56.

თხრობს: — „ფაბულა, რომელზედაც აგებულია „სამანიშვილის დედინაცვალი“ დაახლოებით სინამდვილიდან არის აღებული. ამბავი გარდახდა ბაბუა პავლეს ერთ ნაცნობ აზნაურს“¹⁾. მთელი ეს ამბავი, რაც მოთხრობაშია წარმოდგენილი, მოცემული ყოფილა იმ საუბრებში, რომელსაც ადგილი ჰქონია თვით დავითსა და მის სიმამრს შორის, როგორც ამას თვით დავითი მოგვითხრობს თავის „მემუარებში“.

ს. კლდიაშვილის გადმოცემით, მაგ., ბეკინას სახე („სამანიშვილის დედინაცვალი“) რეალური პირის მიხედვით ყოფილა შემუშავებული. — „მე კარგად მახსოვს ბეკინას პროტოტიპი, მაღალი, ხმელი, ლხინის დიდი მოყვარული, შესანიშნავი მოსიმღერე, საოცარი ენამახვილი აზნაური ივ. ავ-ლი“, მოგვითხრობს ს. კლდიაშვილი²⁾.

როგორც იგივე ს. კლდიაშვილი გადმოგვცემს თავის ხსენებულ შრომაში, მოთხრობები „შერისხვა“, „მიქელა“, „მსხვერპლი“, „სამანიშვილის დედინაცვალი“, „წრფელი გული“ და სხვა ასევე რეალურ ნიადაგზე ყოფილა შემუშავებული. დ. კლდიაშვილის მოთხრობებში ხშირად პერსონაჟთა სახელ-გვარებიც კი რეალურია, სინამდვილიდან აღებული, ან ოდნავ შეცვლილი, როგორც ეს სოლომონ მორბელაძის მაგალითიდან ჩანს³⁾.

ავილთ შემდეგ ჩვენი გამოჩენილი რომანისტი — ა. ყაზბეგი, რომელიც თითოეულ სახესა თუ სურათს რომანტიკოსების დარად საოცარი აგზნებითა და მღელვარე ტემპერამენტით ქმნიდა. ეს დიდი მოქალაქეობრივი გულნებისა და მღელვარების მწერალიც კი ნაწარმოებთა პერსონაჟებს ხშირად კონკრეტული სინამდვილიდან იღებდა. ცნობილია, რომ ელგუჯას პროტოტიპი ვინმე ელგუჯა მწყემსია, რომელსაც დიდი გმირობა გამოუჩენია, როგორც თავისუფლების დროშისათვის მამაც

---

1) ს. კლდიაშვილი, მოგონებანი დავით კლდიაშვილზე, 1933, გვ. 56.

2) იქვე, გვ. 56.

3) სოლომონ მორბელაძის გვარი მწერალს შემუშავებია ნამდვილი გვარის — მორბელაძის მიხედვით.

მებრძოლს, რის გამოც მისი სახელი მთაში სასიმღეროდაც გა-
ხმაურებულა.

კობას („მამის მკვლელი“) პროტოტიპიც ასევე შესანიშნავი
ვაჟკაცი ყოფილა და იგი სახალხო ლექსებშიაც არაერთგზის
შეუქათ. იაგო მთაში სახელგანთქმული ბიბო ყაზბეგის „უკა-
ნონო ძმა ყოფილა“, „კაც-ნაკლავი“, რომელიც შემდეგ ყაჩაღად
გაქრილა, რომ პოლიციას ხელში არ ჩავარდნოდა.

გადმოცემით, ციცკა, იმავე ბიბო ყაზბეგის „უკანონო
ძმაა“, ისიც მხნე და ვაჟკაცი. ციცკოც რეალური პირი ყოფილა
და მას, ციცკას მსგავსად, დაახლოვებით იგივე გადახდენია
თავს, რაც მწერლის მოთხრობაშია ასახული.

როგორც ელგუჯას მაგალითზე ჩანს, ზოგიერთი პირი ა. ყაზ-
ბეგის მოთხრობა-რომანებში მოხსენებული სახელებითაც კი
არსებულა, მაგრამ ამით ავტორის შემოქმედებითი რეპუტა-
ცია ოდნავადაც არ იჩრდილება.

ამ შემთხვევაში მთავარია არა ის, ჰყავს თუ არა, საერთოდ,
ამა თუ იმ ნაწარმოების პერსონაჟებს პროტოტიპები, არამედ
ის, თუ როგორია თვით ეს პროტოტიპი, მისი ბუნება, ცხოვრე-
ბის გზა, სოციალური და ზნეობრივი მხარეები და, შემდეგ, ავ-
ტორს ეს უკანასკნელი რარიგად გარდაუქმნია. თუ პროტო-
ტიპები შინაგანად უფერულია და სინამდვილის გამომსახველო-
ბის მხრივ მკრთალი, ამ შემთხვევაში, მწერალს მოუხდება მისი
საფუძვლიანი გარდაქმნა, რომ სახეს მეტი დიაპაზონი, სიღრმე-
სისრულე მიეცეს და, პირიქით. თუ პროტოტიპი, თავისთავად
მდიდარბუნებოვანია, ანუ სინამდვილის გამომსახველობის
თვალსაზრისით ხელმარჯვედ შერჩეული, ავტორს, ცხადია, შე-
უძლია შედარებით უფრო თამამად დაენდოს ამ უკანასკნელს,
ნაკლები კორექტივი შეიტანოს მასში, შემოქმედებითი ჩარევით
დიდად არ გააღიზიანოს.

ისტორიული თემატიკის მასალაზე მომუშავე მწერლები ამ
მხრით შედარებით ნაკლებად არიან შეზღუდული. ისინი მეტი
სითამამით ეყრდნობიან რეალური სინამდვილის მონაცემებს,
ისტორიულ ფაქტებსა თუ პირებს და ხატავენ მათ სინამდვილის
შესაძლებელი სისწორითა და სისრულით გადმომცემი ძარღვი-

ნი ფერებით. ამ მხრივ უაღრესად დამახასიათებელია კ. მარქსის შენიშვნები პოლიტიკური მოღვაწეების დახატვის მანერის შესახებ.

როგორც ცნობილია, მეცნიერული სოციალიზმის მამამთავარი კ. მარქსი პირდაპირ მოითხოვდა, რომ პოლიტიკური მოღვაწეების პორტრეტები უნდა იხატებოდეს მკაცრი, რეზერანტი-სებური ფერებითა და მთელი თავისი ცხოველმყოფელი სიცხადით!).

ამ გზით შემუშავებული სახე, თუ იგი ისტორიულად მოწინავე კლასობრივი თვალსაზრისით სწორედაა დახატული, თავისთავად მხატვრულად მისაღები, დამაჯერებელი სახე იქნება. ამ შემთხვევაში, ავტორს დიდი შრომა და თამამი მხატვრული ექსპერიმენტი აღარ დასჭირდება ნავარაუდები სახის შესამუშავებლად და შეუძლია მნიშვნელოვანწილად დაენდოს რეალურ სინამდვილეს.

ამრიგად, მწერალი თავის შემოქმედებით მუშაობაში ემყარება უმთავრესად სინამდვილეს, ნაწარმოების პერსონაჟთა საფუძვლად გამოჰყავს ხშირად კონკრეტული პირები, იქნება იგი ავტორის თანამედროვე თუ წარსული ეპოქის.

ხშირია აგრეთვე შემთხვევები, როდესაც მწერალი ნაწარმოების პირველ-სახედ აიღებს არა გარეშე პირებს, არამედ საკუთარ პერსონას, პირად ცხოვრებას. ასეთ მოვლენას მეტი გავართლება ეძლევა, როდესაც ავტორი თავადაა მდიდარბუნებოვანი, მრავალფეროვანი ცხოვრებისა და რთული თავგადასავალის მქონე. XIX საუკუნის რუსული ლიტერატურიდან ამგვარი მწერლებია: პუშკინი, ტურგენევი, ტოლსტოი, გორკი და სხვ., ხოლო ქართველი მწერლებიდან შეიძლება დავასახელოთ ი. ჭავჭავაძე, ა. წერეთელი, ვაჟა-ფშაველა, ე. ნინოშვილი და სხვანი, რომელთაც თავიანთი ეპოქის დამახასიათებელი, ინტენსიური ცხოვრების გზა განვლეს. ავტობიოგრაფიული ნიმუშე-

1) „Было бы весьма желательно, чтобы люди, стоящие во главе партии движения,—до революций ли, в тайных обществах или печати, после нее ли, в качестве официальных лиц,—были наконец изображены суровыми рембрандтовскими красками во всей своей жизненной яркости“ (К. МАРКС и Ф. ЭНГЕЛЬС, Т. VIII, 1931, стр. 293).

ბი უხვად გვხვდება განსაკუთრებით დიადი მოძრაობისა და მოვლენების ეპოქების ლიტერატურაში. ასეთი გრანდიოზული მოვლენებით სავსეა დიადი ოქტომბრის რევოლუციის მომდევნო საბჭოთა სინამდვილე (ოქტომბრის რევოლუცია, სამოქალაქო ომის პერიოდი, ინდუსტრიალიზაცია, კოლექტივიზაცია, სამამულო ომი და სხვ.), რამაც სავსებით ბუნებრივად, თვითმწერლებიც გამოიწვია მრავალფეროვანი, ინტენსიური ცხოვრებისათვის. ამ ნიადაგზე ჩვენში საფუძველი ჩაეყარა მდიდარ ავტობიოგრაფიულ მხატვრულ პროზას, რომლის კლასიკური მაგალითებია: ფურმანოვის „ჩაპაევი“, ოსტროვსკის „როგორ იწრთობოდა ფოლადი“, „ქარიშხლით შობილნი“¹⁾ და სხვ. ასეთია; საერთოდ, მწერლის შემოქმედებითი დამოკიდებულება ცხოვრებასთან, ღრმად მიმწოდებელია ხელოვანისათვის, ხოლო ეს უკანასკნელი კი ამ მასალის მაფორმებელია თავისი გულწრფელისა და ესთეტიკური კონცეფციის მიხედვით.

დიდი სოციალური გამოცდილებისა და ღრმა დაკვირვებულობის გამო, ე. ნინოშვილსაც თავის მოთხრობებში უხვად აქვს გამოყენებული საზოგადოებრივი ცხოვრებიდან აღქმული ფაქტობრივი მასალები, ისიც გულმოდგინედ გასინჯული და ნიჭიერი მხატვრის მახვილი თვალთა ოსტატურად შერჩეული. როგორც ქვემოთ დავინახავთ, ბელეტრისტი ამითაც არც კმაყოფილდება. სინამდვილიდან დაკვირვებით შერჩეულ მასალას მწერალი მნიშვნელოვნად გარდაქმნის, ტიპობრივ სრულყოფილობამდე აამაღლებს და, ამრიგად, შეძლებისამებრ, მაღალ-მხატვრულ ფორმაში წარმოადგენს. მხატვრული შემოქმე-

---

1) ამ ლიტერატურულმა ნაკადმა თავი იჩინა სამხრეთ ოსეთის თანამედროვე საბჭოთა ლიტერატურაშიაც. ამ მხრივ შეიძლება დავასახელოთ მწერალი დ. ჭიოგვი, რომელმაც ავტობიოგრაფიულ მასალაზე ააგო თავისი ნაწარმოები „ბოლშევიკური ძალა“, რომელიც 1948 წ. გამოიცა ოსურ ენაზე ქ. სტალინში. უკანასკნელი ავტორმა შემდეგ საფუძვლიანად გადაამუშავა, გაავრცო და ამჟამად განზრახულია სამ წიგნად გამოიცეს რუსულ ენაზე, საერთო სათაურით „უძლეველი ძალა“ (იხ. გვ. „Заря востока“ 1943 წ., 21 აპრილი, № 94 (8668).

დებითი მუშაობის ამგვარ ხერხებზეა აგებული ე. ნინოშვილის მთელი მხატვრული მეტეკვიდრეობა როგორც ისტორიული, ისე არაისტორიული, როგორც წარსულის, ისე ავტორის თანადროული სინამდვილის გამომხატველი.

2. შატბები და მოვლენები

ე. ნინოშვილი სინამდვილიდან იღებდა როგორც სახეებსა და ხასიათებს, ისე საზოგადოებრივი ცხოვრების ფაქტებსა და მოვლენებსაც.

დიდი შემოქმედებითი ძალღონისა და დიაბაზონის მწერალი, ყოველივე ამას ჯერ ყურადღებით გასინჯავდა, გულმოდგინე დაკვირვებით შეარჩევდა, გაანალიზებდა და, ამრიგად, სათანადოდ გადაამუშავებდა შეძლებისამებრ სრულფასოვანი, ტიპური ფორმების მისაღწევად.

ჯერ შევეხოთ ზემოხსენებულ კონკრეტ ფაქტებს და მოვლენებს, რომელთაც მწერალი, ხშირ შემთხვევაში რეალური სინამდვილიდან იღებდა, ხოლო შემდეგ გადავიღეთ ჩვენს პირდაპირ ამოცანაზე, ე. ნინოშვილის მოთხრობა-სურათების პერსონაჟთა პროტოტიპების სამყაროს გაცნობაზე. ავიღოთ თუნდა ერთ-ერთი უპრეტენზიო მოთხრობათაგანი — „განკარგულება“, რომელიც სხვა ნიმუშების მსგავსად აგრეთვე რეალურ სინამდვილეზე ყოფილა აგებული.

თ. კიკვაძის აზრით, ე. ნინოშვილს „განკარგულების“ სიუჟეტად აღებული აქვს ქართლში გაგონილი ანგდოტი სოფ. მოხისელების შესახებ, როგორც ამას გადმოგვცემს მკვლევარი ს. ხუნდაძე¹⁾. მეორე ვარიანტით (იმავე ხუნდაძის მასალების მიხედვით), „განკარგულებაში“ გათვალისწინებული უნდა იყოს გურიის, სადგურ სუფსასთან, მომხდარი მატარებლის მიერ

1) ე. ნინოშვილი, ტ. II, 1932, ფედერაცია, რედ. შენიშვნები, გვ. 32.

აქვე შევნიშნავთ, რომ ჩვენ ყველგან ე. ნინოშვილის თხზულებათა ამ ხუნდაძისეულ, 1932 წლის გამოცემას ვიყენებთ და ტექსტებიც ყველგან ამ გამოცემიდან მოგვყავს.

დარაჯი გლეხის გატანის ერთი ეპიზოდი. — „კაცია მუნჯაძის ნამდვილი სახელი და გვარი ვერ გავიგე; ისე კი დაბეჭდვით ამბობენ, რომ ასეთი ამბავი ნამდვილად მოხდაო, ვილაც დიდი კაცის მოლოდინში, სად. სუფსასთან, ბათუმის მხარეს მეექვსე ვერსტზე, — სახელდობრ, წყალ-წმინდასთან მატარებელმა თავი „წააგდებინა“ სოფელ დარაჯს — გლეხს-ო“, ვკითხულობთ ს. ხუნდაძის „რედ. შენიშვნებში“¹⁾. შესაძლებელია ისიც, რომ აქ ავტორმა მოთხრობის მასალად გამოიყენა 1892 წლის გაზ. „ივერიაში“ მოთავსებული ცნობა ბათუმის მახლობლად მატარებლის მიერ ადამიანის გატანისა, რომელსაც „თავი რელსზე მიედო“ და სხვ.

ამ შემთხვევაში ძნელი გასარკვევია, მწერალმა რომელი ვარიანტით ისარგებლა, მაგრამ ერთი კი ცხადია, რომ ავტორს ისეთი ყოველდღიურად შესაძლებელი ეპიზოდი აუსახავს, რომელიც ასე ხშირია რკინიგზის სისტემაში. ამდენადვე, ცხადია, ასეთი ფაქტის გათვალისწინება კი სავსებით დასაშვებია მხატვრული თვალსაზრისით. მატარებლისაგან კაცია მუნჯაძის გატანის ფაქტი ისეთ ბუნებრივს გარემო-პირობებშია ნაჩვენები, რომ იგი ერთი წუთითაც არ ტოვებს ბრმა შემთხვევითობისა თუ ნაძალადევად მოგონილის შთაბეჭდილებას.

— „შეიძლება ეგნატემ ასეთი ამბავი (გლეხის მიერ რელსზე — თავის დადება და დაძინებულისათვის მატარებლის მიერ თავის წაწყვეტა) ქართლში გაიგონა, მაგრამ ეს სრულიად არ უარყოფს იმას რომ მსგავს ფაქტს გურიიშიც ჰქონდა ადგილი“, შენიშნავს ს. ხუნდაძე²⁾.

აშკარაა, მოთხრობის მასალად ავტორს თავისუფლად შეეძლო გამოეყენებინა, როგორც ქართლში გაგონილი, ისე ბათუმის მახლობლად მომხდარი ფაქტი, ან გაზ. „ივერიის“ ზემოხსენებული ცნობა. რაც მთავარია, მუნჯაძის ტრაგედია ავტორს ისეთ დამახასიათებელ სიუჟეტურ ჩარჩოში ჩაუსვამს, ისეთ ბუნებრივ პირობებში წარმოუდგენია, რომ იგი ნაწარმოებში

¹ ე. ნინოშვილი, ტ. II, რედ. შენიშვნები, გვ. 321.

² ე. ნინოშვილი, ტ. II, რედ. შენიშვნები, გვ. 321.

დახატული სახითაც სავსებით შესაძლებელია და მოსალოდნელი. ამიტომაც, რომ მუნჯადის შესახებ ამბებმა მკითხველზე მართლაც შეიძლება რეალური ფაქტის, კონკრეტული შემთხვევის შთაბეჭდილება მოახდინოს.

განსაკუთრებით საინტერესოა მოთხრობის „მონადირის“ მასალის საკითხი. ზოგადად მასში „პალეოსტომის ტბაში“ გათვალისწინებული, გლეხობასა და თავად-აზნაურობას შორის მიწათყვის გარშემო ატეხილი დავის სურათია წარმოდგენილი. კონკრეტულად კი, ნაწარმოებში მოთხრობილია ერთი მონადირე გლეხის (ბეჟანას) მიერ აზნაურის ტყეში გარეულ ღორზე ნადირობის ეპიზოდი. როგორც მოთხრობიდან ვეცნობით, ყურძნის კრეფის შემდეგ, შემოდგომის ერთ მთვარიან ღამეში, ბეჟანა წავიდა მახლობელ ტყეში გარეულ ღორზე სანადიროდ და კიდევ მოკლა ვეება ღორი. ტყის ერთ-ერთმა მფლობელთაგანმა უჩივლა ბეჟანას და, ამის შედეგად, საკმაოდ დიდი თანხა (109 მან.), გადაახდევინა. 1½ წლით კიდევ დააპატიმრეს, როგორც გამოვარკვით, ეს მოთხრობაც სავსებით რეალურ ნიადაგზეა აგებული, მაგრამ მაინც რამოდენიმედ განსხვავებულ საფუძველზე, როგორც ამას ქვემოთ დავინახავთ. ნაწარმოების მასალის ნამდვილობას პროფ. ს. ხუნდაძეც აღიარებს, მაგრამ, საკუთრივ, თუ რა ფაქტობრივ მასალაზეა აგებული მკვლევარს სათანადოდ გათვალისწინებული არ აქვს. ს. ხუნდაძე შენიშნავს: „გადმოგვცემენ, რომ რაღაც მსგავსი, „მონადირეში“ მოთხრობილი, მართლაც მომხდარა გურიიში, ზოლო დანამდვირლებითი და ბეჭითი ცნობები ჩვენ ხელთ არ არის ამჟამად“¹⁾.

როგორც ჩვენს მიერ მოპოვებული ცნობებით ირკვევა, ამ მოთხრობას შემდეგი გარემოება დადებია საფუძველად: ერთ მონადირე გლეხს, ვინმე მანწყავას, სადგურ ჯუმათის მახლობლად მართლაც მოუკლავს თავად-აზნაურების საზიარო ტყეში გარეული პირუტყვი, სახელდობრ, ირემი და არა გარეული ღორი, როგორც ეს მოთხრობაშია ნაჩვენები. ამის გამო ტყის ერთ-ერთ

---

1) ე. ნინოშვილი, ტ. II, რედაქტორის შენიშვნები, გვ. 308.

მფლობელთაგანს უჩივლია და კიდევ გადაუხდევენებია მონადირისათვის დაახლოებით იმოდენა თანხა, რამდენიც მოთხოვრებაშია მითითებული. მოვუსმინოთ, თუ რას მოგვითხრობენ ამ საქმის მცოდნე პირები.

— „მონადირეში“ გამოხატული ამბავი ირმის მოკვლაზეა აგებული და არა გარეული ღორისა. ჩემს მახსოვრობაში ერთ გლეხს, როსტომა მანწკავას მართლაც, მოუკლავს ერთი დიდი ირემი, რომლის გამო ამ გლეხს, როსტომას, კიდევ გადაახდევინეს, სასამართლოს წესით, ირმის მოკვლის გამო 80-90 მანეთი“ გადმოგვცემს ამ საქმის ახლო მცოდნე ირაკლი ჭყონია¹⁾. ამ ფაქტის სისწორეს ადასტურებს აგრეთვე ქ. მახარაძის მცხოვრები სიმონ გ-ძე ჭყონია, რომელიც გადმოგვცემს: „მოთხრობა „მონადირის“ საფუძვლად ნინოშვილს ირემზე ნადირობა აუღია. იმხანად ჭუმათის გაუვალ ტყეებში მრავლად იყო გარეული ღორი და ირემი. მშვენიერად მახსოვს შემთხვევა, როცა მახლობელი გლეხები სრულიად შემთხვევით „წასჩეხებოდნენ“ თავზე ირმის ჯოგს, შეემწყვდიათ იგი ერთ ხეში და წალდითა და ნაჯახით ამოეწყვიტათ. ერთი დიდი ხარ-ირემი მოუკლავთ ადგილობრივ გლეხებს: ბეჟუკი ჭყონიასა და როსტომა მანწკავას (ჭუმათის სადგურის მახლობელ ტყეში). ტყის მფლობელმა — გურიელმა ირმის უნებართვოდ მოკლა გაუსაჩივრა როსტომა მანწკავას, რომელსაც ნებართვა არ ჰქონოდა (ბეჟუკი ჭყონიას კი ჰქონებოდა თურმე საამისო ნებართვა და ტყის მეპატრონესაც, ალბათ, კიდევ მოეხსენებოდა, რომ მას ვერას გამორჩებოდა). მიუხედავად იმისა, რომ ირმის მოკვლა თავისთავზე მიიღო ბეჟუკიმ, გურიელი მაინც არ მოეშვა მანწკავას და ცრუმოწმებით სასამართლომ (მოსამართლე იყო

---

1) ირაკლი ბესარიონის-ძე ჭყონიას ეს ცნობა ამ თხუთმეტიოდე წლის წინათ ჩემ მიერაა ჩაწერილი ს. სუფსაში, სადაც იგი ცხოვრობდა და გარდაიცვალა 1939წ.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ირ. ჭყონიას და ქვემო დასახელებულ სხვა პირთა (ს. კომახიძე, ს. ჭყონია, ეკ. ბერიძე, აკვ. ებრაელიძე, მელ. სარიშვილი და სხვ.) ცნობებიც, საკუთრივ ჩემ მიერაა შეკრებილი და ჩვენთანვე ინახება.

ბავლე ანდრეას-ძე ბაბინი) დაადგინა: „მოუკლავთ ორი ირემი, ერთი ბეუუკი ჭყონიას და მეორე როსტომა მანწყავას, ვინაიდან უკანასკნელს სათანადო ნებართვა არ ქონებია, გადახდეს ჯარიმა — 90 მანეთი“¹⁾). როგორც ვხედავთ, მოთხრობის „მონადირე“ მასალად აღებული რეალური სინამდვილის კონკრეტულ ფაქტში ავტორს ერთი უაღრესად მახვილი, დამახასიათებელი ეპოქური შეუტანია, სახელდობრ, ირმის მოკვლის ფაქტი გარეული ღორის მოკვლით შეუცვლია. იმხანად, გურიის იმ ნაწილში, სადაც ეს ამბავი მომხდარა, ექვი არაა, გარეული ღორი შედარებით უფრო ხშირი იქნებოდა, ვიდრე ირემი და, ამდენადვე, ავტორიც მხატვრული თვალსაზრისით სავსებით მართებულად მოიქცა, როცა ირმის მოკვლის ფაქტი გარეული ღორის მოკვლით შეცვალა.

ორიოდე სიტყვით შევხვით მოთხრობა „ჩვენი ქვეყნის რაინდის“ მასალის საკითხს. მოთხრობის მთელი სიუჟეტი ისე დამაჯერებლადაა წარმოდგენილი, მასში ისეთი მართლმსგავსი, თავისი დროისათვის უაღრესად ტიპური სახეები და ვითარებაა ნაჩვენები, რომ მკითხველი ბუნებრივად იფიქრებს, ნაწარმოები რაღაც ცოცხალ მასალაზე უნდა იყოს აგებულიო.

ამ აზრისაა მკვლევარი ს. ხუნდაძეც, როცა შენიშნავს: „ჩემი აზრით, ამ გმირის (ლაპარაკია სპ. მცირიშვილზე, კ. დ.) დახასიათებისა და ცხოვრების აწერის დროს ეგნატემ რამოდენიმე ავტობიოგრაფიული ცნობებიც შეიტანა მოთხრობაში“²⁾. მიუხედავად ამისა, ს. ხუნდაძე გარკვევით ვერ უჩვენებს, საკუთრივ რა ავტობიოგრაფიული მასალა აქვს მხედველობაში, ეხება იგი მხოლოდ ხასიათის სფეროსა თუ ცხოვრების, თავგადასავალის ფაქტებს. შესაძლებელია ისიც, რომ მოთხრობას საფუძვლად დაედო ს. ბანძაში მომხდარი ერთი ეპიზოდი, როგორც ამას მკვლევარი სოლომონ ცაიშვილი ვარაუდობს. უკანასკნელმა ამ საგანზე საინტერესო მასალა გამოაქვეყნა ერთ

1) სიმონ გიორგის-ძე ჭყონია ცხოვრობდა ქ. მახარაძეში და გარდაიცვალა 1939 წ.

2) გ. ნინოშვილი, რედაქტორის შენიშვნები, ტ. II, გვ. 314.

თავის წერილში, რომელშიაც გადმოგვცემს მასწავლებელ თეიმურაზ ჭიჭინაძის საყურადღებო მოგონებას (დაცულია საქართველოს სახალხო განათლების მუზეუმში, ფ. 2967). თ. ჭიჭინაძეს თავის დროზე საგანგებო წერილი დაუწერია ერთი თავზეხელაღებული, გარყვნილი თავადის, სარდიონ მურზაყანისძე ფაღავას მხეცობის შესახებ. ეს წერილი ავტორს თურმე ზაქარია ჭიჭინაძისათვის გადაუცია დასაბეჭდად, მაგრამ არ დაბეჭდილა, დაკარგულა. რამდენიმე ხნის შემდეგ ყოველივე ეს თ. ჭიჭინაძეს თავის მოგონებებში გაუცოცხლებია, რასაც ს. ცაიშვილი თავის წერილში ასე გადმოგვცემს:

„ს. ბანძაში ცხოვრობდა ერთი თავზეხელაღებული, დარდიშანდი, მოქეიფე თავადი, სარდიონ მურზაყანის-ძე ფაღავა; ის ჯერ ისევ ახალგაზრდა იყო, როცა აკლებული ჰქონდა მთელი ზანძა და სხვა სოფლებსაც სწვდებოდა მისი ავზნეობის ხელი. დღენიადაც ცხენზე მჯდომი — მათრახს უტყაპუნებდა გლეხებს, რომელთაც ცარცავდა, რაც მოესურვებოდა იმას ართმევდა, რადგან გამკითხავი და ქომაგი გლეხისა არავინ იყო. ამავე ხანებში (80-იანი წლ.), ბანძაში ახლად გახსნილ ერთკლასიან სკოლაში დაუნიშნავთ ახალგაზრდა მასწავლებელი დავით ბზიავა თავის ახლად შერთული მეუღლით, რომელსაც სახელად დესპინე რქმევია. აი ეს ლამაზი დესპინე, მასწავლებლის ცოლი, თვალში ჩავარდნია გამხეცებულ სარდიონს და დროის შერჩევაც დაუწყია, რომ მოეხერხებია მისი გატაცება, როგორც მას ეს სჩვეოდა თურმე. ეს დროც დაუდგა. აღნიშნული მოგონების ავტორის მამას, გიორგი ჭიჭინაძეს, ჩვეულებისამებრ „თეოდორობა“ გადაუხდია, ეს ახალი მასწავლებელიც სადილზე მოუწვევია; რაკი ცოტა მოშორებით ჰქონდა ბინა მასწავლებელს, მამამ ცხენით გამაგზავნაო, — იგონებს ავტორი, — მასწავლებელიც გამოძევა. დესპინეს კი დაუბარა: ანუ გეშინია, დაისვენე, მე მალე მოვალო.

სადილი არც კი იყო დაწყებული, რომ მოვარდა აღელვებული გლეხი დათა ფანცულაია და მასწავლებელ ბზიავას მიამახა: „არიქა, უშველეთ, გაედევნეთ; სარდიონ ფაღავამ შენი ცოლი დესპინე გაიტაცა და ტყისაკენ გარბისო“. მთელი სოფელი აი-

ყარა. ქალის კივილი მიდამოს ჰზარავდა, გზა შეუქრეს. გულ-
წასული, თმაგაწეწილი, ტანსაცმელ-შემოხეული დესპინე ქეი-
თინებდა, სულს ძლივ-ღა ითქვამდა და ცხარე ცრემლსა ღვრი-
და. გაწბილებული ფალავა ცხენზე მჭდარი შორიდან იმუქრე-
ბოდა. ბზიავა მისკენ იწევდა, მაგრამ აკავებდნენ. ეს იყო და მე-
ორე დღესვე, დავ. ბზიავა თავისი ცოლით ბანძიდან წავიდა.
სარდიონის თარეშით მოთმინება-დაკარგულმა გლეხობამ ერთ
დღეს სარდიონის მამას მურზაყანს საარებით თავი გაუხეთქეს
და მოჰკლეს. შემდეგ გავიგეთ, რომ ბზიავა აბაშაში დაბინავე-
ბულიყო. მისი მეუღლე დესპინე ამ ინცინდენტის შემდეგ დიდ-
ხანს ლოგინად ყოფილა ჩავარდნილი. თუ რა ბედი ეწიათ შემ-
დეგში ცოლ-ქმარს არ ვიცით“-ო¹).

შესაძლებელია, რომ ეგნატე, რომელიც რამდენიმე ხანს
მართლაც ცხოვრობდა მთაწმინდაში მკვლევარ ზ. ჭიჭინაძეს-
თან, იცნობდა თეიმურაზ ჭიჭინაძის ამ წერილს ხელნაწერში
და კიდევ გამოიყენა იგი „ჩვენი ქვეყნის რაინდში“.

საფიქრებელია, მწერალმა, მართლაც, ისარგებლა მაშინდე-
ლობის ამ საკმაოდ დამახასიათებელი ფაქტით. მწერალს
ეს ფაქტი გამოუყენებია მხოლოდ ნედლ მასალად, რაც
შემდეგ ნაწარმოებში მნიშვნელოვნად შეუცვლია, რო-
გორც ამაში ქვემოთ, სხვა ადგილას დავრწმუნდებით.

მოსახსენებელია კიდევ ერთი გარემოება. ზოგიერთ მოთხრო-
ბაში ავტორს ალებ-მიცემობის დარგში ფიგურირებული ჰყავს
ქართველებთან ერთად აგრეთვე ბერძენი ვაჭრები და სრულიად
სამართლიანადაც. როგორც ცნობილია, დასავლეთ საქართვე-
ლოში, კერძოდ შავი ზღვის პირის ისეთ დიდ ცენტრებში, რო-
გორიცაა ბათუმი, ფოთი, სოხუმი და სხვ. ბერძენები ადრიდან-
ვე მნიშვნელოვან როლს თამაშობდნენ ვაჭრობის საქმეში და
ჩვენი ბელეტრისტიც სავსებით მიზანშეწონილად მოიქცა, რო-
ცა თავის მოთხრობებში სავაჭრო საქმიანობის დარგში ეს ხალ-

---

¹) ს. ცაიშვილი, ეგნატე ნინოშვილის ერთი მოთხრობის სიუჟეტისა და
პროტოტიპების შესახებ, გაზ. „ლიტერატურა და ხელოვნება“, 1949,
№ 13/158.

ზიც (ბერძნები) წარმოადგინა. ბერძენი ვაჭარია წარმოდგენილი მოთხრობაში „სიმონა“. მოთხრობის გმირი დავით დროიძე მშობლებმა ბერძენ ვაჭარს მიაბარეს და ვაჭრობის ანაბანაც პირველად მისგან ისწავლა. საბრუნავი თანხაც დავითს დარჩა ამ ბერძენი ვაჭრიდან, რომელიც, დროებით, თავის სამშობლოში წასულიყო, მაგრამ აღარ დაბრუნებულა. ამრიგად, ბერძნის მთელი ქონების მემკვიდრეობა დავითს ზედა წილად. მეორე მოთხრობის „ცოლ-ქმარი“ პერსონაჟი — ვინმე ჯაჯიკაც ბერძენ ვაჭართანაა მოსამსახურედ გაბარებული. ბერძენი ვაჭარია აგრეთვე ფიგურირებული ისტორიულ რომანში „ჯანყი გურიისაში“, სადაც, როგორც ავტორი გადმოგვცემს, ბატონმა №№-მა გიორგი სწორედ ბერძენ ვაჭარს მიაბარა სავაჭრო ანგარიშის შესასწავლად¹⁾. ყოველივე ეს, ერთი შეხედვით, თითქოს დეტალია, მაგრამ ერთობ დამახასიათებელი, მრავალმეტყველი ჩვენი ბელეტრისტის შემოქმედებითი მუშაობის საილუსტრაციოდ.

ავტორი საკმაო წინდახედულობას იჩენს აგრეთვე სხვადასხვა სამეურნეო თუ სააღებშიცემო საგნებისა თუ ოჯახური ინვენტარის ასახვის დროსაც. ე. ნინოშვილის მოთხრობებში აღწერილი სამეურნეო თუ სააღებ-მიცემო საგნებიდან აღსანიშნავია მაგ. სიმიინდი, ღომი, კაკალი, თხილი, ხეტყის მასალა, კაკლის ხე, ვენახი („ადესა“, „ჩხავერი“), შინაური ფრინველები, წვრილფეხა თუ მსხვილფეხა საქონელი და სხვ., რაც ასე დამახასიათებელი იყო მაშინდელი გურიის სამეურნეო სინამდვილისათვის. ამიტომაც, რომ ყოველივე ამან სავსებით ბუნებრივად და კანონიერად სათანადო გამოხატულება ჰპოვა ე. ნინოშვილის მოთხრობებში („პალიასტომის ტბა“, „სიმონა“, „განკარგულება“, გოგია უიშვილი“ და სხვ.). ავტორი მცენარეთა სამეფოდანაც უხვად ასახელებს მხარის დამახასიათებელ ჭიშებს:

---

1) შემთხვევითი არაა, რომ ბერძენი ვაჭარი ჰყავს წარმოდგენილი აგრეთვე რეალისტ მწერალს გ. წერეთელს თავის რომანში „პირველი ნაბიჯი“, რომელშიაც აგრეთვე დასავლეთ საქართველოს სინამდვილეს წარმოდგენილი.

კაკლის ხეს, თხმელას, მუხას, ცაცხვს, ურთხელს¹⁾), რომელიც ასე ხშირი იყო და არის დღესაც გურიაში.

ახლა გავეცნოთ ჩვენს პირდაპირ საგანს — ე. ნინოშვილის მხატვრული თხზულებების პერსონაჟთა პროტოტიპების სამყაროს, ჯერ ისტორიული რომანის („ჯანყი გურიაში“), ხოლო შემდეგ სხვა მხატვრული ნიმუშების მიხედვით.

3. პროტოტიპები

1. ისტორიული მასალები

გასული საუკუნის 80-90-იან წლებში, სოციალური მოძრაობის ამ აღმავლობის პერიოდში, ჩვენში, ცნობისმოყვარე რევოლუციური აზრი სათანადო გაკვეთილებს ეძიებდა წარსულში. თავისი დიადი ამოცანების გასამართლებლად თუ დასასაბუთებლად. ამიტომ ეპოქის გულხმეირი და ალღოიანი, „მომენტის მქერი“ მწერალი ე. ნინოშვილი კიდევ იღებს ხელში კალამს 1841 წლის გურიის მოძრაობის მხატვრულ სახეებში გასაცოცხ-

---

1) მართალია, ცაცხვი და ურთხელი, ახლა შედარებით იშვიათია გურიაში, მაგრამ წარსულში იგი საკმაოდ ხშირი ყოფილა. ძველად ურთხელის ტევრებიც კი არსებულა. მოხუცი ხალხის გადმოცემით ურთხელის ტყეები ხშირი ყოფილა მდ. ჩოლოქის (ქალ. მახარაძის სამხრეთ-დასავლეთის მხარეზე) გასწვრივ, კერძოდ სამწავიაში (ლაითურის საბჭოთა მეურნეობის სამხრეთითა). ამ მხრივ საინტერესო მასალას იძლევა ქალ. მახარაძის სამხარეთმცოდნეო მუზეუმში დაცული ერთი საბუთი—ხელშეკრულება, რომელიც 1866წ. მემატონეებს: ნაკაშიძეებსა და ბებურიშვილებს დაუდვიათ ვინმე ვაჟარ თუმანოვთან, რომელსაც თავადების კუთვნილ ურთხელს ტყეებიდან უნდა გაეტანათ ასი ძირი ურთხელის ხე (ხელნაწერების ფონდია № 8, ხელშეკრულება დაწერილია ლერბის ქალაქდზე 1866 წ.), რაც შეეხება ცაცხვის ხეებს, იგი ახლაც ხშირია, როგორც გურიაში, ისე, საერთოდ, შავი ზღვისპირეთის რაიონებში. ცაცხვის ხის საწნახლებსაც კი არაიშვიათად შევხვდებით ოჯახებში. საფიქრებელია, ურთხელი და ცაცხვის ხეები მით უფრო ხშირი იქნებოდა იმხანად ისეთ გარემო-პირობებში (ეკლესიის ეზო-გალავნებსა და საზოგადოებრივ, საჯარო ადგილებში), როგორშიაც იგი ე. ნინოშვილს წარმოუდგენია მოთხრობებში.

ლებლად. ამ მაგალითზე თითქოს გამართლდა გამოჩენილი რუსი კრიტიკოსის — ნ. ა. დობროლიუბოვის თქმა: „ისტორიული რომანი შემოდის იმ დროს, როდესაც ხალხის შეგნება მიმართავს თავისი წარსული ცხოვრების მოგონებას“¹⁾. გასული საუკუნის მიწურულში, აღმავალი სოციალური მოძრაობისა და მწვავე კლასობრივი კონფლიქტების პერიოდში, საფიქრებელია, გურიის 1841 წლის მღელვარე მოძრაობის ამბები ჯერ კიდევ ჩანგის გაწყვეტილი სიმებზე თვრება. ეს საყურადღებო ისტორიული ფაქტი ჩვენი ქვეყნის მოწინავე საზოგადოებრიობას იმხანად ბევრგვარად ეახლოვებოდა. მსგავსი საზოგადოებრივი მოძრაობის მიმართ მხურვალე სიმპათიებით განწყობილი ჩვენი ბელეტრისტიც თავისი ცნობილი ისტორიული რომანით კიდევ გამოეხმაურა გურიის 1841 წ. მოძრაობას. რომანის ანალიზი გვარწმუნებს, რომ ავტორს ღრმად შეუსწავლია გურიის აჯანყება, რომელიც უკანასკნელ დრომდე სათანადოდ შესწავლილი არ ყოფილა. მასზე, ავტორის სიცოცხლეში, თითქმის არავითარი რიგიანი ბეჭდვითი მასალა არ არსებობდა. მკაცრ საცენზურო მუხრუჭებში მომწყვდეული მაშინდელი პრესაც მეტად ძუნწად ამხევებდა ცნობებს 1841 წ. გურიის ბოხოქარი მოძრაობის შესახებ²⁾. საარქივო ოფიციალური დოკუმენტები კი საერთოდ ხელმიუწვდომელი იყო და იგი, ცხადია, მით უფრო მიუწვდომელი იქნებოდა ისეთი რადიკალი, რევოლუციონერი მწერლისათვის, როგორც ე. ნინოშვილი იყო. მწერალი, როგორც მაშინდელი რეჟიმისათვის არაკეთილსამედო პირი, მთელი შეგნებული ცხოვრების მანძილზე ჟანდარმერიის მხრივ განუწყვეტელი მეთვალყურეობის საგანი იყო. იგი ნა-

¹⁾ Н. А. Добролюбов, — Полное собрание соч., под. общ. ред. лев.—Полянского, Гос. лит. издат., т. I, 1934, ст. 530.

²⁾ ე. ნინოშვილს არ შეეძლო გამოეყენებინა ვ. ჩუდინოვის ნარკვევა „Восстание Гурийцев в 1841 году“, რადგან იგი 1896 წელს დაიბეჭდა (Кавказский сборник, № 14, Тифлис), ხოლო რომანი „ჩანყი გურიაში“ 1889 წ. უკვე დაწერილი იყო.

ხევრად დევნილის პირობებში იმყოფებოდა და, ცხადია, საარქივო მასალებს, მით უფრო ჯანყის შესახებ, არავინ ასა-
'რგებლებდა. ამ შემთხვევაში მწერალს 1841 წ. მოძრაობის
მასალები უნდა შეეცნო და, საფიქრებელია, კიდევ შეავსო
ხალხში გაბნეული ფოლკლორული მასალებით ¹⁾. ეს მასალები
კი, ხშირ შემთხვევაში, წინააღმდეგობებით იყო სავსე. უნდა
აღინიშნოს, რომ ჩვენს ბელეტრისტს დიდად შველოდა ის სა-
ოცრად ზღიდარი ინტუიცია და, სათანადოდ მომარჯვებულ,
მახვილი დიალექტიკური მეთოდი, რასაც იგი ყველგან და ყო-
ველთვის უნარიანად იყენებდა. ამ უკანასკნელმა ეგნატე ნინო-
შვილს შეაძლებინა, ერთი მხრით, მაქსიმალური ნაყოფიერებით
გამოეყენებინა ის შედარებით ღარიბი ცნობები, რაც იმხანად
ხელმისაწვდომი იყო მისთვის და, მეორე მხრით, მის ხელთ არ-
სებული მასალები საკუთარი მოწინავე კონცეფციის ბრძმედში
გაეტარებია და მით ნაწარმოები ემპირიული მასალის მოძალე-
ბისაგან გადაერჩინა. სწორედ ასევე მოიქცა ე. ნინოშვილი.
ამ საფრთხეს მწერალი დიდმა მხატვრულმა ნიჭმა და მოვლენე-
ბისადმი დიალექტიკური მიდგომის უნარმა უვნებლად გა-
დაარჩინა.

1841 წ. გურიის აჯანყება გასული საუკუნის ჩვენი საზოგა-
დოებრივი ცხოვრების ერთ-ერთი უაღრესად საყურადღებო
მოვლენათაგანი იყო როგორც თავისი გაქანებით, ისე მრავალ-
გვარი, (ეროვნული და სოციალურ-კლასობრივი) მომენტის
ურთიერთში გადაქსოვის სირთულითაც. ყოველივე ამას ჩვენმა
ბელეტრისტმა წარმატებით გაართვა თავი, ღრმად ჩაწვდა ჯან-
ყის მამოძრავებელ ძალებს და იგი მხატვრული რეალიზმის
დამახასიათებელი ნიშანდობლივობით გამოაქანდაკა. როგორც
ამ უკანასკნელად გამოქვეყნებული მასალების მიხედვით ირკ-

---

1) ე. ნინოშვილს ჯანყის შესახები მასალები რომ უმთავრესად ხალხში
შეუკრებია, ჩანს მხცოვანი მეცნიერის, ექვთიმე თაყაიშვილის ახლახან გა-
მოსული მოგონებებიდანაც (ლიტერატურის მატრიანე, წიგნი 6, საქართველოს
ს. ს. რ. მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი, 1952.

ვევა¹⁾), 1841 წ. გურიის მოძრაობას გაცილებით უფრო ფართო მასშტაბი გააჩნდა; მასში ბევრად უფრო მრავალ თემსა და კუთხეს მიუღია მონაწილეობა, თვით შეტაკებანიც ბევრად უფრო მრავალგზის ყოფილა სინამდვილეში, ვიდრე ეს რომანის მიხედვით ჩანს. თვით მაშინდელი მეფის რუსეთის საოკუპაციო ჯარების ჩარევასაც გაცილებით უფრო მკვეთრი ფორმები მიუღია, უფრო მეტ სისხლის მღვრელ ბრძოლებს ჰქონია ადგილი, ვიდრე ეს იმდროინდელ პრესაში ქვეყნდებოდა.

როგორც ვხედავთ, მწერალი ქეშმარიტი შემოქმედის სითამაშით მოქცევა მის განკარგულებაში არსებულ ნედლ მასალას. რიგი მასალა სრულიად უარუყვია, რიგიც შეუცვლია, გაუვრცია თუ შეუმოკლებია, თავისებურად გაუაზრებია; ამრიგად, ჯანყის შესახები უამრავი ფაქტობრივი მასალის ქვაყრლის წინაშე მწერალს ყურადღების თვალი მხოლოდ უმთავრესისა და არსებითისათვის მიუმართავს. ეს თანაბრად ეხება ნაწარმოებში წარმოდგენილ როგორც სოციალურსა და საყოფაცხოვრებო ხასიათის ცნობებს, ისე პერსონაჟებსაც. ჩვენ აქ ვაწარმოებთ პერსონაჟთა და მათი პირველსახეების შედარებით ანალიზს, რომ ამ გზით გავარკვიოთ, ხომ არ სცილდება ავტორი რეალისტური ობიექტივიზმისა და მხატვრული ზომიერების ნიადაგს, ტიპიურობის ჩარჩოს, ხომ არ ამუქებს ან ამჭრქალებს სახეს განზრახ, საკუთარი გუნებ-განწყობილების მიხედვით. „ჯანყი გურიაში“ მაგალითზე გამოსარკვევია, ვინ ჰყავდა ავტორს მხედველობაში, როგორი და რა თვისების ნედლი მასალა ჰქონდა ხელთ ზემოაღნიშნული ისტორიული რომანისათვის და რარიგად გარდაქმნა იგი. ამის გამორკვევა კი აუცილებელია მწერლის მხატვრული სტილისა და მიმართულების გასათვალისწინებლად, იმის შესაგნებლად, მწერალი ამ ისტორიული ნაწარ-

---

1) მხედველობაში მაქვს უმთავრესად პროფ. გ. ზაქაშვილის შრომები: ა) გურიის აჯანყება 1841 წელს“, სახელგამი, ტფილისი, 1931), ბ) „გლეხთა მოძრაობანი საქართველოში მე-19 საუკუნეში“ (ტფილისი, სახელგამი, 1933), აგრეთვე ე. ნინოშვილის თხზულებათა ზუნდაძისეული გამოცემა, (ტ. I), რედ. შენიშვნები, თავი „ჯანყი გურიაში“ (გვ. 282-324).

მოების მასალაზე ნატურალიზმისა და მისი ე. წ. „ფოტოგრაფიზმის“ მანკიერი ხერხების გავლენის ქვეშ მოექცა, თუ მხატვრული რეალიზმის ნიადაგზე იდგა და ლიტერატურაში ნაცად, ტიპიურ სურათ-სახეებს აქანდაკებდა. როგორც ამაში ქვემოთ დავრწმუნდებით, ავტორს რომანში არსად ლალატობს მხატვრული ზომიერების გრძნობა და ტაქტი, რეალისტ მწერალს ფეხი არსად ეშლება და ნატურალისტი მხატვრების დარად ფაქტობრივი მასალების ტყვეობაში არსად არ ვარდება.

შევხვით რომანის უმთავრესი პერსონაჟების პროტოტიპებს, რომელნიც 1841 წ. მოძრაობაში მონაწილეობდნენ და ე. ნინო-შვილის რომანში ჰპოვეს განსახიერება.

1. თავადი დათა... ა. რომანის ერთ-ერთი ყურადსადები პერსონაჟია თავადი დათა... ა, რომლის პროტოტიპად პროფ. ს. ზუნდაძის აზრით, უნდა იყოს თავადი დათა სიმონის-ძე გუგუნიავა. ამ უკანასკნელს, როგორც სათანადო საბუთებიდან ჩანს, 1841 წ. გურიის ამბებში თავისი წვლილი შეუტანია. დათა გუგუნიავა საკმაოდ განათლებული პირი ყოფილა, წერდა ლექსებს, იყო მშვენიერი მომღზენი, გურული სიმღერების საუკეთესო მცოდნეთაგანი, განთქმული მოასპარეზე და გურია-სამეგრელოსა და იმერეთის თავად-აზნაურთა წრეებში საკმაოდ გავლენითაც ჰარგებლობდა. რომანის მიხედვით, დათა... ა გამოქცეულა მტრის ბანაკიდან აჯანყებულთა სიფხიზლის მისაძინებლად. მოჩვენებითად იგი აჯანყებულთ „შეერთებია“, ბოლოს კი, როცა ეს საჭიროდ დაუნახავს, ივანე... ძესთან ერთად გაპარულა ჰასან-ბეგ თავდგირიძესთან გურიის თავად-აზნაურობისათვის მხარდასაჭერად აჯანყებულთა წინააღმდეგ.

ისტორიული საბუთების მიხედვით, თავადი დათა... ას პროტოტიპი დ. გუგუნიავა რამოდენიმედ სხვა ასპექტში მოჩანს. საერთოდ, დ. გუგუნიავას სახელი ერთგვარ ბურუსშია გახვეული, მისი პროფილი საბოლოოდ გამოკვეთილი არაა. ზოგიერთი ცნობებით, დ. გუგუნიავა მაშინდელი რეჟიმის მხარეზეა, მაგრამ უმეტესი წილი მასალებით, იგი აჯანყების მოსანგრეთა

რიგებშია საგულეებელი. მეფის ისტორიკოსის, ვ. ჩუდინოვის ცნობით, დ. გუგუნავა გადაუდგა ხელისუფლებას, დადგა აჯანყებულთა მხარეზე და 3 ათასი ჯარისკაცის სათავეში მდგომმა გაილაშქრა ქალ. ოზურგეთზე¹⁾.

ამავე ცნობას ადასტურებს 1842 წ. 14 აპრილის თარიღით დაწერილი კავკასიის ცალკე კორპუსის სარდლის კონფირმაცია, სადაც დათა... ა ფიგურირებულია, როგორც აჯანყებულთა მომავალი ხელმძღვანელობის კანდიდატი. ისტორიული დოკუმენტების მიხედვით, 27-28 აგვისტოს, ღამით 20 კაცი თავად გუგუნავასთან ერთად აჯანყებულთა მხარეზე გადასულა; ხალხური გადმოცემითაც, იგი აჯანყებულთა დროშის ქვეშ მოჩანს. — „მის შესახებ (ლაპარაკია დათა... აზე, კ. დ.) ამბობდენ, რომ იგი ბოლომდე დარჩა აჯანყებული გლეხების სამხედრო ხელმძღვანელად“—ო გვაცნობებს ს. ხუნდაძე²⁾; მიუხედავად ამისა, კონსერვატორი ჟურნალისტის ვლ. მიქელაძისა და გაზ. „დროების“ წერილების³⁾ მიხედვით კი დათა... ა, იგივე დ. გუგუნავა, ჯანყის მოპირდაპირეთა მხარეზე ჩანს, რაც სიმართლეს არ უნდა შეეფერებოდეს. ეს ვერსია, რომელიც უმთავრესად ემყარება ჯანყის დამარცხების შემდეგ რეპრესირებული დ. გუგუნავას ჩვენებებს, არ შეიძლება სარწმუნოდ იქნას მიჩნეული. ჯანყის დამარცხების შემდეგ სასამართლოს წინაშე წამდგარ გუგუნავას ჩვენებას ბრმად არ უნდა დავენდოთ. საფიქრებელია, სასჯელის შიშით ჯანყის დამარცხების შემდეგ სასამართლოს წინაშე მან, ტაქტიკური მოსაზრებით, იცვალა კილო, განზრახ არასწორი ჩვენება მისცა, რომ ამ გზით მოსალოდნელი სასჯელი თავიდან აეცილებინა, ყოველ შემთხვევაში შეემსუბუქებინა მაინც, როგორც პირადად თავისთვის, ისე მისი თანამებრძოლებისათვის.

ჩვენი ფიქრით, სასამართლოს წინაშე გაკეთებულ ამ ნაკლებად სანდო ჩვენებათა მონაცემებს უნდა ემყარებოდეს გუგუნავას შესახები წერილების ზოგიერთი ავტორი (ლ. ფხიზელი).

1) В. Чудинов, Восстание Гурийцев в 1841 году, Кавказский сборник, 1890, Тифлис, т. XIV, ст. 285.

2) გ. ნინოშვილი, ტ. I, რედ. შენიშვნები, გვ. 304.

3) დროება, ლ. ფხიზელის წერილი, 1885, № 194.

ვლ. მიქელაძე), რომლებიც მით უფრო თავიანთი კონსერვატიული *credo* -ს გამო, უნდა ვივარაუდოთ, ბუნებრივად შეეცდებოდნენ 1841 წ. აჯანყების მოწინააღმდეგეთა რიგებში წარმოდგინათ ბრწყინვალე თავადი დ. გუგუშავა.

ამავე მოსაზრებას იზიარებს მწერალი პლატონ კეშელავა, რომელიც მისივე რედაქტორობით გამოცემული სიმონ გუგუშავას (ს. გუგუშავა დათა გუგუშავას შვილია კ. დ.) პოემის „თამარიანი“ წინასიტყვაობაში შენიშნავს: „სიმონის მამა დათა გუგუშავა, აჯანყების დროს გლეხების მხარეზე იბრძოდა¹⁾“.

ამასვე ადასტურებს აკად. ექვთიმე თაყაიშვილის „მოგონებები ქართველ მწერლებზე“, საიდანაც ჩანს, რომ დავით გუგუშავა (იგივე დათა გუგუშავა, კ. დ.) 1841 წ. მოძრაობის ერთ-ერთი ენტუზიასტი ყოფილა²⁾. ასეთი ერთიმეორის საწინააღმდეგო ბუნდოვანი ცნობებია დათა... ას პიროვნების გარშემო. ამ ბუნდოვანების ნისლმა, რაც დათა... ას სახელს გარს ევლება, ოდნავადაც ვერ შეუშალა ხელი და წარმოდგენა ვერ გაუმრუდა ე. ნინოშვილს. დ. გუგუშავას, რომანის პერსონაჟის — დათას სახით, სრულიად გარკვეული ადგილი მიეჩინა აჯანყებულების მოწინააღმდეგეთა ბანაკში, რაც ასე განსაზღვრული იყო იმ კლასის ისტორიული ტრადიციითა და მდგომარეობით, რომელსაც სოციალურად დ. გუგუშავა ეკუთვნოდა.

როგორც ვხედავთ, ჩვენს ბელეტრისტს გარკვეული სითამამე გამოუჩენია და შედარებით თავისუფლად მოქცევია ისტორიული ხასიათის ზოგიერთ ცნობებს დ. გუგუშავას შესახებ. ამ გზით ავტორმა მოგვცა არა იმდენად კონკრეტული ისტორიული პიროვნების რეალური პორტრეტი (რაც არც ისე სანუქვარი ამოცანა იყო ავტორისათვის, იგი უფრო ისტორიკოსის საქმეა, ვიდრე ბელეტრისტისა), რამდენადაც გურიის ფეოდალური არისტოკრატიის ზოგადი, მხატვრული სახე. ამით დათა... ას

---

1) ს. გუგუშავა, თამარიანი, ფედერაცია, 1936, პლ. კეშელავას წინასიტყვაობა, გვ. XIX.

2) ლიტერატურის მათიანე, წიგნი 6, 1952, მოგონებები ქართველ მწერლებზე, გვ. 59-63.

პერსონა ავტორმა თავისი კლასობრივი ინტერესების კარნახით სრულიად კეთილგონიერად იმავე ფეოდალური არისტოკრატიის კლასს „ჩაუგორა კალთაში“, რომელსაც იგი სისხლხორცეულად ეკუთვნოდა, რომლის ტრადიცია და ისტორიული უფლებები უნდა დაეცვა და დაიცვა ყიდუც 1841 წ. მოძრაობაში.

ასეთი მხატვრული ექსპერიმენტის გამოყენებას ის გარემოებაც ამართლებს, რომ ავტორი როდი ასახელებს სრულად პიროვნების სახელსა და გვარს—დათა გუგუნავას. იგი საკმაოდ ბუნდოვანად მოიხსენიებს, ვინმე დათა... ას, რომელითაც საექვოა ამ უკანასკნელის ნამდვილი ვინაობა გავიგოთ, მასში უსათუოდ დათა გუგუნავა ვიგულოვთ, მით უფრო, რომ იგი, როგორც ჩანს, მეორე სახელითაც (დავით) იცნობოდა. ამ შემთხვევაში, ასეთი ნაბიჯი, როგორც მხატვრული, ისე ეთიკური მოსაზრებით სავსებით გამართლებულად უნდა ჩაითვალოს. ამრიგად, დიდმა მხატვრულმა ალლომ, ინტუიციამ და ისტორიული პერსპექტივის ძალამ შეაძლებინა ე. ნინოშვილს ბრმად არ დანდობოდა ადვილად მაცდუნებელ ზოგიერთ ოფიციალურ, ისტორიულ წყაროს და საკუთარი ალლოთი მოახერხა გუგუნავას შესახებ საკმაოდ ბუნდოვანი, ორაზროვანი ცნობების ქვაყრილში საჭირო წესრიგი შეეტანა. ამ გარემოებას უნდა მიეწეროს, რომ ნიჭიერმა შემოქმედმა ადვილად შესძლო ასეთი საპირისპირო ცნობების ნათელ — ჩრდილის მღვრიე ჩქერში დ. გუგუნავას პორტრეტისათვის ისეთი განათება მიეცა, რომელიც უფრო შესატყვისი, დამახასიათებელი იქნებოდა ფეოდალური არისტოკრატიისათვის გურიის 1841 წლის მოძრაობაში. მართლაც, ამ აჯანყების დროს გურიის თავად-აზნაურობის გარკვეული ნაწილი, თავისი კლასობრივი ინტერესების კარნახით, იმთავითვე დადგა ხელისუფლების მხარეზე და დაუპირდაპირდა აჯანყებულთ.

1841 წ. 1 სექტემბერს გენ. მ. მურავიოვი გენ. მ. ანპერს წერდა, რომ აჯანყების დროს „თავადების დიდი ნაწილი თავისი მოვალეობის ერთგულნი დარჩნენ და ოზურგეთში ჩვენ ჯარებს

შეუერთდნენ¹⁾). 1841 წ. მოძრაობისადმი გურიის თავად-აზნაურობის ერთი ნაწილის დამოკიდებულების ასეთივე დახასიათება გვაქვს აგრეთვე არლუთინსკის მიმართებაში კორპუსის სარდლისადმი (6 ნოემბრის თარიღით), სადაც ვკითხულობთ: „გურიის თავად-აზნაურობა ყოველთვის გამოირჩეოდა ხელისუფლებისადმი ერთგულებით“-ო²⁾).

გურიის თავად-აზნაურობის ის ნაწილი, რომელიც 1841 წ. მოძრაობაში აჯანყებული გლეხების წინააღმდეგ რუსეთის ცარიზმის მხარეზე იდგა, მომავდინებლად დახასიათებული დიდი ბელადის ი. ბ. სტალინის სიტყვებში: „საქართველოს რუსეთთან შეერთების“ შემდეგ ქართველმა თავად-აზნაურობამ იგრძნო, თუ რა საზარალო იყო მისთვის ძველი პრივილეგიებისა და ძლიერების დაკარგვა, რომლებიც მას ქართველი მეფეების დროს ჰქონდა, იუკადრისა — „უბრალო ქვეშევრდომობა“ და მოინდომა „საქართველოს განთავისუფლება“. ამით მას უნდოდა „საქართველოს“ სათავეში ქართველი მეფეები და თავად-აზნაურობა დაეყენებინა და ამგვარად მათთვის გადაეცა ქართველი ხალხის ბედობალი³⁾. მათ საკმაოდ ადრე (განსაკუთრებით 1832 წ. აჯანყების დამარცხების შემდეგ) დაკეცეს ეროვნული დამოუკიდებულებისათვის ბრძოლის დროშა და ხელისუფლებასთან თანამშრომლობის რეალური პოლიტიკის გზაზე დადგნენ, მიიღეს რა უხვად თბილი ადგილები და გულმკერდი ზიზილ-პიპილებით დაიმშვენეს. აი, ამ ტიპის თავად-აზნაურობის მკვეთრი სახე მოგვცა ე. ნინოშვილმა რომანში: დათა... ას სახით. ამრიგად, ბელეტრისტი საკმაოდ ოსტატურად მოექცა დათა გუგუზნავას პიროვნების შესახებ არსებულ ნაირ ცნობებს. დ. გუგუზნავას მაგალითზე მწერალმა სასწოროს თეფშები სავსებით მიზანშეწონილად გადახარა იქითკენ, სანითქნაც ამას საგნის ლოლიკა და ისტორიული პერსპექტივა მოითხოვდა, თუმცა ამას ოფიციალური ხასიათის ზოგიერთი ცნობები კიდევ დაპირდაპირებოდა, როგორც ამას ზემოხსენებული პირის (დ.

1) Ц. Г. И. А. Ленинграда, ф 126³, оп. 1. 18¹, д. 16⁹, л. 4.

2) ს. ც. ს. ა. ფ. 548, საქ. 708, ფ. I.

3) ა. სტალინი, ტ. I, სახელგამი, თბილისი, 1947, გვ. 32.

გუგუხნავა) შესახებ სინამდვილეში მართლაც ჰქონდა ადგილი.

2. ივანე... ძე. ივანე რომანის ერთ-ერთი უალრესად ჭაინტერესო და დამახასიათებელი სახეა. იგი რომანში წარმოდგენილია უალრესად უპრინციპო, პატივმოყვარე და გაიძვერა პიროვნებად. ივანე... ძე, „დრო და ჟამის შესაფერად“ შენიღბული, ოსტატურად აკეთებდა ექსტს ხან მარცხნივ — აჯანყებულთა მოძრაობის მხარეზე, ხან მარჯვნივ — გურიის თავად-აზნაურობისა და ხელისუფლების საამებლად, ვიდრე უკანასკნელთა რიგებში საბოლოოდ არ იპოვა თავისი ადგილი და აჯანყებულ გლეხობას ზურგში არ ჩასცა ღალატის ქანგიანი მახვილი.

ივანე მთელი რომანის პანძილზე ყველგან მოძრაობის თაოსნობას ჩემობს. იგი შეუმჩნევლად ინიღბება და ხალხს თავს მეგობრად მოაჩვენებს, ხოლო გადამწყვეტ მომენტში კი განზე გადგება და აჯანყებას დაუპირდაპირდება.

პირველ ხანებში იგი თითქოს სადავე მიშვებითა და დანდობით მიჰყვება მოძრაობის ჩქერს, საკუთარი კლასობრივი ინტერესების კარნახით იგი აჯანყების ცეცხლს პირველად რუსეთის მმართველობის წინააღმდეგ მიმართავს; შემდეგ კი, როდესაც აჯანყებაში ოვით გიორგი ჩაერევა მთელი თავისი გავლენით და მოძრაობას კლასთა ბრძოლის ლიანდაგზე გადაიყვანს, ბატონყმობის სოციალური ინსტიტუტის ლიკვიდაციის მიზნით ივანე უმაღლესე შეიცვლის გეზს. ამ დროიდან კი თავისი კლასობრივი (თავად-აზნაურული) ინტერესების ერთგული ივანე მოძრაობის აზვირთებულ ტალღებს შეუმჩნევლად უნაპირდება. როდესაც ივანემ შეიგნო თავისი უილაჯობა მოძრაობისათვის სასურველი მიმართულება მიეცა, იგი ინდივიდუალური ტერორის გზას დაადგა და ამ უღირსი იარაღით ხელში სცადა თავისი ვერაგული მიზნებისაკენ სისხლიანი გზა გაეკვლია. ამ შემთხვევაში, ცხადია, ფართო საზოგადოებრიობიდან განაპირებულ ივანესა და მის, აჩრდილივით მუდმივ თანამდეგ კოზიას დარჩენილ მხოლოდ ერთი: მოძრაობის „თავკაცები“ ეშოვნა... და კიდევ გადადგეს მათ ეს მუხანათური ნაბიჯი: ბნელი კუთხიდან გასროლით მათ ერთდროულად დასცეს აჯანყების ლომ-კაცი,

„გლეხების გენერალი“ — ბესია და მისი მარჯვენა, ჯანყის ენთუზიასტი — სიმონა. ეს უკანასკნელი, როგორც ვიცით, თავისი აზნაურული წარმომავლობის მიუხედავად, იარაღით ხელში „სიმტკიცის ბჭედ“ ედგა ბესიას გვერდში განუშორებლად და, სადაც კი ფეხს შედგამდა, ყველგან აჯანყების ცეცხლი შეჭმონდა.

ივანეს ტაქტიკური სვლები უაღრესად ფრთხილი იყო. ხალხის ფაროო მასები მის ვერაგულ განზრახვებს ადვილად ვერ ხედავდა, მას ამჩნევდნენ მხოლოდ ჯანყის ფხიზელი მეთაურები. მოთხრობიდან ვიცით, რომ მას იმთავითვე ეჭვის თვალით უყურებდა დაკვირვებული და ალლომახვილი ბესია, რომელიც ივანეს აღრიდანვე არ თვლიდა საიმედო პირად: „ჯერ ჩვენკენ იყო, მერე რუსებისაკენ გადახტა, ახლა ჩვენკენ გადმოიარა, იმას კაცი რავე ენდობა“-ო, ამბობს ერთგან მის შესახებ ბესია. ივანე შექმნილი მომენტის უაღრესად ტიპიური სახეა. ცნობილია, რომ ასეთი მერყევი პოლიტიკური მიმართულების ხალხი მრავლად იცის ისტორიული გარდატეხის პერიოდებში და ასეთნი, როგორც მომენტის დამახასიათებელი, საფიქრებელია, 1841 წ. გურიის მოძრაობაშიაც იქნებოდნენ; ამდენადვე, ნაწარმოებში ასეთი პირის გათვალისწინება, მხატვრული თვალსაზრისით სავსებით გამართლებულია.

საინტერესოა ვინ ჰყავდა ავტორს ივანეს პროტოტიპად, მისი სახე რომელი რეალური პიროვნების მიხედვით შეიმუშავა და რამდენად ესატყვისება ეს უკანასკნელი ნაწარმოების გმირს? 1841 წლის გურიის ჯანყის ხელმძღვანელებს შორის ასახელებდნენ ივანეს ტიპის სახაზინო აზნაურს, ვინმე სიმონ ქარცივაძეს, რომლის შესახებ კონფირმაციაში ვკითხულობთ...“ ქარცივაძის შესახებ ამოწმებს პოლკოვნიკი თავადი არლუთინსკი — დოლგორუკი, რომ ის იძულებით შეუერთდა აჯანყებულებს და ხელმძღვანელობდა ხალხის ბრბოებს, პირველსავე დაუმორჩილებლობის დროს მან მაიორ თავად ნაკაშიძესთან ერთად უკან დაახევინა აჯანყებულებს და არ გაუშვა ისინი შეჭრილიყვნენ

გურიანთაში¹⁾). როგორც აღვილად შეინიშნება, ს. ქარცივაძესა და რომანის გმირს ივანეს აქეთროგორც განმასხვავებელი ნიშან-
ავსებები, ისე საერთოც. საერთოა ის, რომ ა) ორთავე აზნაურ-
თაგანია, ბ) იდეოლოგიურად ორთავე ბატონყმობის ინსტიტუ-
ტისა და თავისი წოდებრივი ინტერესების ნიადაგზე დაყრდნობა,
გ) ორთავე გურიანთაში ნაქაშიძეების ჯართან ბრძოლის მონა-
წილე და ჯანყის მოთავეა პირველ პერიოდში, შემდეგ კი
ამ უკანასკნელის მოლაპატე და ა. შ.

ყოველივე ეს ნათლად მოწმობს, რომ ივანე თავისი კლასის,
თავად-აზნაურობის ტიპური წარმომადგენელია, იგი 1841 წლის
ისტორიული სინამდვილის სრულიად შესატყვისი, უაღ-
რესად დამაჯერებელი სახეა. მართებულია პროფ. ს. ხუნდაძის
შენიშვნა ივანეს შესახებ, რომ „იგი დამახასიათებელი იყო იმ
ეპოქის ისტორიული ცხოვრებისა“²⁾. ავტორს ეს ისტორიული
პირი ნაწარმოებში სათანადოდ გარდაუქმნია, მხატვრულად გა-
დაუმუშავებია „თავის შემოქმედების პრიზმაში და მოუცია
დამთავრებული ტიპი“³⁾.

ივანე ბევრად უფრო სრულქმნილი, ნათელი სახეა რომანში,
ვიდრე მისი სავარაუდო პროტოტიპის, ს. ქარცივაძის შედარე-
ბით ბერძნული პერსონა ჩანს არსებული მასალების მიხედვით.

3. ჰასან-ბეგი თავდგირიძე. ჰასან-ბეგი ისტორიული პირია. იგი
იყო ქობულეთის ბეგი, რომელიც თავის დროზე თვალსაჩინო
ფიგურას წარმოადგენდა მშობლიურ მხარეში. ჰასან-ბეგი, თა-
ვისი დროის კვალობაზე, საკმაოდ მოფიქრებული და გამოცდი-
ლი პიროვნება იყო პოლიტიკურ კომბინაციებში. მან თვალსა-
ჩინო როლი ითამაშა 1841 წლის გურიის ამბებში. თავისი მო-
ქნილი დიპლომატიური სვლებით თავდგირიძემ საკმაოდ გააღი-

---

1) გ. ზაქაშვილი, გურიის აჯანყება 1841 წელს, სახელმწიფო გამომცემ-
ლობა, ტფილისი, 1931, გვ. 87.

2) ე. ნინოშვილი, ტ. I, რედ. შენიშვნები, გვ. 311.

3) იქვე, გვ. 312.

ზიანა ისედაც აჯანყების სასარგებლოდ განწყობილი გურიის ხალხი, რომელსაც ბეგი საქირო დახმარებასაც კი ჰპირდებოდა. პირველ ხანებში თავდგირიძემ თითქოს მონაწილეობაც მიიღო აჯანყებაში, გადმოლახა გურიის საზღვრები და დაიჭირა რამოდენიმე სოფელი, მათ შორის ქაქუთი (ქ. მახარაძის სამხრეთ-დასავლეთი მიმართულებითაა კ. დ.). ჰასან-ბეგი ხელს უწყობდა ჩვენს წინააღმდეგ გურულების დაუმორჩილებლობას და, ამრიგად, ეხმარებოდა მთელი სიძლიერით ამოხეიქალ ამბოხებას, როგორც ამას 1841 წ. ჯანყის მკვლევარი ვ. ჩუდინოვი მოგვითხრობს¹⁾.

ცნობილია, რომ მეამბოხეები ხშირად იღებდნენ ოსმალეთიდან ტყვია-წამალს. ჰასან-ბეგი სათანადო დახმარებას აღუთქვამდა მეამბოხეებს და ყოველნაირად აიძულებდა მათ. მოძრაობის ისტორიული ფაქტები სავსებით ესატყვისება და ადასტურებს ე. ნინოშვილის თვალსაზრისს ჰასან-ბეგ თავდგირიძისა და მცხეთა-როლის შესახებ 1841 წლის აჯანყებაში. რომანიდან ჩანს, რომ მას საკმაოდ ახლო კავშირის ძაფები გაუბამს აჯანყებულებთან, რომელთაც იგი ოსმალეთიდან შემოზიდული ტყვია-წამლით ამარაგებდა. ხელისუფლების ორგანოების ცნობით, გურიის მცხოვრები 20 და უფრო მეტ კაცამდე შემდგარი რაზმებით ხშირად გადადიოდნენ ოსმალეთსა და ქობულეთში. აქ კი მათ ჰასან-ბეგი თავდგირიძე უმასპინძლდებოდა, ამარაგებდა ტყვია-წამლით, თოფ-იარაღითა და ხალხით დახმარებასაც ჰპირდებოდა. არის საფუძველი ვიფიქროთ, როგორც ეს უახლოესი მასალებიდანაც ჩანს²⁾, რომ ჰასან-ბეგ თავდგირიძის მთელ საქმიანობასა და პოლიტიკას საზღვარსიქითური ხელი მართავდა — ოსმალეთის სახით. ამ გზით მან ერთგვარი ნდობის ატმოსფეროც შეიქმნა გურიის ხალხის თვალში; მისი თანადგომით გამძნელებული ხალხი კადევ უფრო მეტი სითამამით ჩაება ბრძოლაში და, როცა ჯანყის პერსპექტივა შესუსტდა,

---

¹⁾ В. ЧУДИНОВ, Восстание Гურიццев в 1841 году, Кавказский сборник. № 14. Тифлис, 1890, стр. 216.

²⁾ მხედველობაში მაქვს ავად. გ. ხაჭაპურიძის შრომა — „К истории Грузии первой половины XIX века“, გამოცემა „Взгляд на восток“. 1950.

თავდგირიძემ მოხერხებულად დაიწყო ორ სკამზე ჯდომა, მერყეობა. მან იწყო ნელი-ნელ უკან დახევა და ნიადაგის ძეხნა საერთო ენის გამოსანახავად გამარჯვების პერსპექტივიან მხარესთან — რუსეთის მართელობის სახით. 13 აგვისტოს თარიღით ბრუსილოვი და თავდგირიძე პირადად შეხვდნენ ერთმანეთს. უკანასკნელმა მიიღო ბრუსილოვის მიერ წარდგენილი პირობები, რითაც მან აშკარად გასტეხა სიტყვა და განუდგა აჯანყებულთ. მიუხედავად ამისა, აგვისტო-სექტემბრის დღეებში იგი მოჩვენებითად მაინც ოზურგეთის მახლობლად იდგა ხმლის ვადაზე გულგრილად დაშვებული ხელით ამბების მოსალოდნელი განვითარების პასიური მეთვალყურის პოზაში, რადგან გურიის უბერსპექტივო მოძრაობისაგან თავდგირიძე უკვე ფაქტიურად გამდგარი იყო. ამ დროს იგი მხოლოდ პოლიტიკური ცხოვრების ამინდს ყნოსვიდა, ქარის მიმართულებას აკვირდებოდა ამბების შესაძლებელი განვითარების მოლოდინში; ამდენადვე ცხადია, გურიის მიწაზე თავდგირიძის დგომას იმხანად მარტოოდენ სიმბოლური, ფორმალური მნიშვნელობა ჰქონდა. პოლიტიკურ კომბინაციებში დახელოვნებული თავდგირიძე სინამდვილეში უკვე შეთანხმების ნიადაგს სინჯავდა რუსეთის ხელისუფლებასთან. ასეთია ისტორიული საბუთების მიხედვით ჰასან-ბეგ თავდგირიძის საქმიანობა 1841 წ. მოძრაობაში. ჩვენი ბელეტრისტიც სწორედ ამგვარადვე აშუქებს მის როლს აჯანყებაში.

რომანში ხაზგასმულია აგრეთვე ის გუნებ-განწყობილება და რეაქცია, რომელიც თვითმპყრობელური რუსეთის პოლიტიკამ გამოიწვია გურიისა და მახლობელი ქობულეთის მმართველ წრეებში. „ამ ბეგებს კარგად ესმოდათ, რომ რუსეთის ხელმწიფე ისე ტყვილა ხელობა-ჯამაგირს არ მიაჩეჩებდა, როგორც ზონთქარიო“¹⁾, — მოგვითხრობს ე. ნინოშვილი. თავდგირიძე საკმაოდ დაუახლოვდა გურულებს და ერთგვარი ნდობის

1). ე. ნინოშვილი, ტ. I, გვ. 12.

ატმოსფეროც შეიქმნა ხალხის თვალში და აღარც დააყოვნა გადამწყვეტ მომენტში ეს ნდობა სათანადოდ გამოეყენებინა. „ამ შემთხვევით ისარგებლა ცბიერმა თავდგირიძემ, აღუთქვა გურიის ხალხს შემწეობა ტყვია-წამლით, თოფ-იარაღით, ჯარით, ფულით და სხვებით და 1841 წელს ააჯანყა ისინი რუსეთის წინააღმდეგ“¹⁾. აგვისტოში მან უკვე გადალახა გურიის საზღვრები და უშუალოდ მიაღმა მაშინდელ ქ. ოზურგეთს. ამ საგანზე რომანში ვკითხულობთ: „სამხრეთის მხრით ქ. ოზურგეთს შემოდგომოდა რამდენიმე ათასი ჯარად შეიარაღებული კაცი თაჯანყებულების მაშველად მოსული ქობულეთის ბეგი ჰასან თავდგირიძე და ისე დაჰყურებდა პატარა ოზურგეთის ქალაქს. და მასში მყოფ რუსებს, თითქოს ქორი წიწილას“²⁾.

ამგვარად, რომანის ამ ისტორიული პირის, თავდგირიძის შესახებ ცნობებში ავტორი კვალდაკვალ მიჰყვება ისტორიას და სამართლიანადაც. ვინაიდან თავდგირიძე ერთობ თვალსაჩინო. ოფიციალური პოლიტიკური ფიგურა იყო თავის დროზე, ამიტომ ე. ნინოშვილი იძულებული იყო ჰასან-ბეგის მაგალითზე თავისი მნატვრული შემოქმედებით გაქანება ისტორიის ჩარჩოებით განესაზღვრა. მწერალიც ასევე მოიქცა და სამართლიანადაც.

1. ამბაკო შალიკაშვილი. რომანის ერთ-ერთი მრავალმხრივ საინტერესო პერსონაჟთაგანი — ა. შალიკაშვილიც ისტორიული პიროვნებაა. ნაწარმოების მიხედვით მან 1841 წლის გურიის მოძრაობაში საკმაოდ თვალსაჩინო როლი ითამაშა. ამბაკო შალიკაშვილი თავიდანვე მხარს უჭერდა გურიის ხალხის ამ სამართლიან მოძრაობას და ამიტომ ავტორის თქმისამებრ, „თავკაცად“ და „ჯარის წინმავალად“ იქნა არჩეული. იგი ბოლომდე ამ დროშის ერთგული დარჩა და, გასაგებია, რომ ასეთი პიროვნება ავტორმა რომანშიაც ერთობ მიმზიდველ ფერებში წარმოადგინა. აჯანყების პირველ ეტაპზე, ავადმყოფობის მიზეზით მან ვერ მიიღო სათანადო მონაწილეობა, ხოლო შემდეგ,

1). ე. ნინოშვილი, ტ. I, გვ. 93.

2). ე. ნინოშვილი, ტ. I, გვ. 14.

ავვისტო-სექტემბერში, მოძრაობის ერთი გამოჩენილი მესვეურ-თაგანი გახდა. არსებული მასალების მიხედვით შალიკაშვილი იყო დაბა ოზურგეთის მილიციელთა შორის და აჯანყების პირველ ეტაპზე ავადმყოფობის გამო მან ვერ მიიღო ჭეროვანი მონაწილეობა, ხოლო შემდეგ, ავვისტო-სექტემბრის თვეებში, მოძრაობის ერთი თვალსაჩინო მესვეურთაგანი გახდა.

კონფირმაციის ცნობით: „შალიკაშვილი იყო დაბა ოზურგეთის მილიციელთა შორის და აჯანყებულთა მიერ ამ დაბის ალყის შემორტყმის დროს გაიქცა იქიდან და შეუერთდა მათ (ე. ი. აჯანყებულთა, კ. დ.), იკისრა მათი უფროსობა და მონაწილეობა მიიღო ოზურგეთზე ალყის შემორტყმაში“¹⁾. სხვა ცნობებით, ქ. ოზურგეთიდან იგი ავადმყოფობის გამო გავიდა. ეს ისტორიული სინამდვილე მხატვრულად ხორცშესხმულია რომანში, სადაც მის შესახებ ვკითხულობთ: „ქარგად მოყვანილ, მაღალტანიან, ჭერ კიდევ მოწიფულ შალიკაშვილს თავის ვაჟკაცობის გამომეტყველ სიმპათიურ, ლამაზ პირსახეზედ ჭერ კიდევ აჩნდა კვალი იმ ძლიერი ავადმყოფობისა, რომელიც მან გამოიარა იმ დროს, როცა გურიისაში ჯანყი იწყებოდა, ის ლოგინში იწვა და საშინელი სიცხე აწუხებდა, როცა ჯანყის მოთავეებმა მიუტანეს ლამით ხატი და დააფიცეს, რუსების მხარე არ დაიჭიროვო. ფიცის მიღების შემდეგ, თუმცაღა კიდევ კარგა ხანს იყო ავად, მაგრამ, რა, რომ ავადმყოფობას მოურჩა, ხალხის გაჭირვების თანგრძნობათ შექმნილმა, ვაჟკაცურმა გულმა მაშინათვე გაიტაცა ის აჯანყებულებში, რომელთაც მისვლისთანავე დააყენეს, როგორც ომში გამოცდილი ოფიცერი ჯანყის გამგეთ“²⁾.

იგი ბოლომდე დარჩა აჯანყებულთა ხელმძღვანელად, რისთვისაც მას საკმაოდ მკაცრი სასჯელიც ერგო, — აღგილ-მამული ჩამოერთვა და სამოქალაქო უფლება-აყრილი ციმბირში გაგზავნეს. „კონფირმაციაში“ ვკითხულობთ: „ჩამოერთვას თავად შალიკაშვილს... ყველა უფლება და ქონება... გადაემატრეს“

1) გ. ხაჭაპურიძე, გურიის აჯანყება 1841 წელს, სახელმწიფო გამომცემლობა, თბილისი, 1931, გვ. 87.

2) ე. ნინოშვილი, ტ. 1, გვ. 93.

ჯალათის საშუალებით თავზე ხმალი... გაიგზავნოს ციმბირში საკატორღო სამუშაოზე, ჩამოერთვას მამული და გადაეცეს ხაზინას⁽¹⁾). ყოველივე ეს ავტორს ერთობ ზოგადად აქვს გამოთქმული, როცა ნაწარმოებში ასე უბრალოდ მოგვითხრობს: „იმ ჯანყის გამო ციმბირში გააგზავნეს გურიაში შესანიშნავი ვაჟკაცი თავადი ამბაკო შალიკაშვილი“⁽²⁾). ეს უკანასკნელი, როგორც ამის მოთხრობიდან ვტყობილობთ, ბატონყმური წყობილების დაცემისა და რესპუბლიკური მმართველობის დაწესების მომხრე ყოფილა გიორგისთან ერთად. იბადება საკითხი, რა წყაროებს ემყარებოდა ე. ნინოშვილი ამბაკო შალიკაშვილის სახის შემუშავებისას? არის საფუძველი ვიფიქროთ, რომ მწერალი ხელმძღვანელობდა არა მარტო ოფიციალური ისტორიული საბუთებით, არამედ ხალხური ზეპირსიტყვაობის მასალებითაც, რომელიც კი გურიის ხალხის ხსოვნას შემოენახა ჯანყის ამ ენთუზიასტი პირის შესახებ. არსებული ცნობების მიხედვით შალიკაშვილი ჩანს მტკიცე ნებისყოფის ადამიანი, ბოლომდე თანმიმდევარი და პრინციპული, რასაც ადასტურებს ამ უკანასკნელის (შალიკაშვილის) შესახებ კ. ბოროზდინის მოკლე ცნობაც: „Все знали, что он шутить не любит“⁽³⁾). მართალია, იგორუსის ჯარის ოფიცერი იყო, მაგრამ ამ გარემოებას მისთვის ოდნავადაც არ შეუშლია ხელი გადაჭრითა და საბოლოოდ ჩაენგრია წარსულთან მაკავშირებელი ყველა ხიდი და ბოლომდე 1841 წლის მოძრაობის დროშის ერთგული დარჩენილიყო. ასეთსავე მტკიცე ნებისყოფის მქონე ენერგიულ ფიგურადაა წარმოდგენილი ა. შალიკაშვილი რომანშიაც. ასეთივე პროფილით მოჩანს იგი ხალხის ხსოვნაშიაც. ჯანყის დროის გლეხობას მასზე სიმღერებიც შეუქმნია:

„ყველამ კარგად დაუჯეროთ, ამბაკოს და ათარმიზას,
თვარა საქმე წაგვინებდა ქვეყნის ცოდვა კას არ გვიზამს“⁽⁴⁾).

1) გ. ბაჰაპურიძე, გურიის აჯანყება 1841 წელს, სახელმწიფო გამომცემლობა, ტფილისი, 1931, გვ. 92.

2) ე. ნინოშვილი, ტ. I, გვ. 120.

3) К. Бородин, Закавказ. воспоминания, А. С. Суворина, 1885, стр. 380.

4) ე. ნინოშვილი, ტ. I, რედ. შენიშვნები, გვ. 314.

პროფ. ს. ხუნდაძეს, ცოტა არ იყოს, გადაჭარბებულად მიაჩნია ა. შალიკაშვილის ტიპი რომანში, როცა შენიშნავს: „ამ ტიპის შექმნის დროს უეჭველია ავტორმა გადაჭარბა, როდესაც იგი რადიკალურ მოაზროვნედ გამოიყვანაო“¹⁾, თუმცა ბოლოს მაინც დასძენს: „შალიკაშვილის პორტრეტი მაინც ძლიერ ახლოს სდგას ისტორიულ სინამდვილესთან“²⁾. ჩვენი აზრით, ა. შალიკაშვილი არა თუ „ახლოს სდგას ისტორიულ სინამდვილესთან“ და გადაჭარბებულად არაა წარმოდგენილი მისი პოლიტიკური რადიკალიზმი (როგორც ამას პროფ. ს. ხუნდაძე ფიქრობს), არამედ იგი გიორგისთან ერთად ჩვენ მიგვაჩნია თავისი დროისა და ხალხის საკმაოდ დამაჯერებელ სახედ, ჩვენი იმპრონდელი საზოგადოებრივი ცხოვრების კანონზომიერ მოვლენად. ამბაკო შალიკაშვილის პორტრეტი არც ისე უცხო და დაუჯერებლად მისაჩნევია. მე-19 საუკუნის 40-იანი წლების ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების დონე საკმაოდ მაღალი იყო იმისათვის, რომ ამბაკო შალიკაშვილისა და მისი ბადალი იდეურ-პოლიტიკური პროფილის მქონე პირთა მოვლენა არ ვიუცხოვოთ ჩვენი ქვეყნის სინამდვილისათვის³⁾. არის საფუძ-

---

1) ე. წინოშვილი, ტ. I, რედ. შენიშვნები, გვ. 314.

2) იქვე, გვ. 314.

3) ზოგიერთში იქვს იწვევს ის გარემოება, რომ ა. შალიკაშვილმა ვერ დასტოვა სათანადო კვალი ისტორიაში, მაგრამ ამას თავისი ახსნა მოეპოვება. არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ა. შალიკაშვილი მეფის არმიის სამხედრო პირი იყო და, ამდენადვე, მოწყვეტილი ქართველ საზოგადოებრიობას, რომელსაც შეეძლო მხოლოდ მისი კეთილი სახელის ხსოვნა შემოენახა. სამხედრო კარიერა (განსაკუთრებით საშუალო და დაბალი ჩინის ოფიცრებისა) შედარებით ნაკლებად იძლევა ფართო საზოგადოებრივი გახმაურების საშუალებას. აჯანყების ჩაქრობის შემდეგ, ჯერ კიდევ ახალგაზრდა, ა. შალიკაშვილი უმაღლე გადასახლეს ციმბირში მკაცრ პირობებში და, გასაგებია, რომ მისმა სახელმა ვერ დატოვა მოსალოდნელი კვალი ხალხში. მხოლოდ ფოლკლორმა შემოუნახა მომავალს ა. შალიკაშვილის სიმპატიური სახელის კეთილი ხსოვნა.

ველი ვიფიქროთ, რომ მაშინდელი ჩვენი საზოგადოებრიობა კურსში იყო იმ სოციალ-პოლიტიკური და ფილოსოფიური აზროვნებისა, რომელსაც მაშინდელი რუსეთისა და ევროპის სინამდვილეში ჰქონდა ადგილი. ამ უკანასკნელის დამადასტურებელია თუნდა 1830-40-იან წლებში ისეთი მაღალნიჭიერი და ღრმად განსწავლული პირების არსებობა ჩვენში, როგორიც იყვნენ, კერძოდ სოლომონ დოდაშვილი ფილოსოფიურ აზროვნებაში¹⁾, ხოლო ნიკოლოზ ბარათაშვილი — პოეზიაში. იმ დროს მრავლად მოიპოვებოდნენ განათლებული ქართველი ინტელიგენტები ჩვენში, და არა მარტო ჩვენში, არამედ რუსეთშიაც, სადაც ისინი თვალსაჩინო როლს თამაშობდნენ რუსეთის კულტურულსა და ლიტერატურულ ცხოვრებაში. ამ უკანასკნელთა შესახებ მკვლევარი ივ. ენაქოლოფაშვილი სამართლიანად შენიშნავს: — „უმეტეს მათგანს (ლაპარაკია რუსეთში მცხოვრები ქართველი ინტელიგენტების შესახებ, კ. დ.) შესანიშნავი ადგილი ეჭირა რუსული ინტელიგენციის რიგებში და მათ საგრძნობი როლი შეასრულეს რუსული საზოგადოებრივი აზრის განვითარებაში“²

---

1) ცნობილია, რომ დიდი ქართველი „რაზნოჩინელი“ ს. დოდაშვილი, იმავდროულად იყო თვალსაჩინო დემოკრატი, რადიკალი და რესპუბლიკელი, რომლისათვისაც უცხო არ იყო ბურჟუაზიული-დემოკრატიული იდეები ჭერ კიდევ XIX საუკუნის გარიჟრაჟზე ჩვენში. ვრცლად ამ საგანზე იხ. დოც. ს. ხუციშვილის შრომა: „სოლომონ დოდაშვილის წერილები“, (მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, საქ. სსრ მეცთა აკადემია, 1944), ა. ქუთელიას წერილი — „სოლომონ დოდაშვილი და მისი ლოგიკა“ (სოლომონ დოდაშვილის ლოგიკა, სახელგამი, პოლიტ. ლიტსექტორი, 1949).

2) ივ. ენაქოლოფაშვილი, ა. ს. პუშკინის ქართველი მეგობარი — პ. მ. შალიკაშვილი, გაზ. „სახალხო განათლება“, №240 (032).

შემთხვევითი არაა ისიც, რომ დაახლოებით ამავე ხანებში მაშინდელ რუსეთში მოღვაწეობდა ამბაკო შალიკაშვილის მოგვარე ქართველი მწერალი — პ. ი. შალიკაშვილი (1768-1852), რომელიც იყო კარაშინის ლიტერატურული სკოლის მიმდევარი, ჟურნალების — „მოსკოვსკიე ვედომოსტისა“ და „ქალთა ჟურნალის“ რედაქტორი, „მოსკოვსკი ზრიტელის“ გამომცემელი, მოთხრობებისა და ლექსების რამდენიმე კრებულის ავტორი. იგი იყო პროგრესულად მოაზროვნე პირი, რომლის ჟურნალში „მოსკოვსკიე ვედომოსტი“ თავის დროზე მრავალი რევოლუციონური და რესპუბლიკური ხასიათის მასალა იბეჭდებოდა, რის გამოც იგი მესამე განყოფილების ფხიზელი ყურადღების საგანი ყოფილა.

აღსანიშნავია, რომ პ. ა. შალიკაშვილს მეგობრობდა თვით გენიალური ა. ს. პუშკინიც, რომელიც შალიკაშვილს მოიხსენიებს, როგორც „საყვარელ პოეტსა და პატივისცემის ღირს ადამიანს“, რომელსაც პოეტი თურმე თავისი ნაწარმოების „პოეტისა და წიგნის გამყიდველის საუბარი“ პირველ რედაქციაში კიდევ იხსენიებდა!).

ისტორიიდან ვიცით, რომ მელიტონ ბარათაშვილის კარზე არა ერთი და იარი ლტოლვილი დეკაბრისტი, თუ სხვადასხვა სოციალური და ნაციონალური მოძრაობის დევნილი მოღვაწე იკრიბებოდა. საფიქრებელია, პროგრესული რევოლუციონურ-დემოკრატიული იდეები, საკუთრივ, რესპუბლიკური მმართველობის იდეები, გარკვეულ წრეებში ჩვენშიაც საკმაოდ პოპულარული იყო. ანალოგიურ იდეებს ჩვენში XVIII საუკუნეშიაც კი ჰქონდა ადგილი და, ცხადია, ამ მოვლენას მით უფრო

---

1) იმხანად მამაკაცებთან ერთად განსწავლული და მწერლობასთან დაკავშირებული მრავალი ქართველი ქალიც ყოფილა, როგორც ჩვენში, ისე მაშინდელი რუსეთიც, ემიგრანტულ წრეებშიც. ამ უკანასკნელის მაგალითად შეიძლება დავასახელოთ, თუნდაც, იმავე პ. ა. შალიკაშვილის ღვიძლი და აღექსანდრა შალიკაშვილი, რომელიც ივ. ენაკოლოფაშვილისავე ცნობით, იყო რუსეთში გამომავალი „ქალთა ჟურნალის“ ფაქტიური რედაქტორი. ყოველივე ეს საკმაოდ მოწმობს ჩვენი იმდროინდელი საზოგადოებრივი აზროვნებისა და კულტურის საკმაოდ მაღალ დონეს.

ფართო ხიდაგი ექნებოდა XIX საუკუნის პირველ ნახევარში, — 1841 წ. მოძრაობის დროინდელ საქართველოში. ყოველივე ზემოთქმული, ვფიქრობთ, საკმაო საფუძველს იძლევა დავასკვნათ, რომ ჩვენი ქვეყანაში, კერძოდ შავი ზღვის პირის ერთ-ერთ მოწინავე მხარეში — გურიაში, რომელიც ბათუმისა და ფოთის მეშვეობით ძველთაგანვე უკავშირდებოდა შავი და ხმელთაშუა ზღვების აუზის ერებსა და კულტურულ ცენტრებს, XIX საუკუნის 40-ნი წლებისათვის „ჩანყი გურიაშის“ პერსონაჟების—გიორგისა და შალიკაშვილის რესპუბლიკანელობა (ფართო ისტორიული პერსპექტივის თვალსაზრისით) ოდნავადაც არაა საუცხოველელი. ამ უკანასკნელის დადასტურებაა თვით 1841 წ. ჩანყის ისტორიული ფაქტი თავისი მოწინავე სოციალ-პოლიტიკური დროშითა და გაქანების ძალით. ამდენადვე, ცხადია, რომანის ზემოდასახელებულ პირთა (გიორგისა და ა. შალიკაშვილის) ლიტერატურული მოვლენა მხატვრული თვალსაზრისით სავსებით გამართლებული და დამაჯერებელია.

2. სიმონა №-მე ჩვენი თვალსაზრისით, საინტერესოა აგრეთვე რომანის მეორე პერსონაჟი — სიმონა №-მე, რომელიც ს. ხუნდაძის აზრით, „ახლოს არის სინამდვილესთან“¹⁾.

სიმონა „გლეხების გენერლის“ — ბესიას უახლოესი თანამებრძოლია, იგი ბოლომდე ერთგული დარჩა გურიის მოძრაობისა. სიმონა ამ მოძრაობის დროშის ქვეშ იბრძოდა უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე, ვიდრე ზურგიდან მუხანათურად დახლილმა ტყვიამ ბესიასთან ერთად უდროოდ არ მოიღწო 1841 წლის აჯანყების ეს ენთუზიასტი მებრძოლი.

ისტორიული წყაროებიდან ჩანს, რომ ღარიბი და საშუალო შეძლების აზნაურების წრიდან გამოსულთა შორის ცოტანი როდი ყოფილან სიმონას მსგავსი პირები 1841 წ. გურიის მოძრაობაში.

„ღარიბი აზნაურები, რომელნიც მხურვალე მონაწილეობას ლებულობდნენ აჯანყებაში, რამდენიმე იყო. ისინი ბოლომდე შერჩნენ აჯანყებულთ“²⁾, — შენიშნავს ს. ხუნდაძე და სამარ-

1) ე. ნინოშვილი, ტ. I, რედ. შენიშვნები, გვ. 314.

2) იქვე, გვ. 314.

თლიანდაც. რევოლუციურ მოძრაობათა ისტორიამ მრავალი მაგალითი იცის, როდესაც რევოლუციური აღმავლობისა და გაქანების პერიოდში მოწინააღმდეგე კლასებიდანაც მრავლად გადმოდიან რევოლუციის მხარეზე.

ანალოგიურ ფაქტებს, საფიქრებელია, ადგილი ექნებოდა გურიის აჯანყების დროსაც. სწორედ ასეთი პერიოდის დამახასიათებელი ტიპია სიმონა, რომელმაც სიმართლისა და სამართლიანობის გულისათვის დაუწინაურებლად დაწვა თავად-აზნაურულ საზოგადოებრიობასთან მაკავშირებელი ყველა ხიდი და უყოყმანოდ დადგა გლეხთა სამართლიანი მოძრაობის მხარეზე.

„თავად-აზნაურობა და ყაზახობა კაცის გამონათქვამია, ჩვენი სიყვარული, ჩვენი გულღვიძლის ნამდვილი შვილია, იმისთანა შვილი, რომ სანამღი ჩვენ ცოცხალი ვიქნებით, არ შეიძლება იგი რამემ მოკლას... აზნაურიო, უნდა გითხრა ახლა, რომ გვარის საქმეს შევხედე, კინტრათაც არ მიმაჩნია ჩემი აზნაურობა და თუ დამიჯერებენ, არც იი თავადობაა საბოლოო საქმე“¹⁾, — მოგვითხრობს რომანის გმირი სიმონა. მას ყოფნის მოქალაქეობრივი მხნეობა და კლასობრივი შეგნება გადაჭრით განუდგეს „მშობლიურ კლასს“, თავად-აზნაურობას, კიდევ მეტიც. იგი ხალხს ბატონყმური რეჟიმის წინააღმდეგ მოუწოდებდა და სამართალს თამამად აცხადებდა:

„არ შეცდეთ, პირველი თქვენი აზრი არ მოშალოთ, ბატონყმობა ამ ქვეყნის ჯოჯოხეთია, ბატონყმობის მოსპობა ღვთის საამურიც იქნება და ქვეყნის სასარგებლოც. მადლობა ღმერთს, ყველამ იცის, რომ მე სხვა აზნაურებზე ნაკლები ყმის პატრონი არა ვარ, მაგრამ ჩემის მხრით ხელი ამიღია ბატონყმობაზე; ღმერთმა ხეირი მისცეს ჩემს შინა-ყმებს, მეც დედამ მშვე და იგიც, მათ თუ ვიმეზობლო, მემეზობლოს, ისე მან მისთვის იცხოვროს, მე ჩემთვის. მამა-ჩემი თუ ვარს იტყვის ამაზე მე თანახმა ვარ, ძალა უყავითო“²⁾ ქადაგებდა ხალხში სიმონა ლ-ძე.

ასეთი უკანდაუხეველი მებრძოლი და უკომპრომისო

1) ე. ნინოშვილი, ტ. I, გვ. 5.

2) ე. ნინოშვილი, ტ. I, გვ. 43.

პროტესტანტია თავისი კლასისა და ბატონყმური ინსტიტუტის მიმართ სიმონა, რომლის მსგავსი პირები, როგორც ჩანს, ცოტანი არ ყოფილან 1841 წლის გურიის მოძრაობაში. ამ მოძრაობის სიძლიერის გამო, შიშისა თუ მისი სამართლიანობის შეგნების შედეგად, არა ერთი და ორი პირი გადმოსულა მოწინააღმდეგე ბანაკიდან გლეხობის მხარეზე. შესაძლებელია, სიმონა, №-ძე ავტორის ფანტაზიით წარმოქმნილი მხატვრული სახე იყოს, მაგრამ იგი ერთი წუთითაც არ ღალატობს ისტორიას, რამდენადაც 1841 წ. მოძრაობაში, როგორც ეს ჩვენამდე მოღწეული საბუთებითაც დასტურდება, „ბოლომდე მხურვალე მონაწილეობას ღებულობდა რამოდენიმე წვრილი აზნაური“¹⁾.

„კონფირმაციის“ მიხედვით ჩანს, რომ 1841 წ. აჯანყებაში თვალსაჩინო როლი უთამაშია ვინმე სიმონა ჭყონიას, რომელიც მონაწილეობდა ბრძოლაში ქალ. ოზურგეთთან და ნაგომართან, რის გამოც „კონფირმაციის“ ავტორი ს. ჭყონიას მიმართ მოითხოვდა — „ყველა უფლებისა და ქონების ჩამორთმევას“ და ციხიბრში საკატორლო სამუშაოზე გაგზავნას.

აჯანყებაში ასეთივე თვალსაჩინო მონაწილეობა მიუღია აგრეთვე მეორე ღარიბ აზნაურს, ვინმე აბესა ბოლქვაძეს. ამ უკანასკნელის შესახებ ვ. ჩუდინოვი შენიშნავს:

„იგი იყო ერთ-ერთი დაუცხრომელი მემამბოხეთაგანი, რომლის ხელმძღვანელობითაც სოფ. გოგორეთთან ბრბომ... აგვისტოს 9-ს დააკავა პოლკოვნიკ ბრუსილოვის რაზმი, გაძარცვა ტრანსპორტი, ნიკოლაევის სიმაგრე, კარანტინი და საბაეოს პუნქტები, თვით აბესამ გაყიდა ქობულეთში ტყვე კაზაკები და დაბალი მოსამსახურენი; დაჭრილი იყო ორჯერ გოგორეთთან და ოზურგეთის ბლოკადის დროს მძიმედ დასჭრა პრაპორშჩიკი ლოლობერიძე. ის თავგამოდებით იბრძოდა დაჭერის დროს და არ დაუკარგავს სულის სიმშვიდე მაშინაც კი, როდესაც ყოველი მხრივ გარშემორტყმული იყო“²⁾.

¹⁾ ვ. ნიოშვილი, ტ. I, რედ. შენიშვნები, გვ. 314.

²⁾ ვ. ჩუდინოვი, Восстание гуринцев в 1841 году, Кавказский сборник, № 14, Тифлис, 1870, стр. 299.

საფიქრებელია, რომ ჩვენი ბელეტრისტი კიდევ იცნობდა ამ მასალებს, რომელთაც შემდეგ თავისებურად აშალაშინებდა ხალხში შეკრებილი ცნობებით და, ამრიგად, საკუთარი მხატვრული ალლოთი და ინტუიციით აქანდაკებდა სიმონას სახით ისტორიული პერიოდის ამ სავსებით კანონზომიერ პიროვნებას, „ეპოქის შესაფერისს ტიპს“¹⁾, როგორც ს. ხუნდაძე შენიშნავს.

მსგავსი პირები სხვებიც ბევრი მოჩანს 1841 წ. მოძრაობაში. ყველა ამო დასახელებას აქ აღარ გამოვეუდგებით, დარწმუნებული, რომ ჯანყის მონაწილე ამ ორი პირის დასახელებაც საკმარისია.

ე. ნინოშვილის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ სიმონა №-ძე სიმონა ჭყონიას ან აბესა ბოლქვაძისა თუ 1841 წ. ჯანყის რომელიმე სხვა მონაწილე პირის მშრალი ასლი როდია. ავტორმა რეალიზმის დამახასიათებელი ტიპიზაციის მხატვრული ხერხებით ოსტატურად შეიმუშავა თავად-აზნაურული წრიდან გამოსული მოწინავე, ბატონყმობის მოწინააღმდეგე პირის ღრმად დამაჯერებელი სახე. ამ უკანასკნელში, როგორც ვხედავთ, მიზანშეწონილად გამოყენებულია სიმონას შესაძლებელი პროტოტიპების (ს. ჭყონია და ა. ბოლქვაძე) ის მხარეები, რომელიც დამახასიათებელი იყო მაშინდელი გურიის სინამდვილისათვის. აღსანიშნავია კიდევ ერთი დეტალი: სიმონა №-ძე უაღრესად მთლიანი და ჰარმონიული პიროვნებაა. ჯანყის მაღალი იდეალებისადმი გულმოდგინე სამსახური მას ოდნავადაც არ უშლის ხელს საკუთარ ადამიანურ ბუნებასა და კაბუჯის გულის კაპრიზებსაც ჭეოვანი ხარკი მიუძღვნას, რაც სიმონას მაგალითზე ასე დამაჯერებელია მისი თავად-აზნაურული წარმომავლობისა და ტრადიციის თვალსაზრისით.

როგორც ავტორი გადმოგვცემს, სიმონას უყვარს ბესიას და, — სიმპათიური მანა, რომელთანაც კაბუჯი ზშირად მთელ საღამოებს ატარებდა. მასთან ინტიმური ურთიერთობის სასიამოვნო წუთებში იყო სიმონა მაშინაც კი, როდესაც იგი ხალხის ფიცის მისაღებად მოწვეული გლეხების კრებაზე მიდის. ასეთ

1) ე. ნინოშვილი, ტ. I, რედ. შენიშვნები, გვ. 315.

დროს ქალთან ინტიმური ურთიერთობისათვის წუთების მონახვა უადრესად დამახასიათებელია აზნაური სიმონას მთლიანი ბუნებისათვის. სოციალური ფსიქოლოგიის თვალსაზრისით ავტორი სავსებით მართებულად მოიქცა, როცა აზნაურ სიმონაში ასეთი რომანტიული მხარეც გვიჩვენა და იგი მოძრაობის „უსულგულო“, ცალმხრივად გატაცებულ მიმდევრად არ წარმოგვიდგინა, რითაც აზნაური სიმონას სახე ასე სისხლხორცულად რეალური და დამაჯერებელი გახდა თავისი დროისა და წრისათვის. ამ მხრივ იგი მის პროტოტიპებზე (ს. ჭყონია და ა. ბოლქვაძე) მრავალმხრივ უფრო სრულადა და ცოცხლადა წარმოდგენილი, ვიდრე ზემოდასახელებული პირები ჩანან 1841 წლის მოძრაობაში.

3. გიორგი. გიორგი რომანის ცენტრალური პერსონაჟია. იგი რუსეთის უნივერსიტეტში კურსდამთავრებული, ფაქტო და საფუძვლიანი განათლების მქონე რევოლუციურად განწყობილი ინტელიგენტია. გიორგი თავადი №-ისა და მისი ერთ-ერთი შინაყმა ქალის—ვარსკვლავისას უკანონო შვილია. რომანის მიხედვით, გიორგი თავად №-ის ნაშვილებია, რომელსაც მეზობლანე უნივერსიტეტის კურსს ამთავრებინებს რუსეთში, რომ შემდეგ თავის მემკვიდრედ გამოაცხადოს.

გიორგი, როგორც თავისი დროის რევოლუციურად განწყობილი მოწინავე ინტელიგენტი, 1841 წლის მოძრაობაში ჩართვის დროიდან, მისი იდეური მოთავე და ხელმძღვანელი გახდა.

გიორგი ჩაუდგა რა სათავეში გურიის 1841 წ. მოძრაობას, იმთავითვე გარკვეული პროგრამა და კეთილგონიერი ტაქტიკა დაუდვა მდადედ. არა რუსეთის წინააღმდეგ ბრძოლა, არამედ საკუთარი ქვეყნისავე შიგნით ბატონყმობის ინსტიტუტის ლიკვიდაცია და რესპუბლიკური მმართველობის დაწესება — აი გიორგის საბრძოლო პოლიტიკური დროშა. ასეთია გიორგის იდეურ-პოლიტიკური პროფილი რომანის მიხედვით.

გამოსაკვლევი, ვინ ჰყავდა ავტორს მხედველობაში გიორგის პროტოტიპად და რამდენად ეფარდება ეს უკანასკნელი (გიორგი) 1841 წ. გურიის მოძრაობას? სამწუხაროდ, გიორგის

პროტოტიპი, რომელიც ნაწარმოებში ასე დამაჯერებლად რეალისტურ ხაზებშია წარმოდგენილი, დღემდე ჩვენს ისტორიაში არაა მიკვლეული და იქვემოტანელად დადგენილი, რამაც მკვლევართა შორის ერთგვარი აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია. რომანის ავტორი კი საკმაოდ დამაჯერებელი ტონით გვარწმუნებს გაორგის პიროვნების რეალურობაში, როცა წერს: „გიორგის არსებობა მის სამშობლო გურიაში დღეს თითქმის სრულიად დავიწყებულია, მაგრამ სამაგიეროდ რუსეთში კიდევ მოიპოვებიან ისეთი პირები, რომელნიც ტკბილი მეგობრული გრძნობით გაიხსენებენ გიორგის“¹⁾.

მკვლევარის ს. ხუნდაძის აზრით, გიორგი ავტორის ფანტაზიით შემუშავებული მხატვრული სახეა და არა 1840-იანი წლების რეალური პიროვნება. იგი უფრო მწერლის თანადროული ეპოქის შვილია, ვიდრე ჭანყის პერიოდისა. ეს უკანასკნელი მოსაზრება სინამდვილესთან ახლოსაა. საერთო პოლიტიკური ტენდენციებითა და აზროვნების მეთოდებით გიორგის პერსონა, რა თქმა უნდა, უფრო ტიპიურია XIX საუკუნის მეორე ნახევრის საზოგადოებრივი სინამდვილისათვის, ვიდრე პირველი ნახევრისათვის, თუმცა ამ უკანასკნელ პერიოდშიაც არაა გამორიცხული გიორგის მსგავსი პირების არსებობის შესაძლებლობა.

„გიორგი თვით ავტორის შემოქმედების ნაყოფია და ბევრი საერთო არა აქვს 1840-იანი წლების სინამდვილესთან“, — აცხადებს მკვლევარი ს. ხუნდაძე²⁾.

ამავე თვალსაზრისზე დგას ფ. მახარაძე, რომელსაც გიორგი უფრო ავტორის ორეულად მიაჩნია, ვიდრე ჭანყის პერიოდის მოქალაქედ.

„გიორგი გამოყვანილია რევოლუციონერად და სოციალისტურადაც. მე პირადად საეჭვოდ მიმაჩნია, რომ ასეთი პიროვნება მართლა ყოფილიყო იმ დროს გურიაში. შესაძლებელია, რამდენიმედ ამის მსგავსი ყოფილიყო, უფრო მართალი იქნე-

1) ე. ნინოშვილი, ტ. I, გვ. 29.

2) ე. ნინოშვილი, ტ. I, რედ. შენიშვნები, გვ. 32.

ბოდა, თუ ვიტყვოდით, რომ გიორგის პირით აქ ლაპარაკობს თვით ავტორი, ე. ი. ნინოშვილი¹⁾). მიუხედავად ამისა, ს. ხუნდაძეს, ზოგიერთი ნიშნით, გიორგის შესაძლებელ პროტოტიპად მაინც მიაჩნია ვინმე ქაიხოსრო გუგუწაძე, რომელიც, რამოდენიმედ, მართლაც უახლოვდება გიორგის: ა). ქაიხოსრო გუგუწაძე, გიორგის მსგავსად, იყო ერთი თავადის (ყასიმ გუგუწაძის) უკანონო შვილი, ბ). ქაიხოსრო გუგუწაძე, რომელსაც იმ დროის კვალობაზე რიგიანი განათლება მიეღო, საკმაოდ პროგრესულ, რევოლუციურად განწყობილ პირად იცნობოდა, გ). 1841 წ. გურიის მოძრაობაში ის ერთ-ერთი ხელმძღვანელთაგანი იყო.

ყოველივე ეს (განათლება, 1841 წ. ჯანყის მოსანგრეობა და ამ უკანასკნელში მისი აქტიური მონაწილეობა, ბატონის სასახლის კარის უკანონოშვილობა და სხვა), როგორც დავინახეთ, გიორგისა და ქაიხოსრო გუგუწაძეს საკმაოდ აახლოვებენ ერთმანეთთან. ავტორის მხატვრული ოსტატობის სასახლოდ უნდა ითქვას, რომ ყველაფერი ის, რაშიაც გიორგი თითქოს ემთხვევა მის შესაძლებელ პროტოტიპს, ქაიხოსრო გუგუწაძეს, საკმაოდ დამახასიათებელია ჯანყის თანადროული მოწინავე, განათლებული თავად-აზნაურობის გარკვეული წრეებისათვის. მიუხედავად ამისა, ისიც საფიქრებელია, რომ გიორგის სავსებით ადეკვატური, მისებრ განსწავლული, მეცნიერული ერუდიციისა და სოციალურ-პოლიტიკური წონის პიროვნება მართლაც რომ ყოფილიყო 1841 წლის გურიის მოძრაობაში, საეჭვოა, მისი სახელი ასე უკვალოდ დაკარგულიყო ჩვენს ისტორიაში. ამ შემთხვევაში, საფიქრებელია, მასზე ბევრად უფრო მდიდარი მასალები (წერილობითი თუ ხალხური, ზეპირსიტყვიერი) დარჩებოდა ამა თუ იმ სახით. ამავე დროს, შესაძლებელია, ავტორს, მართლაც ჰყავდა ვინმე მხედველობაში (თუნდა ქაიხოსროს სახით), როცა იგი თავის შემოქმედებით ლაბორატორიაში გიორგის პორტრეტს აქანდაკებდა; უნდა ვიფიქროთ, ეს პროტოტიპი, ალბათ, შორს მდგარა გიორგისაგან და იმ ზო-

¹⁾ ფ. მახარაძე, ე. ნინოშვილი, სახელგამი, 1930, გვ. 96-97.

მამდე, რომ ამ უკანასკნელის ორეულად დღეს მას ველარ ვცნობთ, აშკარაა, აქ საქმე გვაქვს ავტორის მხატვრულ ექსპერიმენტთან; მწერალს, პროტოტიპული სახე (თუ ასეთი მართლაც ჰყოლია ავტორს, ქ. გუგუნავასა თუ სხვათა სახით) ალბად მნიშვნელოვნად შეუცვლია, უცნობლობამდე გარდაუქაზმავს. იმ შემთხვევაშიაც გიორგის რომ არავითარი პროტოტიპი არ ჰყოლოდა სინამდვილეში და, ამდენადვე, იგი მხოლოდ ავტორის ფანტაზიით შემუშავებული მხატვრული სახე იყოს, მწერლის ეს შემოქმედებითი სითამამე (ტიპოლოგიურად უფრო 80-90-იანი წლების შესატყვისი პირის გათვალისწინება 1841 წ. მოძრაობაში — გიორგის სახით) მხატვრული თვალსაზრისით მაინც გამართლებულად უნდა მივიჩნიოთ. ღინაიდან 1841 წ. გურიის აჯანყება გარკვეული პროგრამითა და ტაქტიკით ისტორიული ფაქტი იყო, საფიქრებელია, და ლოგიკურად უცილობელიც, რომ გიორგის ანალოგიური პირი, თუ მთლად მისი ადეკვატური არაა, რამდენადმე მისი მსგავსი ვინმე მაინც უნდა ყოფილიყო. მართალია, გიორგის ანალოგიური პირები მასობრივად არ იქნებოდნენ სიხამდვილეში, პირიქით, შესაძლებელია იშვიათიც ყოფილიყვნენ, მაგრამ სახის დამაჯერებლობისა და ტიპიურობისათვის საგნებისა და მოვლენების სიხშირე როდია აუცილებელი. „ტიპიურია არა მარტო ის, რაც ყველაზე მეტი სისრულითა და სიმახვილით გამოხატავს მოცემული სოციალური ძალის არსს. მარქსისტულ-ლენინური გაგებით ტიპიური სრულიადაც არ ნიშნავს რაღაც სტატისტიკურ საშუალოს. ტიპიურობა შეესაბამება მოცემული სოციალ-ისტორიული მოვლენის არსს, და მხოლოდ იმას როდი წარმოადგენს, რაც ყველაზე გავრცელებულია, ხშირად მეორდება, ჩვეულებრივია“¹⁾ გვასწავლის ამხანაგი გ. მალენკოვი.

გიორგის მსგავსი პირები რომ არ ყოფილიყვნენ, წარმოუდგენელია ხალხს ისეთი დიდი საქმის ინიციატივის სახიფათო რისკი გაეწია, როგორიც 1841 წლის

¹⁾ გ. მალენკოვი, საანგარიშო მოხსენება პარტიის XIX ყრილობას, სახელგამი, 1952, გვ. 89.

ჯანყის ორგანიზაცია იყო. ამ შემთხვევაში, გიორგის სახის შემუშავება სავსებით კანონზომიერი აქტია.

გიორგის მაგალითზე დამახასიათებელია აგრეთვე მისი ცხოვრების ისეთი ფაქტები, როგორიცაა, მაგ., დევნის შემთხვევაში თავდასაღწევად მისი გურიის საზღვრებიდან გასვლა, კერძოდ, გადახვეწა ოსმალეთში, სადაც წარსულში ჩვენი ქვეყნიდან არა ერთი და ორი დევნილი, ექსორირებული პირი მიქცეულა და, ამ გადახვეწილობაში, კიდევ დაღუპულა უცხოეთის ცის ქვეშ. ამ უკანასკნელის მკაფიო დადასტურებაა, თუნდაც, „დიდი მოურავის“, გიორგი სააკაძის მაგალითი ჩვენი ისტორიიდან, ხოლო ოსმან-აღასი („სურამის ციხე“) მშობლიური ლიტერატურიდან.

4. პეტრია სალოსი. ჩვენი ამოცანის თვალსაზრისით საინტერესო მაგალითს წარმოადგენს აგრეთვე რომანის ერთ-ერთი უპრეტენზიო პერსონაჟთაგანი — პეტრია სალოსი. უკანასკნელი თავისი პირადმტკმელობით, „ენაკვიმატიანობითა“ და მოსწრებული სიტყვა-პასუხით ბევრგვარად დამახასიათებელი სახეა. „გიჟი ფილოსოფოსი“, უკეთ, „ჭკვიან-სულელი“ პ. სალოსი, როგორც ავტორი გადმოგვცემს, იმხანად თავის ნებაზე ლაღად ცხოვრობდა და ნიადაგ კარიდან კარზე დაეტარებოდა. იგი თავადისა თუ გლეხის სუფრის დაუპატიჟებელი, მაგრამ, იმავდროულად, არც ისე უსიამოვნო სტუმარი იყო. გლახის ძველმანებში, იგი ნიადაგ მიმოდირდა და შეკრებულობასა თუ გაშლილ სუფრას გესლიანი ოხუნჯობისა და მოსწრებული შაირსიტყვაობის მაშხალად ევლინებოდა. ყველგან და ყოველთვის, სადაც კი იგი ფეხს შეადგამდა, ზავთი და ზარხოში შეჰქონდა. ამიტომ იყო, რომ იგი თავად-აზნაურობის შეკრებულობაშიაც კი, სადაც, ჩვეულებრივ, ყმა-გლეხებს ახლოსაც არავინ გაიკარებდა, პ. სალოსი, როგორც გამართობელ პირი, ერთგვარ „პატივში“ იყო. ოხუნჯობისა და მწვავე სატირის ოსტატს მაღალ წრეებშიაც სიამოვნებით ეღებოდა კარები, თუმცა ამ ენაგესლიანი სტუმრის დაუპატიჟებელი წვევა საკმაოდ ძვირი უჯდებოდათ თავმომწონე მასპინძლებსა თუ შეკრებილ

დარბაისელთ. ასეთია პ. სალოსი რომანის მიხედვით და, მიახლოებით, ასეთივე მოჩანს იგი სინამდვილეშიაც.

როგორც გამოიჩვენა, პეტრე სალოსსაც თავისი პროტოტიპი ჰყოლია. სინამდვილეში იგი ავტორის თანადროული, 80-90 წ. წ. მოქალაქე ყოფილა და არა ჯანყის პერიოდისა, ცხოვრობდა გურიაში, მეტწილად კი ქ. ოზურგეთში. ეს პიროვნება ავტორის ფანტაზიის სითამამეს გასული საუკუნის მიწურულიდან, როცა იგი სინამდვილეში ცხოვრობდა, 1840-იან წლებში გადაუსახლებია.

„პეტრე სალოსი, სინამდვილეში გელათელი პეტრე აბუსერიძეა, რომელსაც გურიის ხალხში მეტსახელად პეტრე სალოსი რქმევია. იგი ტანად მაღალი იყო, მსუქანი და კოჭლი (ცალი ფეხი გაშეშებული ჰქონდა), სახით მეტად „ჯაური“, უშნო და შეუხედავი, სიტყვაში მეტად მოურიდებელი და ენაკვიმატი იყო, თუმცა არავის არაფერს უშავებდა; იცოდა მხოლოდ გადაკრული სიტყვა, უმთავრესად ქალების მიმართ, რომელთაც აჯავრებდა ხშირად სიტყვით: „ქინქლი ქალო“; მიუხედავად ამისა იგი ყველას მიაჩნდა, მისი გამოჩენა ოჯახში სიცილსა და მხიარულებას იწვევდა, განსაკუთრებით დადიოდა თავდაზნაურთა ოჯახებში, რომელთაც თავის გამართობელ ხუმარად ჰყავდათ“ მოგვითხრობს პ. სალოსის შესახებ სვ. ჭყონია. ამავე პეტრია სალოსის შესახებ ს. ხუნდაძის „რედ. შენიშვნებში“ შემდეგს ვკითხულობთ:

„ჯანყის ერთი გმირი, პეტრია, ეგნატეს დროს ცოცხალი იყო. ის იყო პეტრია აბუსერიძე, ანუ პეტრია სალოსი, სხვა სახელით იმას არ იცნობდნენ. ცხადია, პეტრია ჯანყის დროს არ ყოფილა, მაგრამ ეგნატემ ერთ ჭკვიან-სულელის გამოსახატავად პეტრია სალოსი აიღო. ჭკვიან-სულელი პეტრია სალოსი იმერეთიდან შემოიჭრა (გელათიდან) გურიაში. შიში, რიდი, კრძალვა მან არ იცოდა, ჭკუამახვილი, მოსწრებული, საშიშარი ენა კვიმატი, სარკაზმით მოშხამული ენის პატრონი, რასაც გრძნობდა და მიხვდებოდა ყველას პირში მიახლიდა. ზამთარ-ზაფხულ პერანგის ამარა, ფეხშიშველი დადიოდა, ქვეშაგებელი-ზესახურავი არ სჭიროდა და არც დაწვებოდა ლეიბსაბნია

საწოლზე. ხსნილი და მარხვა არ იცოდა, მღვდლები არ სწამდა¹⁾).

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ პეტრია სალოსის ეს იშვიათი და უაღრესად თავისებური სახე, სამწუხაროდ, ჩვენი კრიტიკის მიერ დღემდე შეუმჩნეველია და ეს მაშინ, როდესაც იგი ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით რომანის საკმაოდ ყურადსაღები პერსონაჟია.

საფიქრებელია, რომ ასეთი „ენაკვიმატიანი“ და სიტყვა-მოსწრებელი, „ჭკუა-მხიარული“ სამათხოვრო ძველმანებში იშვიათი არ იქნებოდა იმეამად გურიაში დაბა-ქალაქების ქუჩა-ბანდებში, რკინიგზის სადგურებსა თუ მატარებლებში, ასეთები შემდეგშიაც გვხვდება. შეხედავთ მათ და თქვენს წინაშე ტანფეხზე შემოძარცული, ძველმანებში გახვეული, მოუვლელი გლახაა, მაგრამ ჩაუჯდებით ლაპარაკში, გაესაუბრებით და გაგაკვირებთ მათი მახვილსიტყვაობა, გესლიანი ენა, შაირობა, ხშირად ნაკითხოება თუ საზოგადოებრივი გამოცდილება²⁾).

დამახასიათებელია, რომ პეტრე აბუსერიძე სინამდვილეში ყოფილა მაღალი ტანის, ახმაზი შეხედულების, ნიადაგ თმა-აბურძგვნილი, მსუქანი, ცალფეხგაშეშებული. როგორც ვხედავთ, ავტორს ამ მხრივაც მნიშვნელოვანი კორექტივი შეუტანია: მაღალი და მსუქანი, როგორიც პეტრე აბუსერიძე ყოფილა სინამდვილეში, ავტორს რომანში საკმაოდ შეუცვლია და წარმოუდგენია ოდნავ მომაღლო, „პირხმელი“ და მოგრძო პირისახისა, რომ ამ გზით ავტორს გურულის ფიზიკური ტიპისათვის დაეახლოვებია. ყოველივე ეს საკმაოდ ნათელსკოფს, რომ ავტორი ამ თავის შედარებით ადრინდელს ისტორიულ

---

1) ე. ნინოშვილი, ტ. I, რედ. შენიშვნები, გვ. 322.

2) ასეთ პირებს, ესლაც არაიშვიათად შევხვდებით მატარებლებში ბათუმ-მახარაძისა და ბათუმ-სამტრედიის რკინიგზის ხაზებზე. ორ მათგანს მატარებელში მგზავრობისას მეც არა ერთგზის შევხვედრივარ ამ ათეული წლის წინად, ვინმე ბ. ლ.-სა და დ. ხ.-ძის სახით, რომელნიც ზემოთ დასახელებულ ხაზებზე მატარებლების ხშირი სტუმრები იყვნენ და თავისი საოხუნჯო ლექსებითა და „ენაკვიმატიანობით“ მგზავრები განცვიფრებდნენ მოჰყავდათ.

ნაწარმოებშიაც (დაიწერა 1888-89 წ. წ.) თავის ძალაში დარწმუნებული გამოცდილი ოსტატის სითამამით, თითქოს ჩირაღდნით ხელში, თავისუფლად გრძნობს თავს წარსული საუკუნის დანისლულ ორწოხებსა და გზაწვრილიანებზე. აქ მწერალს დიდი რეალისტი ხელოვანის მახვილი ალღო შეაძლებინებს ფეხზეუშლელად და ბოლომდე უვნებლად გავიდეს ისტორიული სიმართლის დაცვის საჭიროებისა და მხატვრის ეთილგონიერი გამომგონებლობის ბეწვის ხიდზე ისე, რომ არცერთ მხარეს არ ავნოს, არც ხელოვნება დაამახინჯოს და არც მეცნიერებას შესცოდოს. შედარებით ახალგაზრდა იყო (29-30 წლისა) ჩვენი მწერალი, როცა იგი ამუშავებდა ამ რომანს და, მიუხედავით ამისა, ამ ძნელად დასაძლევ ისტორიულ მასალაზედაც სრულქნილი, დამაჯერებელი ტიპიური სურათ-სახეები მოგვცა. ამ გარემოებამ საფუძველი მისცა პროფ. ს. ხუნდაძეს დაესკვნა: — „თავისი რომანის გმირების საერთოდ (რამოდენიმეს გამოკლებით)... ისტორიულ სინამდვილიდან აიღო და თავისი მხატვრული ნიჭით თავისებურად გარდაქმნა და დაამუშავა“¹⁾.

აღსანიშნავია აგრეთვე ფ. მახარაძის სავესებით სამართლიანი შენიშვნა, რომ ეს ნაწარმოები ხასიათდება „ისტორიული ფაქტების სწორი ანალიზით და დაფასებით და აგრეთვე სწორი მიდგომით საერთოდ აჯანყებისადმი“ და რომ ავტორი „არ ღალატობს ისტორიულ სინამდვილეს“²⁾. როგორც ვხედავთ, ამ ისტორიულ ნაწარმოებში ისევე, როგორც სხვა არა ისტორიულ ნიმუშებშიაც, არსად ადგილი არ აქვს ტენდენციას, ნაძალადეობას. ავტორი აქაც რეალური სინამდვილის ნიადაგზე დგას, არსად არ მიმართავს წრეგადასულ გამომგონებლობას და არც ისტორიულ სინამდვილეს ამახინჯებს, როგორც ეს ხშირად ისტორიულ მასალაზე მომუშავე მწერლებს მოუდით.

1) ე. ნინოშვილი, ტ. I, რედ. შენიშვნები, გვ. 323.

2) ფ. მახარაძე, ე. ნინოშვილი, სახელგამი, 1939, გვ. 91.

11. არაისტორიული მასალები

ასლა გავეცნოთ ჩვენი ბელეტრისტის არაისტორიული მხატვრული ნიმუშების პროტოტიპებს. დავიწყოთ „ჩვენი ქვეყნის რაინდის“ პერსონაჟებიდან.

1. ტარიელ მკლავაძე. კვლევა-ძიებამ ტარიელ მკლავაძეს თავისი პროტოტიპი მოუპოვა. მკვლევარის ს. ხუნდაძის ცნობით, ასეთად მიჩნეულია ორი პირი: ვახტანგ გურიელი და ალექსანდრე მაჭუტაძე. დაახლოებით ამასვე იმეორებს ჩვენი ინფორმატორი — სუფსიელი ირაკლი ჭყონია, რომელიც გადმოგვცემს, რომ ტარიელ მკლავაძეში გულისხმობენ ვ. გურიელსა და ვინმე ზესტაფონელ თავადს¹⁾.

ს. ხუნდაძე გარკვევით შენიშნავს: „გურიაში დიდხანს ყოფილა გავრცელებული ცნობა, რომ ტარიელის სახით ნინოშვილმა დახატა თავადი ვახტანგ გურიელი, ან ალექსანდრე მაჭუტაძე“²⁾. ირაკლი ჭყონიასეული „ზესტაფონელი თავადი“ იგივე მაჭუტაძეა, რომელსაც ს. ხუნდაძე ასახელებს, თუ სხვა ვინმე, სულ ერთია, ფაქტი ფაქტად რჩება: მკლავაძის პროტოტიპად, ჭერ-ჭერობით, ერთ რომელიმე პირს გადაჭრით ვერ ასახელებენ, პირიქით, რამოდენიმე პირზე მიუთითებენ. ეს გარემოება კი იმას მოწმობს, რომ იგი ნატურალიზმისეული „ფოტოგრაფიზმის“ მეთოდისამებრ ერთი რომელიმე პიროვნების გადაღებული ასლი როდია. უნდა ვიფიქროთ, იგი ხელოვნურად შემუშავებული, განზოგადოებული მხატვრული სახეა, რომელშიაც შესაძლებელია რამოდენიმე პირის ნიშან-თვისებები

---

1) ამ საჯანზე ი. ჭყონია მოგვითხრობს: „ზოგი, მაგ. ტარიელ მკლავაძის სახეში ვახტანგ გურიელს გულისხმობს, რომელიც ზოგიერთი ავსებებით (ტანადობა, ვაჟკაცობა და სხვ.), მართლაც ჩამოგავდა მას (ე. ი. ტ. მკლავაძეს, კ. დ.); ზოგიერთი მას ვიღაც ზესტაფონელ თავადს ადარებდა, მაგრამ, ჩემის ფიქრით, ისე მიახლოებულად მას ვერავის შევადარებთ, როგორც იასონ უქმაძეს ბედია კომანძის ადარებენ“-ო.

2) ე. ნინოშვილი, ტ. II, რედ. შენიშვნები, გვ. 313.

იყოს შერჩევით გათვალისწინებული¹⁾; მეორე მხრით, საკმაოდ ბევრის მთქმელია ის ფაქტიც, რომ თვით ვ. გურიელი და ა. მაჭუტაძე, რომელნიც გასცნობიან ე. ნინოშვილის ამ მოთხრობას „ჩვენი ქვეყნის რაინდი“, ბოლოს და ბოლოს, დარწმუნებულან, რომ ისინი არ უნდა იყვნენ ტარიელ მკლავაძეში წარმოდგენილი.

ამასვე ადასტურებს ს. ხუნდაძე, რომელიც ასე შენიშნავს:

„ორივე ეს თავადი (იგულისხმეთ ვ. გურიელი და ალ. მაჭუტაძე კ. დ.), ძლიერ უკმაყოფილო ყოფილა ეგნატესი, მაგრამ შეძლევდნენ ისინიც გადარწმუნებულან, რომ ეგნატე თავის მოთხრობაში მათ არ შეხებია²⁾. ეს გარემოება კი თავისთავად საკმაოდ მარწმუნებელია, რომ ტარიელ მკლავაძე, ერთი მხრით, ხოლო გურიელი და მაჭუტაძე მეორე მხრით, ბევრ რამეში განსხვავდებიან ურთიერთისაგან. ასე რომ არ ყოფილიყო, ვ. გურიელი და ა. მაჭუტაძე მოთხრობას თავის სარკედ მიიჩნევდნენ, მკლავაძეში თავის სახეს დაინახავდნენ და ამ შემთხვევაში მოსალოდნელი იყო ამ გარემოებას რაიმე სახით გამოეხმაურებოდნენ, როგორც ამას მოსე მწერლის მაგალითზე ჰქონდა ადგილი³⁾. საფიქრებელია, ეს თავადები ტარიელს კიდევ ჰგავდნენ ისეთ საერთო თვისებებში, როგორიცაა, მაგ. ფიზიკური გარეგნობა, ფუქსავატობა, დარდიმანდობა, ღრეობა, ქალთა წრეში ონაერობა, ძმა-ბიჭებში დროს ტარება და სხვ., რითაც ჩვენი ბელეტრისტის თანადროული ქართველი თავადაზნაუ-

---

1) ს. ცაიშვილის ვერსიით კი (გაზ. „ლიტერატურა და ხელოვნება“, № 13/258, 1949, წერილი „ეგნატე ნინოშვილის ერთი მოთხრობის სიუჟეტისა და პროტოტიპების შესახებ“) ბანძელი თავადი—სარდიონ ჭურჭავაძის-მე ფაღავე, რომელიც მას მკლავაძის პროტოტიპად მიაჩნია, ამ უკანასკნელისაგან აგრეთვე მნიშვნელოვნად განსხვავება; მკლავაძე და ფაღავე ურთიერთისაგან გამოირჩევიან, როგორც ქალის გატაცების გარემოპირობებით, ისე, და მით უფრო, ცხოვრების უკანასკნელი პერიოდით.

2) ე. ნინოშვილი, რედ შენიშვნები, ტ. II, გვ. 313.

3) ვ. გურიელისა და ა. მაჭუტაძის მხრივ. ამ ნიადაგზე, რომ ადგილი ჰქონებოდა რაიმე სახის რეაქციას ავტორის მიმართ, უნდა ვიფიქროთ, ამას ან ხალხის ხსოვნა შემოგვინახავდა, ან დოკუმენტურად იქნებოდა დამოწმებული. ჭერ-ჭერობით ამის კვალს ვერსად მივაგენით.

რული საზოგადოებრიობა საერთოდ ხასიათდებოდა. — „ტარიელ მკლავაძის მსგავსი გმირები ფიზიკური გარეგნობის, სილამაზე — ახოვანების მხრივ ძალიან ბევრი იყო იმხანად და არა მარტო თავად-აზნაურობის წრეებში (გურიელები, გუგუნაელები, ღუმბაძეები, თაყაიშვილები), არამედ გლეხობაშიც (მაგ., დათიკო შევარდნაძე, ექვთიმე დონაძე, ფარნაოზ ურუშაძე), რომლებიც თავიანთი სიღარბისლით, ტანადობითა და წარმოსადეგი შეხედულებით მართლაც, რომ ტარიელ მკლავაძეს მოგვაგონებდა“-ო, გადმოგვცემს სვ. ჭყონია.

ამრიგად, ე. ნინოშვილს გურიელისა და მაჭუტაძისაგან, თუ ცაიშვილისეული სარდიონ ფალავასაგან სწორედ ის ნიშნები აუღია, (როგორც ამას ქვევით დავინახავთ), რომელიც ასე ნიშნდობლივი იყო მაშინდელი გურიის თავად-აზნაურული წრეებისათვის და, საფიქრებელია, კერძოდ, ზემოდასახელებულ თავადებსაც (ვ. გურიელი, ა. მაჭუტაძე, ს. ფალავა) ახასიათებდათ. ერთი სიტყვით, ეს თვისებები საერთოდ ახასიათებდა ქართველ თავად-აზნაურობას, კერძოდ, გურიისასაც და, არა მარტოდენ რომელიმე გურიელს, მაჭუტაძესა თუ ფალავას. ეს უკანასკნელნი, ზოგიერთ თვისებაში, ალბათ, კიდევ განსხვავებოდნენ ტარიელ მკლავაძისაგან, რამაც საფუძველი მისცა ვ. გურიელსა და ა. მაჭუტაძეს დარწმუნებულიყვნენ, რომ მკლავაძის სახეში ავტორის ისინი არ უგულისხმებია.

ზევით ჩვენ დავასახელეთ სარდიონ ფალავა, როგორც ტარიელ მკლავაძის შესაძლებელი პროტოტიპი—სოლ. ცაიშვილის ვერსიით. გავარკვით რამდენად საფუძვლიანია ეს ვარაუდი. გავითვალისწინოთ ბანძელი „რაინდის“, ს. ფალავას „საქმენი საგმირონი“ და შევუპირისპიროთ იგი ტარიელ მკლავაძის საქმიანობას. ს. ფალავამ, როგორც ეს თავის ადგილას მოვიხსენიეთ, დაახლოვებით ტარიელ მკლავაძის ანალოგიური მხეცობა ჩაიდინა, მაგრამ სრულიად განსხვავებულ ვითარებაში და განსხვავებული შედეგებით.

ს. ცაიშვილის წერილის მიხედვით, სარდიონ ფალავა ქალს მართლაც გაიტაცებს, ხოლო მოთხრობაში, როგორც ვიცით, მხოლოდ მოტაცების ამოა ცდაა ნაჩვენები. ტარიელი ქალს გაეცნობა რკინიგზის სადგურზე, მისი ტიპის ყმაწვილბიჭებისათვის უაღრესად ტიპიურ გარემოში და, შემდეგ, ღამით, ამხანაგებთან ერთად თავს დაესხმის სადგურის მახლობელ პატარა ოთახში თავშეფარებულ ცოლ-ქმარს; სარდიონ ფალავა კი ქმრის სახლში არყოფნისას იტაცებს მარტოდ დარჩენილ ქალს და გაუყენებს ტყისაკენ. რაც შეეხება მცირიშვილისა და ტარიელის ბედს, მათ ურთიერთდამოკიდებულებას, იგი სრულიად სხვა ასპექტშია წარმოდგენილი მოთხრობაში, ვიდრე ამას ზემოდასახელებულ პირთა (მცირიშვილი, მკლავაძე) სავარაუდო პროტოტიპების — დავით მზიავეს და სარდიონ ფალავას ურთიერთობაში ჰქონდა ადგილი.

მართალია, პროტოტიპები აქ, რამდენიმედ, კიდევ ჰგვანან მოთხრობის პერსონაჟებს, მაგრამ გვანან მხოლოდ თავისთავად ციბიურსა და დამახასიათებელ მხარეებში. სარდიონ ფალავა ტარიელ მკლავაძისამებრ გარყვნილი და თავზეხელაღებული თავადია, როგორიც ასე ხშირი იყო იმ ხანად დეგრადირებული თავად-აზნაურების წრეებში.

რაც შეეხება რომანის ამ ცენტრალური გმირის, ტარიელ მკლავაძის პერსონას, მისი სახით ავტორმა მოგვცა ქართველი, (კერძოდ გურიის) თავად-აზნაურული საზოგადოებრიობის უაღრესად განზოგადოებული, კლასიკური ტიპი, დათიკოს („გლახის ნამბობი“), იერემია წარბას („პირველი ნაბიჯი“) მსგავსად და არა უბრალო ფოტოასლი რომელიმე გურიელისა თუ მაჭუტაძის, ან ს. ფალავასი. ტარიელ მკლავაძე თავისი დროის თავად-აზნაურული წრეების უაღრესად დამახასიათებელი სახეა. ამდენადვე საფუძველია ს. ხუნდაძისავე სიტყვებით დავასკვნათ, რომ „ეს ტიპი (ტარიელ მკლავაძე, კ. დ.) ჩვენი ცხოვრების რეალური შვილია და მასში არც ერთი ხაზი არ არის გადამეტებული“).

აქვე შევეხოთ ორიოდ სიტყვით მცირიშვილისა და მისი

მეუღლის — დესპინეს ამ სავარაუდო პროტოტიპებს—დ. ბზიასა და მის მეუღლეს. როგორც ს. ცაიშვილის წერილიდან ვიგებთ, დ. ბზიავა მცირიშვილისამებრ სოფლის მასწავლებელია, სოფლის მოწინავე და შეგნებული ადამიანი, ხოლო ბზიას მეუღლე დესპინე მცირიშვილისეული დესპინეს მსგავსად წარმოსადეგი გარეგნობის სიმპათიური ტიპია.

თვით ის ფაქტი, რომ მიმზიდველი გარეგნობის, ლამაზი და სიმპათიური დესპინე ცოლად გაჰყოლია სოფლის მასწავლებელს — დ. ბზიავას, ბევრგვარად დამახასიათებელია თავისი დროისა და წრისათვის. იმ ხანად, ინტენსიური იდეური და სოციალური მოძრაობის ხანაში, როცა სოფელს ასე სწყუროდა მასობრივი განათლების ცხოველყოფელი სხივების სითბო, სახალხო მასწავლებელი ხალხის თვალში საზოგადოების საყვარელი პირი, მოწინავე ადამიანი იყო. ამ შემთხვევაში, უნდა ვიფიქროთ, იმ დროის მოწინავე იდეებზე აღზრდილი ქალების სიმპათიებიც მათ მხარეზე იქნებოდა და, დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, იყო კიდევ. ბუნებრივია, რომ ასეთ ვითარებაში მოწინავე ქალები არჩევდნენ სოფლის რომელიმე მოწინავე ადამიანს, ხალხის საყვარელ პირს (ამ შემთხვევაში სახალხო მასწავლებელს) გაჰყოლოდნენ (მათი ნივთიერი ხელმოკლეობისა თუ, საერთოდ, არამყარი სოციალური მდგომარეობის მიუხედავად), ვიდრე, თუნდაც ნივთიერად შეძლებულს, მაგრამ საეჭვო ზნე-ხასიათის რომელიმე თავადსა თუ აზნაურს, ან ახლად გამოჩეკილ რომელიმე ბობოლა-ვაჭარსა თუ გადაგვარებულ მოხელეს.

ამის მაგალითები განსაკუთრებით გახშირდა გასული საუკუნის 70-80-იანი წლებიდან ჩვენში და ეს მოვლენა ლიტერატურაშიაც აღინიშნა.

ე. ნინოშვილმა დაინახა რა მომენტის დამახასიათებელი პირები დ. ბზიავასა და მისი მეუღლის პერსონაში, კიდევ განასახიერა ისინი რეალისტურ ხაზებში. რაც შეეხება დ. ბზიავას მეუღლის — დესპინეს სახელს, იგი ავტორმა, ალბათ, იმ მო-

საზრებით შემოინახა ნაწარმოებში, რომ ეს სახელი საერთოდ საკმაოდ პოპულარულია გურიაში¹⁾.

სპირიდონ მცირიშვილი. აღსანიშნავია აგრეთვე სპირიდონ მცირიშვილის პროტოტიპის საკითხი. ეს უკანასკნელი, სამწუხაროდ, ჯერ კიდევ საბოლოოდ არაა გამოკვლეული. ამ საგანზე არსებული მასალების მიხედვით, ჯერჯერობით, მცირიშვილის შესაძლებელ პროტოტიპად ორ პირს ასახელებენ:

ა) თვით ავტორსა და ბ) სახალხო მასწავლებელს—ს. ჯორბე-ნაძეს.

ა) მოარული შეხედულებით, ავტორს მოთხრობაში „ჩვენი ქვეყნის რაინდი“ მცირიშვილის სახით საკუთარი პერსონა წარმოუდგენია, რასაც სხვათა შორის, ადასტურებს აგრეთვე თვით ე. ნინოშვილი თავისი მეგობრის — ალ. თოიძისადმი მიძღვნილ წერილში (1894 წ. 12 მარტის თარიღით), სადაც ვკითხულობთ:

— „მოთხრობა „ჩვენი ქვეყნის რაინდის“ გმირი, მცირიშვილი, ერთს ჩემს ნაცნობს ჰგავსო, ამბობ, რაღა, მოთხრობის ავტორს? მართალია, მაგრამ მხოლოდ გარეგნობით, ისე კი, მცირიშვილი უფრო ყოჩაღია ავტორზე“²⁾.

ეს სიტყვები მრავალმხრივ ყურადსაღებია. ჯერ ერთი, რომ ამ აზრისა სხვაც ყოფილა, მაგ. თვით ბარათის ადრესატი, ალ. თოიძეც, რომელიც ვერ მალავს ე. ნინოშვილსა და მცირი-

---

1) შესაძლებელია ისიც, რომ ეს სახელი (დესპინე) ავტორმა იმ მოსაზრებითაც შემოინახა ნაწარმოებში, რომ მასში აღწერილი შემთხვევა ადვილად ეცნო ხალხს და თანამედროვენიც სამართლიანად გაელიზიანებინა მომხ-ლარი უმსგავსოების ამ სამწუხარო გმირის მიმართ. ამით ავტორს, ალბათ, სურდა მკითხველ მასებთან ერთად ამ უკანასკნელისათვისაც (სარდონ ფალავა) დაედგა მისი ავზნეობისა და მხეტური ბუნების მამხილებელი სა-რ-ე, რომ ამით ხალხის თვალში დაესაჯა იგი მორალურად. საფიქრებელია, ამავე მოსაზრებით ხელმძღვანელობდა ე. ნინოშვილი, როცა მან მეორე მოთხრობაში „მოსე მწერალი“ გულფუქაძის პროტოტიპის — მოსე ცან-ცაძის სახელი (მოსე) პერსონაცსაც (მოსე გულფუქაძე) შეგნებულად შემო-უნახა ნაწარმოებში. ასევე მოიქცა აგრეთვე მეორე მწერალი — გიორგი წერეთელი, როცა მან სამსონ ჭიბიაშვილის („რუხი მგელი“) პროტოტიპს სამსონ აბდ-ის სახელი (სამსონ) შემოირჩინა. სხვა საკითხია რამდენად დასა-შვებია ყოველივე ეს წმინდა ეთიკური მოსაზრებით.

2) ე. ნინოშვილი, ტ. 3, გვ. 123.

შვილს შორის ერთგვარ „ნათესაურ სიახლოვეს“, მსგავსებას, მაგრამ ეს მსგავსება, თვით ავტორს თუ დავუჭერებთ, მარტო-ოდენ „გარეგნულია“. მიუხედავად ამისა, არის საფუძველი ვიფიქროთ, რომ ავტორს სპირიტონ მცირიშვილის მაგალითზე, მართლაც რომ გამოუყენებია ზოგიერთი მომენტი პირადი ცხოვრებიდან, კერძოდ მისი ახალგაზრდობის პერიოდიდან: — სოციალური წარმოშობა, სიღარიბე, ქირნახულობა, ბეჭითობა სკოლაში, ფიზიკური სისუსტე, გარეგნობა და სხვ. (ყოველივე ეს კი, როგორც ვიცით, საერთოდ დამახასიათებელი იყო დაბალი წრეების მოსწავლე ახალგაზრდობისათვის იმხანად), რასაც ადასტურებს აგრეთვე ესმა თოთიბაძის მოგონება¹⁾ და, ნაწილობრივ, ავტორისავე ავტობიოგრაფიული ესკიზი²⁾: აქ ავტორს საკუთარი ბავშვობის პერიოდიდან აუღია სწორედ ისეთი მომენტები (ბავშვობიდანვე სიღარიბე, ტანფეხუცმელობა, სუსტი ფიზიკური გარეგნობა, გამძლეობა გაჭირვებაში, შრომისმოყვარეობა, წარმატებულობა სწავლაში და სხვ.), რომელიც ასე ტიპიური იყო ღარიბი სოციალური ფენებიდან გამოსული ნიქიერი მოსწავლე ახალგაზრდობისათვის (რომელთაც კი ბედი გაუღიმებდა იმ უდროობაში და სკოლის კედლების ღირსნი გახდებოდნენ).

ზოგი მკვლევარის შეხედულებით, მცირიშვილის პროტოტიპია, როგორც ეს ზემოთაც აღვნიშნეთ, გურიაში საკმაოდ პოპულარული სახალხო მასწავლებელი — სიმონ ჯორბენაძე, რომელიც თავისი ხასიათით, სოციალური გრძნობებითა და ყოფაცხოვრების ზოგიერთი მომენტით საკმაოდ ახლო მდგარა, როგორც ავტორთან, ისე მოთხრობის პერსონაჟთან — მცირიშვილის სახით. „სრულიად შესაძლებელია ეგნატემ თავისი მეგობრის (იგულისხმება — ს. ჯორბენაძე კ. დ.) ცხოვრების მომენტებიც გამოიყენა მოთხრობაში“-ო³⁾ წერს პროფ. ს. ხუნდაძე. აქ ავტორს გამოუყენებია სწორედ ისეთი მომენტები, რომელნიც დამახასიათებელი იყო მცირიშვილის სახეში წარმოდ-

1) ე. ნინოშვილი, ტ. 3, გვ. 131-133.

2) იგივე. ტ. 3, გვ. 34.

3) ე. ნინოშვილი, ტ. II, რედ. შენიშვნები, გვ. 314.

გენილი სოციალური ფენისათვის, პროვინციელი სახალხო მასწავლებლისათვის. როგორც ვხედავთ, ავტორის ეს მხატვრული ხერხი სინამდვილეში რეალისტური მიმართულების, მხატვრული რეალიზმის ხაზია, რადგან ის, რაც პროტოტიპებისაგანაა (თვით ავტორის—ე. ნინოშვილისა თუ ჭორბენაძის სახით) ნასესხები, თავისთავად დამახასიათებელი იყო მთელი იმ წრისათვის, რომელიც ავტორმა მცირიშვილის სახით წარმოგვიდგინა სწორედ ისევე, როგორც ის მხარეები, რაც შემდეგ ავტორის ფანტაზიას შემოქმედებითი გზით შეუმუშავებია მცირიშვილის სახეში.

სპირიდონ მცირიშვილი შინაგანად უაღრესად მთლიანია და კოლორიტული. ამდენადვე იგი ცოცხალ მხატვრულ სახედ დგას ჩვენს წინაშე. სპირიდონ მცირიშვილი თავისი დროისა და ქვეყნის სახალხო მასწავლებლის ერთ-ერთ უზადო, კლასიკური ტიპია XIX საუკუნის ქართულ ლიტერატურაში.

იასონ უქმაძე. დადგენილი ფაქტია, რომ იასონ უქმაძის სახე ავტორს ერთი გურული აზნაურის, ბედია კომახიძის, მიხედვით შეუმუშავებია. ბ. კომახიძე იყო თავის მხარეში საკმაოდ ცნობილი პირი, რომელსაც როგორც გადმოგვცემენ, ე. ნინოშვილი პირადადაც ახლო იცნობდა.

ბედიას მამა, ბეჟან კომახიძე, თავის დროზე საკმაოდ შეძლებული და დიდი ადგილ-მამულის პატრონი ყოფილა. მამის სიკვდილის შემდეგ ბედია გაღარიბებულა და იძულებული გამხდარა სოფლის მწერლად ემსახურა. ამავე ხანებში ბედია დაახლოვებია მეზობელი გლეხის ქალს, მ. ორ-ეს, რომელთანაც შესძენია ვაჟიშვილი. აზნაურ ბედიას, როგორც მოსალოდნელი იყო, გლეხის ქალი აღარ შეურთავს და მისთვის თავი დაუწებებია. საქვეყნოდ „თავმოჭრილსა“ და გაბახებულს ორ-ძეს ბავშვი გაუშვილებია ქ. ფოთში ხე-ტყით მოვაჭრე უშვილო შეძლებულ პირზე, ვინმე თელიაზე, რომელსაც შემდეგ ბავშვი თავისად გამოუზრდია. ბედია კომახიძეს შემდეგ ცოლად შეურთავს დიდძალი ადგილმამულის პატრონი ქალი, ვინმე მაია თავართქილაძე. ამ უკანასკნელისაგან შეძენია შვილები, დასახლებუ-

ლა სუფსაში, სადაც ახლაც დგას მომადლო, წითლად შეღებილი, საკმაოდ სრული ძველებური ოდა — სახლი. ამ სახლში უკანასკნელ დრომდე ცხოვრობდა ოჯახითურთ თელიას გვარზე ქრისტიანეს პროტოტიპის — მ. ორ-ის შვილი. ბედია კომახიძეს კიდეც უცდია იგი თავის კანონიერ მემკვიდრედ ეცნო სხვა შვილებთან ერთად.

ასეთია თვალის ერთი გადავლებით ჩვენი ახლო წარსულის გურიის აზნაურთაგანი — ბედია კომახიძე, რომლის მიხედვითაც ავტორს იასონ უქმაძის სახე შეუმუშავებია. უქმაძისა და ბ. კომახიძის პერსონის შედარებითი დახასიათება გვარწმუნებს, რომ იასონ უქმაძე ზოგიერთი ნიშნებით მართლაც ჰგავს მის პროტოტიპს და, იმავე დროს, მნიშვნელოვნადაც განსხვავდება მისგან. მსგავსებაა შემდეგში:

ა) როგორც ი. უქმაძე, ისე ბ. კომახიძე სოციალური წარმოშობით ორთავე უმიწაწყლო, ხელმოკლე აზნაურთაგანია, რაც, როგორც ვიცით, უაღრესად დამახასიათებელია ავტორის თანადროული გურიის თავად-აზნაურული საზოგადოებრიობისათვის.

ბ) ორთავე ფიზიკური აგებულების მხრივ საკმაოდ წარმოსადგეი, მიმზიდველი გარეგნობის, ლამაზი მიხვრა-მოხვრისა და მოხდენილი სიტყვა-პასუხის მქონეა, რაც აგრეთვე ნიშანდობლივი იყო ამ კლასისათვის.

გ) მეტნაკლები განსხვავებით, ი. უქმაძე და ბ. კომახიძე ორთავე გაურბის ფიზიკურ შრომას, უცხოობს გლეხობასთან ახლო კავშირ-ურთიერთობასა და სოციალურ თანადგომას. უმეტეს დროს ისინი ატარებენ მოლხენა-გართობასა და ერთმანეთთან მიმოსვლაში.

დ) მათ ორთავეს შეუტყდენიათ მახლობელი გლეხის ქალი, ხოლო შვილიერების შემდეგ კი მიუტოვებიათ.

ამრიგად, ლიტერატურულ პესონაჟსა და მის პროტოტიპს შორის ანალოგია აშკარაა. მართალია, უქმაძის სახის შესამუშავებლად ავტორს ბევრი რამ აუღია ბედია კომახიძის ცხოვრებიდან, მაგრამ აუღია მხოლოდ ისეთი ფაქტები და მხარეები, რომელნიც თავის თავად იმხანად უაღრესად ნიშნეული და დამახასიათებელი იყო გარკვეულ წრეებში.

მსგავსების პარალელურად ბ. კომახიძე და ი. უქმაძე, ხასიათისა და ყოფა-ცხოვრების მთელი რიგი მნიშვნელოვანი დეტალების მხრივ, შესამჩნევად განსხვავდებიან.

ა) ბ. კომახიძე სოფლის უბრალო მწერალი იყო, რომელიც ზოგჯერ მოიჯარადრობასაც კი ეწეოდა. იასონ უქმაძე კი, როგორც ვიცით, ერთობ თავმოყვარეა და ქედმაღალი, რომ თავმომწონე აზნაურისათვის ისეთ ნაკლებად სასიქადულო საქმეს მოჰკადოს ხელი, როგორაცაა მოიჯარადრობა, თუ სოფლის მწერლობა; ამიტომ ავტორიც ერთობ მიზანშეწონილად მოიქცა, როცა 80-90-იანი წლების აზნაურების წარმომადგენლის, ი. უქმაძის სახეში სრულიად შეგნებულად უგულებელჰყო ბედია კომახიძის ცხოვრების ეს ფაქტები (სოფლის მწერლობა, მოიჯარადრობა).

ბ) ბ. კომახიძე ქალებთან დამოკიდებულებაში არ მოჩანს ი. უქმაძისაშენებელ გადაჭარბებით მგრძნობიარე. ამ მხრივ, ბედია ბევრად უფრო თავდაპყრილია, ვიდრე მისი მეგობრები. — „არც ქალებით ყოფილა დიდად გატაცებული (ლაპარაკია ბ. კომახიძეზე, კ. დ.), როგორც მაშინდელი თავად-აზნაურების უმრავლესობა. გარდა ერთი შემთხვევისა, ორ-ძის ქალთან, მეტი მე არ მახსოვს, არც დაოჯახებამდე, არც შემდეგ“ — გადმოგვცემს ბ. კომახიძის შესახებ მისი მეზობელი სოფიო კომახიძე¹⁾.

როგორც ირკვევა, ბედია კომახიძე არა თუ გადაჭარბებით „ავხორცი“ ყოფილა, არამედ ქეიფსა და გართობასაც დიდად არ ეტანებოდა სხვა პროვინციელი აზნაურების მსგავსად. „აყალ-მაყალი, გადაჭარბებული ღვინის სმა არ ჰყვარებია. ერთი ჭამანდიანი და ენამოთაფლული კაცი იყო“-ო მოგვითხრობს ბ. კომახიძის ახლო მცნობი — ირაკლი ჰყონია. ამგვარსავე დახასიათებას იძლევა სოფიო კომახიძე, რომელიც ბედიას შესახებ გადმოგვცემს: — „ტოლ-ამხანაგებსა და მეზობლებში კარგი დამოკიდებულება ჰქონდა, გადაჭარბებული ჭამა-სმა და ლოთობა არ უყვარდა, თუმცა ღვინისა და პურ-ღვინის მოყვა-

---

¹⁾ სოფიო როსტომის ასული კომახიძე ცხოვრობდა ს. სუფსაში, გარდაიცვალა 1948 წელს.

რული კაცი იყო, დიდი მოსიმღერე და ხმის პატრონი არ ყოფილა“.

როგორც ვხედავთ, ავტორს აქაც სინამდვილიდან ალებულ მასალაზე დიდი მუშაობა უწარმოებია, რომ ამ გზით ბ. კომახიძის არც ისე ძვირფასი მასალის საფუძველზე 80-90-იანი წლების პროვინციელი აზნაურის შეძლებსამებრ სრულფასიანი ტიპური სახე წარმოედგინა.

გ) ი. უქმაძე შეუდარებლად უფრო „ავხორცია“ და თავდაუპერელი, ვიდრე მისი პროტოტიპი ბ. კომახიძე. უქმაძე არ დაგიდევს არც ნათესაობას, არც ხატს, არც ფიცს თავისი წუთიერი ვნებათა ღელვის დასაოკებლად. ქრისტიანეც მან წინასწარი განზრახვით შეაყვანა და ბავშვიც სრულიად გულგრილად მიატოვა ისე, რომ სინანულის ერთი ძარღვიც არ შერხევია შუბლზე. ბ. კომახიძე კი, როგორც ეს ჩვენს მიერ საგანგებოდ შეკრებილი ცნობებიდან ჩანს, ყოფა-ცხოვრების საკითხში ბევრად უფრო მშვიდი და თავდაპერილი იყო, ვიდრე მოთხრობის პერსონაჟი იასონ უქმაძე. ბ. კომახიძეს მ. ორ-ის ქალთან შეძენილი „უკანონო“ ბავშვი თავისად უცენია, თავის გვარზე გადმოწერაც უცდია და, სხვა შვილებთან ერთად, ოჯახის კანონიერ მემკვიდრედ მიუჩნევია. დამახასიათებელია, რომ მას, შემდეგშიაც სიკვდილამდე საუკეთესო დამოკიდებულება, ნამდვილი მამაშვილური ურთიერთობა ჰქონდა თავის „უკანონო“ შვილთან. ეს უკანასკნელიც თავისი ოჯახითურთ უკანასკნელ დრომდე მამის — ბედია კომახიძისეულ სახლში ცხოვრობდა სუფსაში და სამაგალითო ძმობაც ჰქონდა ბედიას სხვა შვილებთან.

როგორც ვხედავთ, ავტორს აქაც მნიშვნელოვანი კორექტივი შეუტანია, რომ ამ გზით შემუშავებული სახე მაქსიმალურად შესაძლო დამახასიათებელი ყოფილიყო დეგრადაციის გზაზე მდგარი პროვინციელი თავად-აზნაურული საზოგადოებრიობისათვის.

რაც შეეხება ბედია კომახიძის ორ-ძის ქალთან დამოკიდებულებას, არის საფუძველი ვიფიქროთ, რომ ამ უკანასკნელისადმი ბედიას ერთგვარი პატივისცემაც ჰქონია; საფიქრებელია,

იგი კიდეც მოეყვანა, რომ მისგან დამოუკიდებელი, გარეშე ფაქტორები არ ჩარეოდა ამ საქმეში. ცნობილია, რომ ბ. კომახიძეს მისმა ამხანაგებმა თავად-აზნაურების წრიდან კატეგორიულად დაუშალეს გლეხი ქალის მოყვანა და, სამაგიეროდ, თითქოს იძულებით, შერთეს შემდეგ დიდძალი ადგილ-მამულის პატრონი მათა თავართქილაძის ქალი. არაფერს ამის მსგავსს ადგილი არ აქვს იასონ უქმაძის ცხოვრებაში.

დ) ბ. კომახიძე, როგორც აღვნიშნეთ, თვალსაჩინო ფიგურა იყო გურიის თავად-აზნაურების წრეებში. იგი საკმაოდ მოწინავე, განათლებულ პირად ითვლებოდა, ჰქონდა მდიდარი წიგნთსაცავი და მახლობელი მხარის საზოგადოებრივ-კულტურულ ცხოვრებაში ერთგვარი წვლილიც შეჰქონდა.

„ბედია ზრდილობიანი და თავაზიანი სიტყვა-პასუხის კაცი იყო... საქველმოქმედო და საზოგადოებრივ საქმეებზე დიდად შესტკიოდა გული, სკოლა-სამკითხველოებს ეხმარებოდა, გამიგონია, რომ სამკითხველოს მიწა უსასყიდლოდ დაუთმო... იმ დროის კვალობაზე განათლებული და ენამახვილი კაცი იყო, სასამართლოებში ხშირად დადიოდა, სწერდა არძებსა და, დრო-გამოშვებით მედიატორობასაც ეწეოდა... წიგნების კითხვას ეტანებოდა და მშვენიერი წიგნთსაცავიც ჰქონდა“-ო, გადმოგვცემს ბ. კომახიძის შესახებ მისი ახლო მეზობელი ეკატერინე ბერიძე¹⁾.

ბ. კომახიძის ახლო მცნობთა და მეზობლების გადმოცემით, იგი არც ისე შორს მდგარა ხალხისაგან; საზოგადოებაში იგი საქმიანი, უნარიანი კაცის სახელით სარგებლობდა. დრო და დრო დახმარების ხელს უწყვიდა სოფლის გაჭირვებულ გლეხ-კაცობასა და, განსაკუთრებით, ღარიბ მოსწყველ ახალგაზრდაებს; ამის შედეგად საზოგადოებაშიც გარკვეული გავლენა და პატივისცემა ჰქონდა, მის დასაფლავებას დიდძალი ხალხი დას-

---

1) ეკატერინე (იგივე კატო) აბაშიძე — ბერიძისა, ამჟამად 70 წელზე მეტი ხნისაა, სამაგალითო მეხსიერება აქვს და გუშინდელივით ცოცხლად მოგვითხრობს ამ ნახევარი საუკუნის წინანდელ ამბავს, ცხოვრობს მახარაძის რაიონის სოფ. ლიხაურში.

წრები და სიტყვებიც წარმოუთქვამთ.

ჩვენს ხელთაა ბ. კომახიძის დასაფლავებაზე ადგილობრივი მოქალაქის, ქრ. გურგენიძის¹⁾ მიერ წარმოთქმული სიტყვის ტექსტი.

ეს უკანასკნელი რაზომ ტენდენციურიც არ უნდა იყოს (როგორც, საერთოდ, მიცვალბულის შესახები ყოველი სიტყვა), მაინც ანგარიშ-გასაწევია და ამდენადვე ნდობის ღირსი, მით უფრო, რომ ქრ. გურგენიძე საზოგადოებაში საკმაოდ სერიოზული და მიუდგომელი პირის სახელით იცნობოდა. ამ დოკუმენტში სიტყვა-სიტყვით შემდეგს ვკითხულობთ: „მან (ე. ი. ბედია კომახიძემ კ. დ.) შეიგნო საზოგადოების დაჩაგრული ნაწილის ოხვრა-კვნესა — მისი დაჩაგრული გულის ცემა. ბედიას განსწავლული, მაგრამ გამჟვრიახი გონება მაინც ჩასწვდა ცხოვრების საიდუმლოებას — იგრძნო მისი გულის ცემა და ამ გარემოებამ ის დააშორა მის კლასს — უფრო ამაღლა. მდგომარეობით მემამულე, წოდებით აზნაური ის განსვენებული ბედია გახდა დაჩაგრული ხალხის ქომაგად, მის თანამგრძნობათ.

განსვენებული ბედია, მსურვალე მონაწილეობას იღებდა როგორც საზოგადოთ, ისე მისი კუთხის, მისი საზოგადოების, მისი მეზობლების ყოველგვარ კულტურულ განმანათლებელ დაწესებულებებში, როგორიცაა შკოლების გახსნა, სამკითხველოების დაარსება-აღორძინებაში და სხვა. ის ფულით დახმარებას უწევდა ახალგაზრდა ღარიბ მოწაფეებს. ერთი სიტყვით, ის ყოველგვარ შემწეობას უჩენდა გაჭირვებაში მყოფ ადამიანს და არ იშურებდა თავის უკანასკნელ გროშსაც კი“²⁾.

---

1) ეს დოკუმენტი დაწერილია ამ ნახევარი საუკუნის წინად ცალხაზიანი თაბახის ქაღალდის ერთ ფურცელზე, ორსავე გვერდზე, აღმოაჩნდა ზემოხსენებულ ეკ. ბერიძეს, რომელმაც იგი თავაზიანად დამითმო. (ამჟამად ინახება ჩვენთან), რისთვისაც მადლობას მოგახსენებ.

აქვე შევნიშნავთ: როგორც ინფორმატორების ისე, ამ შემთხვევაში ქრ. გურგენიძის ტექსტის სტილს ყველგან უცვლელად ვიტყვით.

² ქრისტიანთა გურგენიძე იყო ს. სუფსიდან, ბედია კომახიძის ახლო მცნობი, სოფლის გავლენიანი პირთაგანი.

დაახლოებით ასეთადვე მოჩანს ბედი კომახიძე ხალხის თვალში, რაც ჩემს განკარგულებაში არსებული სხვა ცნობებითაც დასტურდება.

იასონ უქმაძე, როგორც მოთხრობიდან ვიცით, საზოგადოებრივი ცხოვრების მიმართ სრულიად ინდიფერენტულად იყო განწყობილი, უკანასკნელი მისთვის არც კი არსებობდა. მხოლოდ სუფრა, „ღვინო, ღუდუკი, ქალები“ — აი მისი ცხოვრების დევიზი, როგორც ეს გასული საუკუნის გადაგვარებული პროვინციელი თავად-აზნაურული წრეებისათვის იყო დამახასიათებელი. ამიტომ, პერსონაჟის შეძლებისამებრ მეტი ტიპიური სრულყოფილობით გამოსახვის მიზნით, ავტორს სინამდვილიდან აღებული ამ რეალური პირისათვის ნათელი მხარეები, დადებითი თვისებები განგებ მოუხსნია, ხოლო უარყოფითი კიდევ უფრო გაუვრცია.

ე. ნინოშვილს როგორც სხვაგან, ისე აქაც, მიზანშეწონილად ამოურთავს პროტოტიპული პერსონის — ბ. კომახიძის ხასიათიდან და ცხოვრების ფაქტებიდან მთელი რიგი არადამახასიათებელი დადებითი მომენტები, ხოლო ჩრდილოვანი მხარეები კი შემოურჩენია და, თავის მხრივაც, ბევრი დაუმატებია, რომ ამრიგად იასონ უქმაძის სახეში პროვინციელი დეგრადირებული თავად-აზნაურობის მხატვრული სახე წარმოედგინა.

ქრისტიანე. ქრისტიანეს პროტოტიპად, როგორც ეს ზემოთაც არაერთგზის შეგვინიშნავს, მიჩნეულია ვინმე მ. ორძის ასული. ეს უკანასკნელი სინამდვილეში ქრისტიანეს მსგავსად ღარიბი გლეხის ქალი ყოფილა, საშუალოზე მაღალი, შედარებით ბრგე აგებულებისა და სიმპათიური გარეგნობის. „ორძის ქალი, რომელთანაც ბედიას (კომახიძეს, კ. დ.) დამოკიდებულება ჰქონდა, გლეხის ქალის პირობაზე ლამაზი შეხედულების, ჯანიანი ქალი იყო, წაბლის ფერი ზმირი, გრძელი ნაწნავიანი თმა, სიმპათიურ იერს აძლევდა“-ო გადმოგვცემს სოფიო კომახიძე.

როგორც ამ უკანასკნელის მიერ მოწოდებული, ისე ჩვენს განკარგულებაში არსებული სხვათა ცნობებიც, მკვლევარის — ს. ხუნდაძის მასალებთან ერთად ნათლად მოწ-

მომხს, რომ ქრისტიანეს და მისი პროტოტიპის, მ. ორ-ძის, ცხოვრებისა და თავგადასავლის ზოგიერთი მომენტი, მართლაც უახლოვდება ერთმანეთს, მაგრამ, იმავდროულად, მნიშვნელოვნადაც სხვავდება. უახლოვდება მხოლოდ ისეთში, რაც იმჟამად, იმ ვითარებაში პერსონაჟებში წარმოდგენილი წრეებისათვის საერთოდ დამახასიათებელი იყო.

ქრისტიანე მ. ორ-ძის ფოტოპირი როდია.

ა) ჩვენს ხელთ არსებული მასალების მიხედვით, მ. ორ-ძე ფიზიკური აგებულების მხრით, ჩანს საშუალოზე უფრო ახოვანი, სისხლხორციტ სავსე, წარმოსადეგი შეხედულების; ხოლო მოთხრობის პერსონაჟი — ქრისტიანე უფრო ზომიერი ტანადობის, იერიანი და ნაზი, მიმზიდველი სახე-გარეგნობის მქონეა წარმოდგენილი.

მ. ორ-ძე გლეხის ქალის კვალობაზე შედარებით უფრო მხნე, თამამი სიტყვა-პასუხის ქალი ყოფილა, ვიდრე ე. ნინოშვილისეული ქრისტიანე; უკანასკნელი, პირიქით, გაუბედავია და მორცხვი, როგორც ეს ავტორის თანადროული ღარიბი გლეხი კაცის პატრიარქალური ოჯახის ქალისათვის იყო ნიშნეული.

ბ) ბედიასა და ორ-ძის ქალს შორის სინამდვილეში არავითარი ნათესაური დამოკიდებულება არ ყოფილა, ხოლო მოთხრობაში ავტორი ქრისტიანესა და იასონს შორის ერთგვარ ნათესაურ დამოკიდებულებას უჩვენებს. ამ გარემოებას ოსტატურად „ხელზე იხვევს“ იასონი და იგიც ამ მოტივით ქრისტიანეს მშობლების ოჯახს ხშირი წვევით „აბედნიერებს“.

გ) „უკანონო შვილის“ შეძენის შემდეგ უფრო მეტად განსხვავდება ქრისტიანესა და მ. ორ-ძის ცხოვრება. მ. ორ-ძის ქალი ბავშვის შეძენის შემდეგ თბილისში არ წასულა, გათხოვდა ბათუმში და იქვე გარდაიცვალა უშვილოდ, დაახლოებით ერთი წლის შემდეგ გათხოვებიდან¹⁾.

---

1) მ. ივანეს ასული ორ-ძე გარდაიცვალა 1887 წელს ქ. ბათუმში და იქვეა დასაფლავებული, როგორც ეს გვაცნობა ამ უკანასკნელის (მ. ორ-ძის) შვილმა — კ. თელიამ, რომელსაც მადლობას მოვახსენებ მრავალი საგულისხმო ცნობის მოწოდებისათვის.

„ორ-ძის ქალს დაბეჭითებით ვიცით, რომ არც შვილი მიუტოვებია და არც თბილისში წასულა, იგი სოფლის ქალის პირობაზე იყო ლამაზი, კარგი ოჯახის შვილი, რომელიც ამ შემთხვევის შემდეგ ადრე გარდაიცვალა ეგნატეს სიკვდილამდე“, გადმოგვცემს ამ საქმის ახლო მცოდნე ირაკლი კყონია.

მოთხრობის მიხედვით, როგორც ვიცით, ავტორი ქრისტინეს ქალაქელ ქალს, ვინმე სონიას გაატანს თბილისში, სადაც შემწილ პირობებთან საკმაო წინააღმდეგობის შემდეგ, ქრისტინე კაპიტალისტური ქალაქისათვის დამახასიათებელი გარყვნილების „„მოლიპულ გზაზე“ დაეშვა და დაიღუპა ორთაქალაში; ქრისტინესა და მის პროტოტიპს საერთოც ბევრი აქვთ: ორივე ღარიბი გლეხის ქალია; ეშხიანი, ორთავე ღდება თავიანთი გამოუცდელობის მსხვერპლი, რაც ასე ჩვეულებრივი იყო იმჟამად.

ამრავად, ავტორს ქრისტინეს პროტოტიპულ სახეშიაც საკმაო ცვლილებები შეუტანია: ბევრი სასარგებლო დეტალი ჩაურთავს, ბევრიც სრულიად მოუხსნია, რომ ამ გზით ქრისტინეს სახით მხატვრულად სრულყოფილი ტიპი წარმოედგინა.

მოსე გულფუჟაძე. ცნობილია, რომ მოთხრობის „მოსე მწერალი“ პერსონაჟის — მოსე გულფუჟაძის პროტოტიპად მწერალს ლანჩუთელი მოქალაქე — მოსე ცინცაძე ჰყოლია. იგი ყოფილა ავტორის თანამედროვე, რომელსაც ნინო-შვილი თურმე პირადად იცნობდა. მწერალს კარგად სცოდნია მოსეს როგორც მოსწავლეობის, ისე მომდევნო სამსახურიობრივი და ოჯახური ცხოვრების დეტალები. სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ იგი მწერლად გაუმწესებიათ ჩოჩხათის თემში, ხოლო ყალბი დოკუმენტის გაცემის გამო სამსახურიდან მოუხსნიათ. შემდეგ კი დარჩენილა თავის ოჯახში და ეწეოდა სოფლის მეურნეობას. ღრმა მოხუცებამდე მოსე ცინცაძე თავის ოჯახში ცხოვრობდა. როგორც გადმოგვცემენ, ე. ნინო-შვილს ადრეიდანვე არ მოსწონდა მოსე ცინცაძის უპრინციპობა, კარიერიზმი, ანგარების მოყვარეობა და სხვა ანტისოცია-

ლური მიდრეკილებანი, რასაც მომავალი მწერალი ხშირად კიდევ კიცხავდა მოსე ცინცაძეში.

მოსე კვლავ ადგენდა ყალბ საბუთებს და მით ჯიბეს ისქელებდა. ერთმა ასეთმა ყალბმა საბუთმა, რომელიც შემდეგ ცნობილ მოთხრობას დაედვა საფუძვლად, რამდენიმე პირი იმსხვერპლა, რამაც საზოგადოება თურმე დიდად ააღელვა. ენინოშვილმაც გადაწყვიტა მხატვრული სიტყვის მაღალი ტრიბუნიდან საქვეყნოდ ემხილებინა მოსე ცინცაძის ეს უმსგავსოება და კიდევ გამოაქანდაკა ეს უკანასკნელი მოთხრობაში მოსე გულფუჭაძის სახეში. უმსგავსი ფაქტის ამ სამწუხარო გმირის პირადმა ნაცნობობამ გზა ვერ გაუძღვდა ნიჭიერ შემოქმედს. მწერალმა მასალის საჭირო განზოგადოება და ტიპიზაცია ბრწყინვალე ოსტატობით ჩაატარა.

ა) მოსე გულფუჭაძისა და მისი პროტოტიპის, მ. ცინცაძის ცხოვრება, საქმიანობა და ჩვევა-ხასიათი რომ ერთმანეთს შევადაროთ, მსგავსებასთან ერთად საგრძნობ განსხვავებასაც დავინახავთ. როგორც ვიცით, მოსე მწერალი მოსე ცინცაძის მსგავსად სკოლის კედლებიდანვე როდი ამკლავებდა იმ მახინჯ მხარეებს, რაც უკანასკნელში შემდეგ „ბოროტების ყვავილად“ უხვად გადაიშალა. მოთხრობის მიხედვით, მოსე გულფუჭაძე მშობლებმა ჯერ სოფლის ადგილობრივ სასწავლებელში მიაბარეს, ხოლო შემდეგ, სწავლის განგრძობის უსაშვალობის გამო, სამსახურში მოაწყვეს. მშობლებმა „ტყაპუჭიანი გლეხის“ გაუხარელ ცხოვრებას არჩია შვილისათვის მაშინდელი, ბიუროკრატიული რეჟიმის დროს მოდაში შემომავალი მოხელის „სუფთა ხელობა“, არ ინდომეს სწავლა ფუჭად „წყალში ჩაეყარათ“ და შვილისათვის „თოხი მიეცათ ხელში“. მშობლებმა მოსე ჯერ ბოქაულს მიაბარეს ხელზე მოსამსახურედ, სადაც მან შეისწავლა რუსული ენა, გამოიწაფა საქმიანი ქაღალდების შედგენაში. ბილოს, როცა ბოქაულმა ძღვნებით გული საკმაოდ გაიჭერა, დანიშნა მწერლად ერთ სოფელში იმ პირობით, რომ გარკვეულ დრომდე ჯამაგირის ნაწილი მისთვის ეძლია. ყოველივე ეს, როგორც ვიცით, უაღრესად დამახასია-

თებელი იყო მაშინდელი ბიუროკრატიული რეჟიმისათვის და კიდევ ასახა მწერალმა. როგორც მოთხრობიდან ვიგებთ, გულფუჟაძე პირველ ხანებში გლეხებს საკმაოდ მორიდებით ეპყრობოდა, ხოლო შემდეგ კი, ბიუროკრატიული რეჟიმის მოხელეთა მხარდაჭერით გამხნევებულმა, ხალხს ალმაცერად დაუწყო მზერა და ისე გაუთამამდა გლეხებს, რომ მათ ოდნავადაც ანგარიშს არ უწევდა, დაიბარებდა დილით და, ხშირად, საღამომდე აცდევინებდა. ბოლოს ხელი მიჰყო ყალბი დოკუმენტების შედგენასაც, რითაც „სახელი გაითქვა“ და ჯიბეც საკმაოდ გაისქელა.

აღსანიშნავია ერთი დეტალი: მ. ცინცაძე მოწაფეობის სკამიდანვე როგორღაც თავის თავში ჩაეკეთილი, მოსწავლე ამხანაგებთან გულგაუხსნელი და უმეგობრო მოჩანს. ზოგიერთი ცნობით, იგი 1878 წ. ქ. ოზურგეთის მოსწავლეთა გაფიცვის ერთ-ერთი გამცემთაგანი ყოფილა. ავტორი მოსე გულფუჟაძის მოწაფეობის ხანაზე განზრახ ცოტას ამბობს. ე. ნინოშვილს, როგორც საზოგადოებრივი ცხოვრების მხატვარს, „სოციალოგიური სკოლის“ მწერალს, ბუნებრივია, პერსონაჟის შედარებით უფრო გვიანი ხანის, ოჯახურ-საზოგადოებრივი ურთიერთობის პერიოდი აინტერესებდა, ვიდრე ახალგაზრდობისა. ბელეტრისტის ამოცანა იყო ეჩვენებინა პერსონაჟის ხასიათის ფორმირება, მისი სოციალური ფსიქოლოგიის თანდათანობით შემუშავება, როგორც გარემო-პირობების, აღზრდის, საზოგადოებრივი ვითარების შედეგი და არა თანდაყოლილი მოვლენა. ნატურალისტური მიმართულების მწერლების დარად, ავტორს შედარებით ნაკლებად აინტერესებს ადამიანის ცხოვრების ბიოლოგიური მომენტებისა და მემკვიდრეობის პრობლემის ჩვენება. ამიტომაც, რომ ჩვენს ბელეტრისტს მოსე გულფუჟაძის ბავშვობის პერიოდი შედარებით მკრთალად აქვს ნაჩვენები და უფრო გავრცობით წარმოგვიდგენს მომდევნო-საზოგადოებრივი და ოჯახური ცხოვრების პერიოდს. მწერალი უფრო დაინტერესებულია გვიჩვენოს ის პერიოდი, როცა მოსე სოფლის მწერლობას შეუდგა და ბიუროკრატიულ მოხელეთა პრაქტიკის მაგალითებით გათამამებულმა ყალბი დოკუმენტების შედგენის სარფიან საქმეს მიჰყო ხელი. როგორც ზემოდაც

ადვინიშნეთ, მ. ცინცაძე სკოლის კედლებიდანვე როგორღაც გულდახურული და ჩაკეტილი ჩანს. ამდენადმე იგი, თითქოს, იმთავითვე „გულფუჭაძედ“ გამოსულა ცხოვრებაში, ხალხში და ბოლომდე ასეთადვე დარჩენილა, ვიდრე სამსახურიდან არ მოუხსნიათ და სოფლის მეურნეობას არ დაბრუნებია.

მოსე გულფუჭაძემ სამსახურის ბევრად უფრო რთული და უსუფთაო გზა განვლო. იგი ერთი სოფლიდან მეორეში გადადის, მეორედან მესამეში და ასე ბოლომდე. მოსე ცინცაძის ცხოვრება და, კერძოდ, სამსახურებრივი კარიერა ბევრად უფრო მარტივია, ერთ-ფეროვანი. მან სოფლის მწერლად სამსახური დაიწყო ჩოჩხათში და სამოხელეო კარიერაც ამითვე დაასრულა. მოსე ცინცაძე ერთხელ დაითხოვეს სამსახურიდან და შემდეგ გამუდმებით სოფელშია, თავის ოჯახში.

ის ფაქტი, რომ ხელისუფლება ყალბის მქნელობისათვის მოსე გულფუჭაძეს არ სჯის და ერთი ადგილიდან მეორეზე გადაჰყავს, ბევრად უფრო დამახასიათებელია მაშინდელობისა, ვიდრე ის, რასაც ადგილი ჰქონებია საკუთრივ მოსე ცინცაძის ცხოვრებაში. ამრიგად, საზოგადოებრივი ვითარების გამომსახველობის თვალსაზრისით, მოსე გულფუჭაძის ცხოვრება ბევრად უფრო „გონიერი სინამდვილეა“, უფრო მართლმსგავსი და, ამდენადვე, უმეტესის მოამბე მაშინდელი საზოგადოებრივი ყოფაცხოვრების შესახებ, ვიდრე საკუთრივ, მოსე ცინცაძისა.

ბ) როგორც ცნობილია, ეგნატე ნინოშვილმა უნათლოშვილების სახეში, ძმები (მიხეილ და ალექსანდრე) მოისწრაფიშვილების განასახიერა. ათანასე მღვდელი, იგივე სოფლის მღვდელი — რომანოზ მოისწრაფიშვილია, დაბალი, შინაური განათლებით, როგორც მაშინდელი სოფლის სამღვდელოების უმრავლესობა. ამ საქმეში მოსეს გამოუყენებია აგრეთვე რომანოზის შვილი — სერგო მოისწრაფიშვილი, რომელიც ადრე ამ ამბებში არ ერია, მაგრამ მოსეს დაბეზლებით, შემდეგ იგიც პასუხისგებაში მიუციათ. სასამართლოს პროცედურა დიდხანს გაგრძელებულა, სერგო მოისწრაფიშვილისათვის 10 წლით ციმბირში გადასახლება მიუსჯიათ, ძმების მოისწრაფიშვილისათვის კი სამ-სამი წლით პატიმრობა. მღვდელი რომანოზი ადრე გარდაცვლილა,

სერგო კი ციმბირიდან სასჯელის მოხდის შემდეგ დაბრუნებულა, ალექსანდრეს ოჯახურ ნიადაგზე თავი დაუხრჩვია, ხოლო მიხეილი უკანასკნელ დრომდე ცოცხალი ყოფილა¹).

ასეთია მოკლედ საქმის ფაქტობრივი მხარე, რაც ავტორს მოთხრობისათვის გამოუყენებია და შემდეგ მხატვრულად გარდაუკაზმავს.

ზემოთ ჩვენ მოვიხსენიეთ, თუ ვის რა ბედი ეწია სინამდვილეში მოსე ცინცაძის ყალბისმქნელობის შედეგად. ავტორმა მ. ცინცაძის ეს უკეთური საქმე მნიშვნელოვნად შესცვალა, სურათი ბევრად უფრო გაამძაფრა. მოთხრობის მიხედვით, როგორც ვიცით, ყველა ბრალდებული დაიხოცა ციხეებსა და ციმბირში გადასახლებით. ათანასე პატიმრობაში მოკვდა, ხოლო ოქრუა ციხიდან გაქცევის ცდისას მოჰკლეს. დანარჩენი „ოთხივე ბრალდებული (ბაბაღე, სოფონა, კეთილსინდისიერი მოწამე და მამასახლისის თანაშემწე, კ. დ.) გაიგზავნა ციმბირში თითოეული მათგანი სხვადასხვა ვადით“ გადმოგვცემს ავტორი²).

გ) ძმების მოისწრაფიშვილების დედა—ელისაბედ მოისწრაფიშვილი გეგენავას ქალი იყო. აკვილიხა ცინცაძის გადმოცემით, იგი ციხიდან სხვებზე ადრე გაუთავისუფლებიათ და საკუთარ კერას დაბრუნებია. ნაწარმოებში კი ავტორმა ბაბაღე ჭკუიდან შეშლილად წარმოგვიდგინა და, რაც მთავარია, ჭკუიდან შეშლილი ბაბაღე ხელისუფლებას გადასახლებინა ციმბირში, რითაც ასე მომაკვდინებლად დაგვიხატა მაშინდელი „ვაი სასამართლოს“ მთელი „მართლმსაჯულება“.

დ) აღსანიშნავია აგრეთვე ერთი დოკუმენტური ცნობა. მოსე ცინცაძე თავის „საჩივარში“ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატისადმი ოფიციალურად უარყოფს, რომ მოთხრობაში მოსე გულფუტაძის სახით თვითონაა ნაგულისხმევი.

—„ვინ ჰყავდა ნიშანში ამ თხზულების ტიპად არ ვიცი,—წერს

---

1) აკვირინე (აკულინა) სიმონის ასულ ებრაელიძე-ცინცაძისას (გარდაიცვალა 1944 წელს) ცნობით, ძმები მოისწრაფიშვილები დიდი „ვაგვავლახითა“ და ქრთამებით ვადაზე ადრე გაუთავისუფლებიათ ციხიდან.

2) ე. ნინოშვილი, ტ. II, გვ. 203.

მოსე ცინცაძე „საჩივრის განცხადებაში“, რადგან შორეული იყო, მეოთხე საზოგადოების მცხოვრები და შორიდან კი ვიცნობდი — თქვა და მის მიმართულებას მისი მახლობელი უფრო აგისხნის-მეოქინ... განსვენებულის (ნინოშვილის) საზოგადოებაში აყვნენ: მოსე ნაკაიძე, მოსე დოლიძე და სხვანი, რომლებიც წერაკითხვას აწარმოებდნენ; სიღგან და რა უფლებით მხატვარმა ჩემი სახე გადაიღო, ვფიქრავარ უთუოდ პირადი ვინმე ჩემი მოინტერესე და შურის მაძიებელი პიროვნების საიდუმლო — ფარული — უჩინარი შეგონებით, რაიცა არა სამართლიანად მიმაჩნია, ვინაიდან იმ თხზულების ტიპის ოჯახობა ჩემი სრულიად არ შეადგენს და არცა ვღებულობ თაყუზედ¹⁾. თვით ამ განცხადების ლიტონი ფაქტი, თავისთავად, მისი საფუძვლიანობის გარეშეც, საკმაოდ ბევრის მტკმელია იმაზე, რომ მოახრობის პერსონაჟი — მოსე გულფუჭაძე, მისი ხასიათი და ცხოვრების ფაქტები მნიშვნელოვნად განსხვავდება ამ უკანასკნელის პროტოტიპის — მ. ცინცაძისაგან. ასე რომ არ ყოფილიყო, მაშინ მოსე ცინცაძის უარყოფასაც არავითარი აზრი არ ექნებოდა და, საფიქრებელია, ამ უკანასკნელის არც ეს დოკუმენტი იარსებებდა—„საჩივრის განცხადების“ სახით.

ე) ამავე დროს მოსე ცინცაძისა და მოსე გულფუჭაძის მსგავსებაც თვალსაჩინოა. ეს მსგავსება იწყება იქიდან, სადაც ავტორი უჩვენებს ისეთ თვისებებს (ანგარებისმოყვარეობა, ყალბისმქნელობა, ეგოიზმი, სრული საზოგადოებრივი აპატია და სხვ.), რაც ასე ნიშანდობლივია მაშინდელი ბიუროკრატიული რეჟიმის გადაგვარებული წვრილფეხა მოხელეებისათვის.

მ. ცინცაძის მამა საკმაოდ პატიოსანი და კეთილი კაცის სახელით იცნობოდა სოფელში, რასაც ვერ ვიტყვით მოთხრობის გმირის, მოსე გულფუჭაძის მამის შესახებ. მართალია, ეს უკანასკნელიც ღარიბი გლეხია, მაგრამ მეტად ჩამორჩენილი, კონსერვატორული აზრებისა და თავისი პირადული, ეგოისტური ინტერესების სფეროს ვერ გასცილებია.

მას შვილის სწავლა-განათლება იმისათვის უნდა, რომ „კარ-

1) ე. ნინოშვილი, ტ. II, გვ. 320.

გად იცხოვროს“, ფული და პატივდირსება შეიძინოს. მოსე გულფუჟაძის მამის სურვილია შვილის ნივთიერად უზრუნველყოფა, გამდიდრება, ჯიბის გასქელება. ამიტომ იყო, რომ რაკი მოსემ ცოტაოდენი წერა-კითხვა და რუსული ისწავლა, მშობლებმა პოლიციის ბოქაულს მიაბარეს ჯერ ხელზე მოსამსახურედ, ხოლო შემდეგ კი, როცა საქმიანი ქალაქლების შედგენაში სათანადოდ გაიწავა, ბოქაულს სოფლის მწერლად დაანიშნინეს. აქ იგი ყალბისმქნელობითა და მექრთამეობით ნამდვილი გულფუჟაძე გახდა, როგორც ეს მოსალოდნელიც იყო თავისი აღზრდისა და პირობების მიხედვით.

ამ გზით ე. ნინოშვილმა გვიჩვენა, თუ როგორ ხდება ახალი ვითარების შესაბამისად გლეხური საზოგადოებრიობის დიფერენციაცია, მისი ერთი ნაწილი როგორ დგება ადვილად მაცდუნებელი სამოხელეო კარიერის გზაზე და, ამრიგად, როგორ გადადის იგი თანდათანობით მაშინდელი ბიუროკრატიული რეჟიმის სამსახურში.

ვ). კიდევ ერთი დეტალი. მოთხრობის პერსონაჟთა სახელგვარიც მოფიქრებულადაა შეცვლილი. მოისწრაფიშვილები ავტორის უნათლოშვილებად შეუცვლია, ცინცაძე — გულფუჟაძედ. ალექსანდრე (მოისწრაფიშვილი) ახალგაზრდისათვის შესაფერი მოფერებითი ფორმის სახელით — ოქრუად გადაუკეთებია, მიხაკო — სოფონად, ხოლო ელისაბედ (გეგენავას ქალი — მოისწრაფიშვილისა) — ბაბაღედ და ა. შ. რაც შეეხება ათანასე მღვდელს, მისთვის ეს სახელი (ათანასე) აღარ შეუცვლია, რადგან ამ სახელში ავტორმა, ალბათ, და სრულიად სამართლიანადაც, სასულიერო პირის, პროვინციელი მღვდლის სახელის ერთობ ტიპური ფორმა დაინახა და ეს უკანასკნელი კიდევ შემოუნახა პერსონაჟს. პროტოტიპის — ცინცაძის სახელი — მოსეც მწერალს უცვლელად დაუტოვებია, როგორც გურულ გლეხკაცობაში საკმაოდ გავრცელებული სახელთაგანი.

ზ). რაც შეეხება მ. ცინცაძის დედას — ელისაბედს, იგი აქუღინა ებრაელიძის ცნობით, ერთობ შრომის მოყვარე, პატიოსა-

ნი და გონიერი ადამიანი ყოფილა¹⁾). მასაც როგორც ეს ზემოდაც აღვნიშნეთ, ასევე წესიერი და პატიოსანი გლეხი ქალის სახელი ჰქონებია, რაც მოთხრობაში საკმაოდ შეცვლილია. მოსე გულ-ღუჭაძის მშობლები ბევრად უფრო დაბალ საფეხურზე დგანან შეგნებითა და მორალური თვისებებით, ვიდრე მ. ცინცაძის მშობლები. ამით ავტორმა გულღუჭაძის აღზრდაში განზრახ მშობლების გავლენასა და, საერთოდ, აღზრდის პირობების როლს გაუსვა ხაზი. ამრიგად, როგორც დავინახეთ, ავტორს მოსე ცინცაძის ცხოვრებიდან აღებული მომენტები მიზანშეწონილი მიმართულებით გამოუყენებია, მასში საჭირო წესრიგი შეუტანია, მოთხრობის მაგისტრალური ხაზისათვის შეუთანხმებია.

ამ მხატვრულმა ხერხმა არა თუ ავნო ნაწარმოებს, პირიქით, მას მეტი დამარწმუნებლობის ძალა მისცა.

სიმონა ძალაძე. სიმონა ძალაძის („სიმონა“) პროტოტიპად მიჩნეულია თავის დროზე გურიაში სახელგანთქმული ფირალი სისონა დარჩია. იგი ვერ შერიგებოდა მაშინდელი რეჟიმის უსამართლობას, გაქრილა ფირალად და ათეული წლის მანძილზე შიშის ზარს სცემდა მშრომელი გლეხკაცების მტრებს: თავად-აზნაურობას, ბიუროკრატ მოხელეებს, ჩარჩ-ვაჭრებსა და სხვ.

გურული ფირალები, საერთოდ, არ გვანდნენ სისხლის მღვრელ, მძარცველ ყაჩაღებს. უმრავლეს შემთხვევაში ისინი თავისი მორალურ, სოციალური გრძნობებით უფრო არსენა ოძელაშვილის გზას ადგნენ და იარაღით ხელში იბრძოდნენ გამეფებული უსამართლობის წინააღმდეგ, იცავდნენ ხალხის ინტერესებს. 80-90-იან წლებში, გურიაში მოქმედ ფირალებს შორის თავიანთი ვაჟკაცობითა და გამბედაობით განსაკუთრებით გამოირჩეოდნენ: ნ. მეხუზლა, ი. დათუნაიშვილი, ს. დარჩია და სხვანი, რომელთა ვაჟკაცობა და მაშინდელი რეჟიმის წინააღმდეგ ბრძოლის საგმირო ამბები მთელ მხარეში იყო გახმაურებული, იგი სახალხო ლექსებისა და სიმღერების საგნად იყო ქცეული.

¹⁾ „ელისაბედ მოისწრაფიშვილი იყო გეგენავას ქალი, რომელიც თავის სოფელში იცნობოდა, როგორც მშრომელი, პატიოსანი და ქმარ-შვილის მოსიყვარულე; უსწავლელი გლეხი ქალის პირობაზე მეტად ჰკვიანი და გონიერი დედაკაცი იყო“-ო გადმოგვცემს აკულინა ებრაელიძე — ცინცაძისა.

ფირალებს შორის, იმხანად ყველაზე პოპულარული იყო სისონა ჯარჩია, რომელიც მწერალმა სიმონა ძალაძის პროტოტიპად აიღო.

ს. დარჩიას ცხოვრებიდან ავტორს ბევრი რამ შეუცვლია: ჩრავალი მომენტი სრულიად მოუხსნია, მრავალჯერ შემოუნახავს ან გაუვრცია.

მწერალს მოთხრობაში ჩართული აქვს უმთავრესად ისეთი მომენტები, რომელნიც ჩვენი ქვეყნის მაშინდელი ყოფისათვის თავისთავად დამახასიათებელი იყო.

სიმონა ძალაძისა და მისი პროტოტიპის — სისონა დარჩიას თავგადასავლის ფაქტების ურთიერთშეპირისპირება გვარწმუნებს, რომ ისინი თვალსაჩინოდ განსხვავდებიან როგორც ყოფა-ცხოვრებით, ისე ზნე-ხასიათის მხრივაც. სიმონა ძალაძე ღარიბი გლეხის შვილია, მამით ადრე დაობლდა, მას ერთი ძმა ჰყავდა და იგიც ადრე გარდაიცვალა. სიმონა მხოლოდ დედის, მხნე ქეთევანის მზრუნველ ხელშია დაეაყვებულ. სიმონა ძალაძე გამრჩე, პირადმოქმელი, სამართლიანი გლეხიკაცია. დროიძის თავგადასულობამ მას ხელი ააღებინა მშვიდობიანი გლეხის მყუდრო ცხოვრებაზე და აიძულა ყაჩაღის ხიფათით სავსე ნარეკლიანი ცხოვრების გზას დადგომოდა. სისონა დარჩიას სამი ძმა ჰყავდა: ვასილი (შემდეგში იგიც გაფირალდა), კოხტა და სოლომონი. ზოგიერთი ცნობით ვასილი წაჩხუბებია მეზობელს, რომელსაც შემოჰკვდომია სისონას მამა—სესიკა; მამის მკვლელობისათვის შვილებს (სისონასა და ვასილ დარჩიებს) სამაგიერო მიუზღავთ და, ამის გამო, ხელისუფლების ორგანოების შიშით, ტყედ გაქრილან. სხვა ცნობებით სისონას გაფირალება ოჯახურ ნიადაგზეა წარმოქმნილი.

ამ ცნობების მიხედვით, რამოდენიმედ სხვა ნიადაგზე მომხდარა სისონას გაფირალება, ვიდრე ეს ს. ხუნდაძის მასალებიდან ჩანს. ორივე შემთხვევაში სისონას გაფირალების მოტივი შედარებით უფრო პირადულია, ვიწრო ოჯახურ ნიადაგზე წარმოქმნილი, ვიდრე ძალაძისა. სიმონას კონფლიქტი დავით დროიძესთან და მისი გაფირალება, როგორც მოთხრობიდან ვიცით, ბევრად უფრო ღრმა სოციალურ საფუძველზეა აგებული.

მოთხრობაში სიმონა ძალაძე ებრძვის როგორც პირადად თავის, ისე მისებრ მშრომელი გლეხობის საერთო კლასობრივ მტერს, სოფლის ექსპლოატატორს, ბობოლა-დროიძეს. სიმონა დარჩია კი იარაღს შემართავს მის პირად მტერზე.

ეგნატე ნინოშვილმა სიმონა ძალაძის სახით მაშინდელი გურიის სოფლის სოციალ-პოლიტიკური ვითარების (ეგზეკუციები, ფირალობა, ბეგარა-გადასახადები და სხვ.) ფონზე დახატა მშრომელი გლეხობის დუხჭირი ცხოვრების სურათი.

მოთხრობაში ვკითხულობთ: „გლეხობაში დათარეშობდნენ მამასახლისი და მისი ხელქვეითები“ „ეკუციის“, ხარჯისთვის. ამ „ეკუციის“ ხარჯს თავიანთი ჯიბისთვისაც ბევრი გამოაყოფეს და აყოლებდნენ კიდევ. ხალხს წელში სწყვეტდა ეს ხარჯი. ფული რომ აღარ აუთავდათ, სარჩოს—სიმინდს, ღომს და საჭონელს აძლევდნენ, მაგრამ, არ იქნა, მაინც ვერ აუვიდნენ. თუ ცოტა დაუგვიანდებოდათ ხარჯი, ეგზეკუციის ხალხი, სადაც წაახელებდნენ, ხარს, ძროხას, ღორს, ჰკლავდნენ და მიჰქონდათ¹⁾. ყოველივე ეს კი უაღრესად ნიშნეული იყო ე. ნინოშვილის თანადროული საზოგადოებრივი სინამდვილისათვის. აღსანიშნავია აგრეთვე შემდეგი მომენტი: ს. დარჩია უმაგალითოდ მხნე, გამბედავი და მკვირცხლი მოსაზრების ვაჟკაცი ყოფილა. თ. კალანდარიშვილი ამის შესახებ წერს: „დარჩია თავის ხერხიანი მოქმედებით ყველას აოცებს და ლაპარაკისათვისაც უხვ მასალას იძლევა. იმდენს, მგონია, დარზე და ავდარზედაც არ ლაპარაკობენ. იქნება ზოგი კიდევ შენატროდეს იმის ხერხიანობა — სიმარდით გამსჭვალულ ძალ-ღონეს“²⁾.

ხალხის ხსოვნაში სისონა დარჩია რალაც ზღაპრული თვისებებითაა შემკული. „მოარული ხალხური გადმოცემით, სისონას მუხლის თავები თითქოს არ ჰქონდა, რაც მას უადვილებდა უჩვეულოდ დიდი ნახტომი გაეკეთებინაო,“—გადმოგვცემს ლ. დარჩია. სხვა საკითხია, რამდენად რეალურია ყოველივე ეს (მუხლის თავების უქონლობა), ყურადსაღებია ის, რომ ამით

1) ე. ნინოშვილი, ტ. I, გვ. 225-6.

2) ე. ნინოშვილი, ტ. I, რედ. შენიშვნები, გვ. 384.

ზალხის ხსოვნამ ამ უჩვეულო ფიზიკური თვისებების მიწერით ზაზი გაუსვა მისი ბუნების არაჩვეულებრივობას. სისონა სინამდვილეში დაბალი, ტანმსუბუქი, სწრაფი და ერთობ მოძრავი აგებულების ყოფილა. ა. ზინთიბიძის ცნობით, სისონას „ისეთი ცოცხალი თვალები ჰქონებოდა, რომ კაცი თვალს ვერ გაუჩერებდა, რომ შეხედავდი — ცაბცახებდა“¹⁾ და სხვა.

სისონას ეს თვისებები ავტორმა სიმონა ძალაძის პერსონაჟში გააზომიერა და იგი მხარის დამახასიათებელი გურულის ტიპისამებრ, შედარებით ჩვეულებრივი წარმოსადეგი შეხედულების, ოდნავ შავგვრემანი და ენერგიული სახე-იერის მქონე პიროვნებად წარმოადგინა. სისონას თავისი ვაჟკაცური სიმკვირცხლით მრავალგზის დაუღწევია თავი გარემოცვის ცეცხლის რკალიდან. ერთხელ, ლანჩხუთში, ერთი გლეხის სახლში მას თავს დასხმიათ გათენებისას და სროლა აუტეხიათ. ვინაიდან ბრძოლით თავდაღწევა შეუძლებელი იყო, სიმონას ხერხისათვის მიუმართავს: იატაკი აუყრია, ჩამძვრალა და ზურგით უმოძრავია თავდამსხმელებისაკენ. მათ იგი თავისიანად მიუღიათ (ვერ უცენიათ სიბნელეში) და ყურადღება აღარ მიუქცევიათ. ამგვარად სისონა სამშვიდობოზე გასულა.

სხვა ცნობებით, სისონა თურმე ერთგზის, ღამით შეუმწყვდევიან გლეხის სახლში; აქედან იგი ბოსელში გასულა, ხბოსთვის ნაბადი გადაუცვამს, შემდეგ ხანჯალი დაუკრავს და გარეთ გამოუგდია. თავდამსხმელებს ნაბდიანი ხბო ყაჩაღი ჰგონებიათ და თოფები მისთვის დაუხლიათ, სისონა კი სხვა მხრიდან ადვილად გაქცეულა.

ამ საგანზე ს. ჭყონია გადმოგვცემს: „იყო შემთხვევა, როცა ესე გურიელის „სილაღიანი ბიჭები“ მას (სისონა დარჩიას კ. დ.) თოფით დასდევდნენ ტყეში, სისონას კი ამ დროს მთელი დღე-ღამე თითონ ესე გურიელისავე ბოსელში ეძინა“.

მკვირცხლ მოსაზრებულობასთან ერთად დარჩია ფიზიკურადაც უჩვეულოდ სწრაფი, ფეხმარდი ყოფილა, რასაც ადასტურებს იგივე ს. ჭყონია. უკანასკნელი გადმოგვცემს:—„ლაღატის

¹⁾ ა. ზინთიბიძე, გურული ფირალები, თბილისი, 1938, გვ. 63.

განზრახვით მას (ს. დარჩიას, კ. დ.) უამხანაგდება იქაური მცხოვრები მიხ. ანთაძე, რომელიც სუფსის ხიდზე თავსა და ბოლოში ახვედრებს უამრავ ყაზახ-რუსებს მაზრის უფროსის ნეთაურობით. ანთაძე წინ-წინ მიდის ხიდზე. იგი უკვე გასულია ნაპირზე, როცა შუა ხიდზე მომავალ სისონას აუტეხავენ სროლას; სისონა აქაც უვნებლად გადარჩება ხიფათს. იგი ამ დროს 5-6 საეენის სიმაღლიდან გადამხტარიყო მდინარე სუფსაში და სამშვიდობო უვნებლად გასულიყო“. ა. ხინთიბიძის შრომაში კვითხულობთ: „ათ-თუთხმეტ პოლიციელს ხშირად მარტოდ მარტოსთვის (იგულისხმეთ სისონასათვის, კ. დ.)შებრძოლება ვერ გაუბედნია და უკან გაბრუნებულან; ხალხში ხმები იყო გავრცელებული — სისონა დარჩიას ტყვია ვერაფერს დააკლებსო.

ჯაშუშების, მემამულეებისა და მეფის მოხელეებისათვის ს. დარჩია ნამდვილი ლახვარი იყო. ერთ ჯაშუშს თურმე ყური მოჭრა, ცხვირსახოცში გაუხვია, მისცა და უთხრა: ყური იმიტომ მოგჭერი, რომ ქვეყანამ გაიგოს „შპიონი“ ხარო; თავადები და პოლიციელები ერთიმეორეს ასე სწყევლიდნენ: „სისონა შეგხვდეს გზაშიო“. ეს მართლაც წყევლა იყო⁽¹⁾.

გაზ. „ივერიის“ კორსპონდენტი სისონას შესახებ წერდა: „მისთვის, თვით საგანგებოდ გაკეთებულს, მაგარისა და ვიწრო ბორკილების გატეხა — წაძრობა ჩხირის გატეხასავით და კალოშების წაძრობასავით აღვილი გამოდგაო“⁽²⁾.

„მღვდლები და „სულიერი მამანი“ მის გახსენებაზე პირჯვარს გადაიწერდნენ და ეშმაკს მიაფუროთხებდნენო, მოგვითხრობდნენ სისონას შესახებ მისი პირადად მცნობელნი.

პოლიციელები და ბოქაულები თურმე ისე დაშინებული იყვნენ მისი სახელით, რომ ჟრუანტელი უვლიდათ, ღამით ხშირად „სისონა ელანდებოდათ და თოფის სროლას ატეხდნენ“⁽³⁾.

ასეთია სისონას „საქმენი საგმირონი“, მისი უჩვეულო სიმკვირცხლისა და გამბედაობის ცნობილი ფაქტები.

ამ სისონა დარჩიას მაგალითზე შეიმუშავა მწერალმა სიმონა

1) „ივერია“ 1890, № 36.

2) ა. ხინთიბიძე, გურული ფირალები, თბილისი, 1938, გვ. 55.

3) იქვე, გვერდი 61.

ძალადის სახე. სისონა დარჩიას ცხოვრებიდან და, საერთოდ, საზოგადოებრივი ვითარებიდან უხვად აიღო მწერალმა მაშინდელი ყოფა-ცხოვრების დამახასიათებელი მომენტები და იგი ოსტატურად განასახიერა ნაწარმოებში. როგორც ცნობილია, იმხანად ოქრო-ვერცხლითა და ჩინ-მენდლებით უხვად აავსებდნენ ყველა იმათ, ვინც კი ხელს შეუწყობდა და მხარში ამოუდგებოდა მთავრობის ორგანოებს ფირალების წინააღმდეგ ბრძოლაში. ამ შემთხვევაში, მოსალოდნელი იყო აღმოჩნდებოდა ადამიანი, რომელზედაც მთავრობის ეს მაცდუნებელი შემოთავაზება ადვილად გასჭრიდა. მართლაც, ნივთიერი სარფისათუ სამსახურებრივი იერარქიის კიბეზე სწრაფი დაწინაურების მოსურნეთ ლალატითა და დაბეზლებით არა ერთი და ორი ფირალი გაუციათ.

სასჯელის შიშით (სიკვდილი, გაროზგვა, გადასახლება და სხვა), ფირალი მთავრობის ორგანოებს ცოცხალი იშვიათად უვარდებოდა ხელში. იგი ან ბრძოლაში კვდებოდა, ან ტყეს შეაფარებდა თავს, ვიდრე მოსყიდულთა ტყვია არ მიაგნებდა, ან შიმშილით სიკვდილი თუ ავადმყოფობა არ მოიდნობდა..

ხშირი იყო შემთხვევა, როგორც ამას ს. დარჩიას მაგალითზეც ვხედავთ, როცა ამრიგად მოკლულისა თუ თავისით მკვდარის გვამით ბევრი დაინტერესებული პირი ითბობდა ხელს, კარიერას იქმნიდა ან ოქრო-ვერცხლითა თუ ზიზილ-პაპილებით გულ-მკედრს იმშვენებდა. შემთხვევითი როდია ის გარემოება, რომ ანტონ ხინთიბიძის წიგნში — „გურული ფირალები“ წარმოდგენილი 17 ფირალიდან სამის (რაც შეადგენს 17,6%) — გ. ლომჯარიას (გვ. 26-35), გ. ჭყონიას (გვ. 38) და ს. დარჩიას (გვ. 55) ცხოვრება სიმონა ძალადის მსგავსად მთავრდება. სამთავე ისინი თავისით ან სხვისი ხელით კვდებიან და მათი მკვლელობის „პატივ-დიდების“ მითვისებას გარეშე პირები, მთავრობის მოხელეები ლამობენ.

ასეთ სულმდაბალსა და უხეშ ხერხებს მიმართავდნენ იოლი წარმატების მოწადინე მოხელეები იმჟამად და ჩვენი ბელუ-

ტრისტიც სრულიად მიზანშეწონილად მოიქცა, როდესაც ს. ძალაძის სახის შექმნისას სწორედ საკმაოდ გავრცელებული შემთხვევა წარმოადგინა მოთხრობაში. ამიტომ ბუნებით გარდაცვლილი სიმონა ძალაძის ნეშტის ხელმეორედ დაჭრა დაინტერესებული პირების მიერ, რომ იგი მათ მიერ მოკლულად გაესაღებინათ, საუცხოვებელი როდია, პირიქით, ღრმად დამაჯერებელია. ერთი ცნობით, ავადმყოფი სისონა დარჩია დაღატოთ მოუკლავთ წარჩინების მოწადინე ვინმე ჯუმათელ ჭანტუ-რიასა და ჩიქვანაიას. ეს ამბავი მათ უცნობეობათ ლანჩხუთის ბოქაულის — სიკო ჯაფარიძისათვის, რომელსაც ს. დარჩიას გვამი საიდუმლოდ მოუტაცებია და მის მიერვე მოკლულად გაუსაღებია. მოკლული სისონას ნეშტი ახლად დაუჭრია და შიგ ქათმის სისხლი ჩაუსხამს!).

სხვა ცნობებით, სისონა დარჩია ბუნებრივი სიკვდილით გარდაცვლილა, ხოლო სიკვდილის შემდეგ მის ნეშტს იგივე ბედი სწვევია, რაც ზემოთ მოვიხსენიეთ. ამის შესახებ ს. ჭყონია გვაცნობებს: „სადგური ჯუმათის მახლობლად, შუაგულ ტყეში, ცხოვრობდა სამეგრელოდან გადმოსახლებული ვინმე — ტაგუ ჩიქოვანი, რამელიც თურმე „ჩაჩუტობდა“ მთავრობასთან. ერთხელ, სისონა, ხანგრძლივ ტყე-ველად გდებით დაავადმყოფებული, ამ ტაგუ ჩიქოვანთან მისულა ტყეში, რომელიც შედარებით „შემონახულ ადგილათ“ მიაჩნდათ. მასპინძელი იქვე მახლობლად ცულობით შეშას სჭრიდა, უცფათ თავში დაჭრა და იქვე მოჰკლა. გამოცხადდა პრისტავი ჯაფარიძე, რომელმაც სისონას ნეშტი თავის მიერ მოკლულათ გასაღების მიზნით მიათრია ლევანტიე მოისწრაფიშვილის ეზოს კიშკართახ (პრისტავი ჯაფარიძე ამ ოჯახს მტრობდა და სურდა ისე გამოეყვანა საქმე, თითქოს ყაჩაღი მისი სახლიდან გამოსულიყო). დაუშინა თოფი. პრისტავს ეს ბოროტი საქმე არ გუუვიდა იმ ბედნიერი შემთხვევის გამო, რომ მოისწრაფიშვილის ოჯახში

---

1) ე. ნინოშვილი, ტ. I, რედ. შენიშვნები, გვ. 384, აგრეთვე ხინთიბიძის შრომა — „გურული ფირალები“.

მაშინ ყოფილიყო თურმე მისი მეზობლები: კოსტანტინე ჭყონია და თვით მწერლის — ე. ნინოშვილის ბიძა — ალექსი ინგოროყვა, რომელნიც თოფის ხმაზე იმ წამსვე გამოცვინდნენ თურმე სახლიდან. ამრიგად, პრისტავს ვერაგული გეგმა ჩიეშალა. ამბობენ, ამ შემთხვევის გამო, კ. ჭყონიამ ფულიც საკმაოდ ჩაიჯიბა, რომ ამბავი არ გაემჟღავნებიაო. მკვლელობის ადგილზე ოქმის შესადგენად მაზრის უფროსიც მოსულიყო ოფიცირის — ნესტორ გარდაფხაძის თანხლებით (ამ სურათის მოწამე მეც ვიყავი პირადათ). სისონა იქვე დასაფლავეს. შემდეგ კი დედამისს საიდუმლოთ მუუთხრია შვილის ნეშტი და სხვაგან დუღუშარხავს შვილი“.

ამრიგად, სისონა დარჩიასა და სისონა ძალაზეს შორის შედარებით ახლო მსგავსებაა. ეს უმთავრესად ეხება ს. დარჩიასა და ძალაძის გმირობა-ვაჟეცობასა და იმათ წინააღმდეგ მთავრობის მიერ მიღებული ზომების გადმოცემას. მწერალმაც დარჩიას ცხოვრებიდან ეს მომენტები ძალაძის მაგალითზე სწორედ იმიტომ გაითვალისწინა მოთხრობაში, რომ იგი ფირარალების კირნაჭულობით სავსე ცხოვრებისათვის საერთოდ დამახასიათებელი იყო.

სისონა დარჩიას სახელი შიშის ზარს სცემდა მხარის ბიუროკრატიულ მოხელეობას, ჩარჩ-ვაჭრებს, სოფლის ბობოლებს. მასზე მთავრობის წრეებშიაც ხშირად შეშფოთებით ლაპარაკობდნენ. მაშინდელი პრესა („ივერია“, „НОВОЕ ОБОЗРЕНИЕ“, „მეურნე“) სავსე იყო დარჩიას შესახები კორესპოდენციებით. დამსჯელი ორგანოები მის წინააღმდეგ ათასგვარ რეპრესიულ ღონისძიებებს მიმართავდნენ (ეგზეკუცია, „სტრაჟა“, „პრიგაორები“ და სხვ.). სისონას შესაპყრობად მთავრობამ ერთგვარი წამახალისებელი ჯილდოც კი დააწესა, როგორც ეს მოდაში იყო იმხანად. „ივერიის“ ერთი კორესპოდენტი წერდა:

— „დარჩია ღთას სხვადასხვანაირ ორდენათ არის დაფასებული იმის მიხედვით, თუ რა „ჩინის“ და სამსახურის კაცი ჩაიდებს ზელში. ამის გამო ჩვენში, ყველას ცალკე სურს, ყველა ცალკე

ცდილობს დარჩია ჩაიგდოს ხელში და ჯილდოც საკუთრად მიიღოს ისე, რომ სხვას არავეითარი წილი არ ედოს¹⁾).

ჩვენი ბელეტრისტიც ამ მასალებს ერთობ ოსტატურად იყენებს სიმონა ძალაძის სახის სრულყოფილად გამოქანდაკებისათვის. გამორკვეულია, რომ ს. დარჩიას წინააღმდეგ-სწორედ ასეთივე ღონისძიებებისათვის მიუმართავთ; სოფლად გაუგზავნიათ ეგზეკუციები, გაუძლიერებიათ „სტრაჟა“, დაუწესებიათ ჯილდო შეპყრობისა თუ მოკვლისათვის, რაც გლეხობას ერთობ მძიმე ტვირთად დასწოლია. ყოველივე ეს იმეამად მტკიცედ დანერგილი მოქმედი სასჯელის ზომა იყო, რომელსაც მსგავს შემთხვევაში მთავრობა მიმართავდა.

სიმონა დარჩია ორგზის დააპატიმრეს, მაგრამ ბორკილებში გათანგული ციხიდან ორთავეჯერ გაიქცა ჯერ მარტოლ (1888 წ.), ზოლო მეორედ, ძმასთან ერთად (1889 წ.); ე. ნინოშვილიც ნაწარმოებში სიმონა ძალაძის ასევე რამოდენიმე გზის პატიმრობას ითვალისწინებს, რაც ასე დამაჯერებელია, როგორც მაშინდელობის დამახასიათებელი მოვლენა. სიმონა ძალაძის ცხოვრება-თავგადასავალიც ბევრად უფრო კოლორიტულადაა წარმოდგენილი, ვიდრე ს. დარჩიასი, მიუხედავად იმისა, რომ უკანასკნელზე საკმაოდ უხვი მასალა იყო მაშინდელ პრესაში²⁾.

— „ფირალს“ სიმონა ძალაძეს ჯერ კიდევ შიშსა და ძრწოლაში ყავდა თავისი მტრები, იგი ორჯერ დაიჭირეს, მაგრამ ორჯერვე გაიქცა, დასჭრეს, მაგრამ მორჩა. სიმონა ხან გაქრებოდა, გადაიკარგებოდა სადმე, ხან ისევ გამოჩნდებოდა და მაშინ ისევ ყაზახ-რუსები და სოფელი წაბლისერი, ისევ „ეკუცია“ და მისი ხარჯი. სიმონას გარდა კიდევ გაყაჩაღდა რამდენიმე სხვა კაციც, რომელთა სახელი ისე გავარდა, რომ ცოტა უკლდა, პირველობა არ ჩამოართვეს სიმონას „ფირალობაში“. მთავრობა ხმარობდა „ზომებს“ ავაზაკობის მოსასპობად. მაგრამ ეს „ზომები“ ხალხს უფრო უარეს შავ-ღლეს აყენებდა,

1). ივერია, 1899, №227.

2) ივერია, № 270 (1888), № 118 (1889), № 100 (1891) და სხვა.

ვიდრე თითონ ფირალები და მათი მოქმედება“ ვკითხულობთ მოაზრობაში“).

ერაი შეხედვით, აქ თიოქოს პროტოტიპისა და ლიტერატურული პერსონაჟის (ს. დარჩიასი და ს. ძალაძის) ცხოვრების ფაქტებს მხატვრული თვალსაზრისით ერთგვარ სახიფათო დამთხვევასთან გვაქვს საქმე, მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი შეხედვით. დაკვირვებული მკითხველი უმაღლეს იგრძნობს ანალოგიური მოსაზრების მთელ უსაფუძვლობას, რადგან ადვილად მისახვედრია, რომ ყოველივე ის, რაც დარჩიას ცხოვრებიდანაა ავტორის მიერ გამოყენებული ნაწარმოებში (ეგზეკუცია, „სტრაჟა“, „პრიგაორები“, მკვლელობისათვის წამახალისებელი ჭილდოს დაწესება, დევნა, დაპატიმრება და სხვ.), თავისთავად უაღრესად დამახასიათებელი იყო მე-19 საუკუნის მიწურულისათვის ჩვენში. ამასთანავე ავტორმა სისონა დარჩიასაგან აიღო მთელი რიგი ისეთი თვისებებიც, როგორიცაა: მოქალაქეობრივი მხნეობა, მორალური სისპეტაკე, ვაჟკაცობა, სოციალური ინტერესები და სხვა, რაც მაშინდელი გურიის მოწინავე გლეხური საზოგადოებისათვის იყო დამახასიათებელი. ამავე დროს, ე. ნინოშვილმა დარჩიას თავგადასავალიდან შეგნებულად გამოტოვა მეორე ხარისხოვანი, შედარებით კერძოული მომენტები, როგორცაა, მაგ. ლანჩხუთის ბოქაულისათვის ადვილად დანებება, სუფსის ხიდზე თვდასხმა და გადარჩენა, სისონას მიერ გარდაცვლილი ძმის დატირება, გურიელის მოურავის, ვინმე ჩიკაშუას მკვლელობა და სხვა მისთანანი.

სიმონა ძალაძე ავტორმა შეგნებულად მამით ობოლი დაგვიხატა, რომ ამ გზით მამეული ალერსის განუცდელი სიმონას ხასიათში მეტი „უკმარობის ნიაღვარი“ და ვნების ცეცხლი დაეგუბებია. მწერალმა სიმონას დედა და პაპა განზრახ მხნე და თამაში პირები გამოიყვანა, რომ ამით სიმონას ხასიათისა და სულთმობის მტკიცების წარმომავლობის ახსნა გაეადვილებინა. ნაწარმოების მიხედვით სიმონას ერთადერთი ძმა ჰყავს, ზოლო პროტოტიპს, ს. დარჩიას კი სამი ძმა (და იგიც ს. ძალაძის, სურათის გასამუქებლად, ავტორმა ტრაგიკულად დაუღუპა), რო-

---

1) ე. ნინოშვილი, ტ., I, გვ. 228.

გორც ამას ჩადის გენიალური მაქსიმ გორკი მოთხრობაში „დე-და“. ამ ნაწარმოებში ავტორმა პელაგია ნილოვნა ერთადერთი შვილით წარმოადგინა (იგიც რეპრესირებული დაგვიხატა) მამინ, როდესაც მის პროტოტიპს—პ. ა. ზალუმოვას შვიდი შვილი (5 ვაჟი და 2 ქალი) ჰყავდა.

ყოველივე ეს საფუძველს გვაძლევს დავასკვნათ, რომ ს. ძალაძისა და ს. დარჩიას მაგალითზე ადგილი აქვს როგორც შეხვედრის, ისე დაცილების მომენტებს. დაცილების მომენტებია, უპირატესად, მოთხრობის დასაწყისში, სადაც ავტორის მიერ ნებისთ გვერდავლილია ს. დარჩიას თავგადასავლის ზოგიერთი მაშინდელი ცხოვრების გამომხატველობის თვალსაზრისით ნაკლებათ მნიშვნელოვანი, კერძო ხასიათის მომენტები. მსგავსებას ადგილი აქვს უმთავრესად ნაწარმოების ფინალურ ნაწილში, სადაც ავტორი შეგნებულად იღებს დარჩიას ცხოვრებიდან მაშინდელი ვითარების დამახასიათებელ, ტიპიურ მომენტებს. ს. დარჩია ე. ნინოშვილის თანადროული პირია.

შესაძლებელია მწერალი პირადადაც იცნობდა დარჩიას, რომელიც 1891 წლის თებერვალში მოუკლავთ (მოთხრობა „სიმონა“ დამთავრებული ჩანს იმავე 1891 წლის პირველი მაისისათვის). ჩვენი ბელეტრისტის მხატვრული სტილისა და გემოვნების სასარგებლოდ უნდა ითქვას, რომ მას მასალის სიხედლეშ გზავერ გაუმრუდა და ნატურალიზმისეული ფოტოგრაფიზმის კაობში ვერ ვადასჩეხა. ნიჭიერმა შემოქმედმა ადვილად მოახერხა საზოგადოებრივი ცხოვრების კონკრეტული ფაქტი ფხიზელი ანალიზის ცხავში გაეტარებინა და იგი ძალალ-მხატვრულ განზოგადოებაშდე აეძალღებინა.

გოგია უიშვილი. რეალური სინამდვილიდანაა აღებული აგრეთვე გოგია უიშვილი და მისი თავგადასავალი. ეს უკანასკნელიც, ავტორის დამახასიათებელი სამხატვრო ხერხისამებრ მნიშვნელოვნად გარდაკაზმულია მოთხრობაში. დადგენილია, რომ მწერალს გოგია უიშვილის პროტოტიპად აუღია გლეხი—გიორგი ხუხუნაშვილი.

გიორგი ხუხუნაშვილის კარგად მახსოვნის, მისი თვითმკვლე-

ლობის უშუალო მომსწრეს — მელინკი სარიშვილის¹⁾ ცნობით, გ. ხუხუნაშვილი ჩოჩხათის თემის, სოფ. გულიანის მცხოვრები ერთი ხელმოკლე გლეხი ყოფილა, მას ცოლად ჰყოლია მარინე ეფრემის ასული ზოფერია, რომლისაგან შეძენია სამი შვილი, ორი ვაჟი და ერთი ქალი. გ. ხუხუნაშვილი ცხოვრობდა ღარიბად ერთ ფარღალალა ქოხში, მაღლობზე, ტყით შემოსილი ქედის ძირში, სათემო შარაგზიდან ოდნავ მოშორებით²⁾. გიორგი ხუხუნაშვილს ჰყოლია ერთი და (ფოთში იყო გათხოვილი) დამხმარეები, რომელნიც მისგან კარგა მოშორებით ცხოვრობდნენ სოფელში.

სოფლის თავკაცებს გ. ხუხუნაშვილი, თავისი სიღარიბისა და გულჩათხრობილი, სუსტი ხასიათის გამო, დაჯანბნებული ჰყოლოდათ. უკანასკნელად გ. ხუხუნაშვილს ათიოდე მანეთი ჰქონებოდა შეწერილი, მაგრამ ვერ გადაეხადა. უკანასკნელად ვალისათვის მისულიყვნენ სოფლის რწმუნებულები და, რაკი გ. ხუხუნაშვილს ფული არც იმჯერად აღმოჩენოდა, ვალის ანგარიშში წაუყვანიათ საახალწლო ღორი, ქათმები და სხვა სურსათ-სანოვადე. თვითონ გიორგი დაუპატიმრებიათ, ხოლო განთავისუფლებიდან რამოდენიმე დღის შემდეგ გიორგის თვითმკვლელობით დაუმთავრებია სიცოცხლე. იგი დაუსაფლავებიათ და შემდეგ მისთვის „ორმოცი“ გადაუხდიათ დაქვრივებული ქალის მშობლებს. ქვრივი ქალი მარტო აღარ დაუტოვე-

---

1) მელინკი ეფრემის ასული ზოფერია — სარიშვილისა არის ღვიძლი და გოგია უიშვილის პროტოტიპის — გიორგი ხუხუნაშვილის მეუღლისა. გ. ხუხუნაშვილის თვითმკვლელობისას მელინკი სიძის სახლში ყოფილა და თავის გათხოვილ უფროს დას ეხმარებოდა ბავშვების მოვლა-აღზრდაში. იგი ამჟამად 80 წლის მოხუცია, ცხოვრობს ქ. მახარაძეში, სრულიად ნათელი მემსიერება აქვს და სუფთა გურული კილოთი ცოცხლად გვიამბობს ამ ნახევარ საუკუნეზე მეტი ხნის წინანდელ ტრადიკულ შემთხვევას, რომლის მომსწრე თავად ყოფილა.

2) იმ ადგილას სადაც 70-80 წლის წინად გიორგი ხუხუნაშვილის სახლ-კარი იდგა, ახლა ჩაის პლანტაციაა გაშენებული და რამდენიმე ძირი (დაახლოებით 10-15 წლისა) ხეხილი დგას. იქვე მახლობლად, დაახლოებით ასიოდე მეტრის მანძილზე, დაბლობისაკენ, სასოფლო შარა-გზის მიმართულებით, ამჟამად რამოდენიმე კოლმეურნე გლეხი (ი. ტულუში, შ. გუჯაბიძე და სხვ.) ცხოვრობს.

ბიათ ოჯახში. მასთან გაძულებით რჩებოდა ხან დედა, ხან მამა. ზოლოს მამამ თავისი უღროოდ დაჭერივებული ქალიშვილი ბავშვებითა და ოჯახური ავეჯეულობით თავისთან წაიყვანა. ამის შემდეგ ქალს ორიოდე წელი უცოცხლია, დაავადმყოფებულია კლექით, ლოგინად ჩავარდნილა და კიდევ გარდაცვლილა. ხუხუნაშვილისეული ოჯახი სოფ. გულიანში სრულიად გაპარტახებულია. იქ გიორგი ხუხუნაშვილის შვილთაგანი არასოდეს არაინ დამბრუნებულა, სახლი კი კარგა ხანს იდგა, შემდეგ გაუყიდათ. უმწეოდ დარჩენილი ობლები გამოუზრდია გ. ხუხუნაშვილის სიდედრ-სიმამრს. უფროსი შვილი—ქრისტეფორე შესანიშნავი ნიქის ახალგაზრდა ყოფილიყო, რომელსაც ს. ხუნდაძის ცნობებით ვიღაც სკოლის ინსპექტორის მეშვეობით საშუალო განათლება მიუღია და შემდეგ პედაგოგიური მოღვაწეობა დაუწყო. ქრ. ხუხუნაშვილი ჯერ აფხაზეთში განუმწყესებიათ მასწავლებლად, შემდეგ გადმოსულა გურიაში, უკანასკნელად ყოფილა ჯუმათში სკოლის გამგედ და შემდეგ კაზაკებს მოუკლავთ ლანჩხუთში¹⁾).

ასეთია თვალის ერთი გადავლებით, გოგია უიშვილის პროტოტიპის — გ. ხუხუნაშვილის ცხოვრება, როგორც ამას მთელი ამ ტრალიკული ამბის მოწმე და თვითმხილველი მელინკი სარიშვილი დამაჯერებლად გადმოგვცემს.

როგორც ვხედავო, ე. ნინოშვილს ნაწარმოებში მასალად გ. ხუხუნაშვილის თავგადასავალი გამოუყენებია, მაგრამ ავტორს მასზე საკმაოდ ინტენსიური შემოქმედებითი მუშაობა გაუწევია. მომხდარი ფაქტი თავისებურად შეუცვლია, მხატვრულად გარდაუქაზმავს. მწერლის ოსტატურ ხელს რეალური სინამდვილიდან აღებული მთელი რიგი კერძოული ხასიათის მომენტები მხედველობაში არ მიუღია, ბევრი რამ შეუცვლია, ახალიც ბევრი დაურთავს და, ამრიგად, ღრმად დამაჯერებელი

---

¹⁾ სამწუხაროდ, მკვლევარს შედარებით სუსტად აქვს გამოკვლეული გოგია უიშვილის პროტოტიპის საკითხი, მაშინ, როდესაც ეს უკანასკნელი განსაკუთრებით საინტერესოა და ძვირფას მასალასაც იძლევა მწერლის მხატვრული სტილის საილუსტრაციოდ. ვინაიდან ამ საკითხს ჩვენ სხვა დროს ვფიქრობთ სპეციალურად დაუბრუნდეთ, აქ მასზე ვრცლად აღარ შევჩერდებით და მხოლოდ არსებით მომენტებს ავღნიშნავთ.

მოთხოვნა მოუტია „გოგია უიშვილის“ სახით. მიემართო მოთხოვნის რეალიზებისა და სინამდვილის ფაქტების შედარებით ანალიზს.

ა). გოგია უიშვილი, მოთხოვნის მიხედვით, ბევრად უფრო შეგნებულია, თამამი და გათვითცნობიერებული, ვიდრე მისი პროტოტიპი -- გ. ხუხუნაშვილი ჩანს გადმოცემის მიხედვით.

— „გიორგი ერთი გულჩათხრობილი, დარდიანი კაცი იყო, თავის გულში რომ იწვის და სხვას ნაკლებად გუუზიარებს გულის ნადებს. ამასთანვე იგი ძალიან ყუნჩი (წყნარი, კ. დ.) და ხმაამჟღელბელი იყო, არ ყოფილა სხვა გურულებივით ენვალის (მეტყველი, კ. დ.) და გაბედული, მებრძოლი ბუნების კაცი, არიკაცს ორ ღერ სიტყვასაც არ ეტყოდა, არც რამეზე შეაწუხებდა, მარა როცა დიდი რამე ზორი (გაჭირვება, კ. დ.) დაადგებოდა, მაშინ ქი იცოდა ხმის ამოღება“, გადმოგვცემს მელინკი სარიშვილი“).

მწერალი მხატვრული თვალსაზრისით სავსებით მიზანშეწონილად მოიქცა, როცა კაცია მუნჯადისამებრ უფხო და უენო პარი, როგორიც გ. ხუხუნაშვილი იყო სინამდვილეში, გოგია უიშვილის სახეში შედარებით უფრო მხნე და მეტყველი წარმოადგინა.

ბ) გ. ხუხუნაშვილს სინამდვილეში სამი შვილი ჰყავდა, ხოლო გოგია უიშვილს კი 5 ბავშვი ჰყავს და აუტანელ სიღარიბეში ცხოვრობს. ამრიგად, სურათის გამძაფრებით ავტორმა მკითხველი მომეტებულად უფრო გააღიზიანა ნაწარმოების პერსონაჟისადმი თანაგრძნობით და მით, ბუნებრივად, ერთიორად გაზარდა სურათის როგორც შემეცნებითი, ისე აღმზრდელობითი მხარე.

გ) გ. ხუხუნაშვილს ერთი და ჰყავდა (ფოთში გათხოვილი)

---

1) მელინკი სარიშვილი, როგორც ეს ზემოთაც აღვნიშნეთ, მთელი ამ ამბის უშუალო მომსწრე და თვითმხილველია; ამდენადვე მისი ცნობები უსათუოდ ნდობის ღირსია. ცნობა ამ რამოდენიმე წლის წინათ ჩვენ მიერაა ჩაწერილი ქალ. მახარაძეში (სადაც იგი ამჟამად ცხოვრობს) და ინახება ჩვენთან.

ხოლო გოგია უიშვილს კი—ორი ძმა და, ამრიგად, უიშვილების ისედაც ღარიბი მამეული ოჯახი სამად გაიყო ძმებმა. ამით ავტორმა უიშვილში წარმოდგენილი ღარიბი გლეხის ბედშაობის სურათი კიდევ უფრო გაამძაფრა.

დ) მწერალი მოთხრობაში გვიხატავს ჩაფრების მიერ გოგია უიშვილის გაროზგვას ჯერ მისსავე ოჯახში, ცოლშვილის წინაშე, ხოლო შემდეგ კი თემში, კანცელარიაზე; ასეთი რამ გ. ხუხუნაშვილს არ დამართია... სურათი აქაც საკმაოდ გამძაფრებულია და სრულიად მიზანშეწონილი მიმართულებითაც.

ე) მწერალი მეტი მხატვრული ემოციის გამოწვევისა და უიშვილის თვითმკვლელობის უფრო საფუძვლიანად მოტივირების მიზნით, განზრახ თოფის გასროლას ახდენს „კალანდა“ დღეს, ანუ ახალ წელს, დილაადრიანად; გიორგი ხუხუნაშვილის თვითმკვლელობის აქტი კი ხდება ამ უკანასკნელის ციხიდან განთავისუფლების დროიდან რამდენიმე დღის გასვლის შემდეგ, ახალწლამდე, დაახლოებით ერთი კვირით ადრე, როგორც ამას დარწმუნებით გადმოგვცემს ხუხუნაშვილის თვითმკვლელობის ტრალედიის თვითმხილველი მელ. სარიშვილი.

ვ) სურათის გასამუქებლად მწერალმა გოგია უიშვილს თავი მოაკვლევინა მარტოოდენ ცოლშვილის წინაშე, სინამდვილეში ხუხუნაშვილის თვითმკვლელობისას იქვე იყო ამ უკანასკნელის სიდერ-სიმამრი და ცოლის და (მელინკი სარიშვილი). როგორც ირკვევა, ხუხუნაშვილს ციხიდან გამოსვლისთანავე გადაეწყვიტა თვითმკვლელობა და რომ ცოლშვილს ამ ტრალედიის შედეგად თავზარი არ დასცემოდა, სიმამრისათვის შეუტყობინებია: სახლი მაქვს დასახურავი, გამოდი და დამეხმარეო. სახლი, მართლაც, დასახურავი ჰქონებოდა და ამისათვის საჭირო ისლი კიდევ მოეტანა, მაგრამ, როგორც მელანკი სარიშვილი დამარწმუნებლად გადმოგვცემს, სახლის დახურვის განზრახვა მხოლოდ საბაბი იყო, რომ მეუღლის მშობლები სწევოდა და მით თავზარდაცემულ ცოლშვილს უმძიმეს წუთებში ნუგეშის მცემელი ჰყოლოდა. თვითმკვლელობის წინა ღამით, მართლაც გამოსულა სიდერ-სიმამრი, ხოლო დილაადრიან კი გ.

ხუხუნაშვილს თვითმკვლელობით დაუმთავრებია სიცოცხლე. მ. სარიშვილი გადმოგვცემს: „ერთ დღეს, სიძემ მამაჩემს შემოუთვალა, სახლის დახურვაზე დამენმარეთო; ისრი, ასე ოც კონამდი იქნებოდა სულ, ზოგი მიწაზე ეყარა, ზოგიც თავაღმა, ზვინივით იდგა კარავსავით თავშეკრული; რავარც (როგორც, კ. დ.) ახლა ვფიქრავარ ნიობახიდან (საპატიმროდან, კ. დ.) გაძოსვლის მერე უბედურ გიორგის უკვე გადაწყვეტილი უნდა ქონებოდა თავის სიკვდილი და რომ ცოლშვილს არ შეშინებოდა, ამიზა შუუთვალა ბაბას, რომ სახლის დახურვაზე მოხმარებოდა. ადრიელაი (ადრე, კ. დ.), სალამო ხანი იყო, როიცხა (როდესაც, კ. დ.) ნენაი და ბაბაი ორივე გამევიდნენ, მაშინვე მეილაპარაკეს, რომ დილიანა ადრე შედგომოდნენ მუშაობას. გიორგი იმავე სალამოს, ნავახშმევს, წევიდა თავისი ბიძაშვილისაქენ, ვითომ სახლის დახურვაზე მისახმარებელი კაცი რომ ეშონა, სინამდვილეში კი, თურმე, თოფი უნდოდა გამიერთმია—ძალდი მიცოფდებდა და მათხოვეო. თოფი ეთხუებიათ და იმ სალამოსვე შეენახა თურმე ისრის კონეფში. მშვენიერი დარები იყო, ქრიშობისთვის (დეკემბრის კ. დ.) უთოლო დღეები იდგა, მთვარე-ნათლობა იყო. ბაბაი გათენებამდე ამდგარიყო და წასულიყო მახლობელ ქედში კვენდლიზა (რცხილას ნედლი დაგრეხილი შტოა, კ. დ.). გიორგიც ამ დილას გატიალებამდი (გათენებამდე, კ. დ.) გამევიდა სახლიდან, ერთორ კაცს კიდევ მევიხმარიებ სახლის ხურვაზეო. ამის შემდეგ ხუთი-ექვსი წუთი არ გასულიყო, რომ უცფათაი გავარდა თოფი“. ასეთია სინამდვილეში გ. ხუხუნაშვილის თვითმკვლელობის გარემოება მელინკი სარიშვილის გადმოცემით.

როგორც ვხედავთ, გ. ხუხუნაშვილის თვითმკვლელობის აქტი საკმაოდ განსხვავებულ გარემოებაში მომხდარა, ვიდრე ეს ნაწარმოებშია წარმოდგენილი.

ზ) მოთხრობაში ოჯახის აწიოკების ბევრად უფრო შემზარავი სურათებია, ვიდრე ამას სინამდვილეში გ. ხუხუნაშვილის ცხოვრებაში ჰქონდა ადგილი. მთელი ამ ტრაგედიის მომსწრე იგივე მელ. სარიშვილი ამის შესახებ გადმოგვცემს:

—„ერთ დღეს, დილით მზე ახალ წამორებული (ახლად ამო-

სული, კ. დ.) იყო, როცა კარზე სილაღიანი (იარაღიანი, კ. დ.) ხალხი მუადგა, ქართველები იყვნენ, ძალიან გაჭავრებულ და ფხიზ გუნებაზე კი იყვნენ, თუმცა ნასვამი და ღვინო-მორეული, არა მგონია, ყოფილიყვნენ. მახსოვს, მაშვინ სიძემ სთხუა: ქენით კაცობა, ოჯახის ხალხი ხართ, ცოლშვილს კაი დღეს ნუ ჩუუშხამებთ, ნაკალანდევს სამუშეირზე წვეალ ან რამეს გაეყიდი და ვალს რამეთერად გადავიხდიო. იგინმა სიძეს არ მუუსმინეს და, მახსოვს, კიდეც შელაპარიკდენ, ძალიან შეჭყვენ ლაპარიკში. საქმე წაწევ-წამოწევებაზე მიდგა, თუმცა გიორგი გალახვით არ გუულახვენ და არც სისხლი დაღვრილა; ისე კი, მახსოვს, საწყალმა ხელი კი გამეილო და, რაც შეიძლო გუუძალიანდა. საწყალმა ჩემმა დამაც, რომელიც ქმარსავით ყუნჩი და წყნარი სულიერი იყო, მაშვინ ქი ამეილო ხმაი, ქმარს ამუუდგა გვერდში და გულდათუთქული შეიხვეწა: ახლა გვა-პატიე, როგორმე კაი დღეი გაგვათენებიე და ნაკალანდევს თვი-ოონ მე გადავდეფ თავს და რამეს გავახერხეთო, მარა არათერი გევიდა, არიკაცმა არ მუუსმინა. ისიც კარგად მახსოვს, რომ არც მისკენ წაწეულა ვინმე და არც საიმგვართო უკადრებიენ რამე, წიგნში (ე. ი. მოთხრობაში, კ. დ.) რომაა აწერილი“.

მოთხრობაში, როგორც ვიცით, ოჯახის აკლების ბევრად უფრო შემზარავი სურათია წარმოდგენილი. წინააღმდეგობის გაწევის მომიზეზებით გოგია უიშვილს მიეჭრებიან, თავში თოფის კონ-დახის დარტყმით მიწაზე დასცემენ, შემდეგ ქმრის გამოსასარ-ჩლებლად მოსულ ცოლს, „არაყ-გადაკრული“ ყაზახები ძალად შეიპყრობენ და ლოშნიან ქმარშვილის წინაშე, რასაც, როგორც ეს ზემოდაც მრვისხენიეთ, სინამდვილეში ადგილი არ ჰქონებია.

თ) ხუხუნაშვილის, თვითმკვლელობის შემდეგ, მელ. სარი-შვილის გადმოცემით, მისმა დამ — მარინემ თითქმის ორი-ოდე წელი იცოცხლა დედმამასთან სრულს გონებრივ სიფხიზ-ლეში, გარდაიცვალა კლექით (ამ სენის შიშით საგანგებოდ აგებულ ქოხში); უიშვილის მეუღლე მარინე კი, როგორც ვი-ცით, ჭკუიდან შეიშალა და თავისივე ბავშვები ააწიოკა.

ი) მელინკი სარიშვილის გადმოცემით, გ. ხუხუნაშვილის ოჯახში არავინ დაბრუნებულა, იქ სამუდამოდ გაცივდა კერა, ოჯახი სრულიად გაპარტახდა. უპატრონოდ მიტოვებული სახ-

ლი რამოდენიმე წლის შემდეგ გაიყიდა. მოთხრობის მიხედვით როგორც ვიცით, უიშვილის ბაშეები ჯერ მოჯამაგირებლად იყვნენ გაბარებული, ხოლო შემდეგ კი ისევ დაუბრუნდნენ კერას, რაც იმ დროს და იმ პირობებში ბევრად უფრო საფიქრებელი და მოსალოდნელი იყო, ვიდრე ის, რასაც კონკრეტულად ადგილი ჰქონებია სინამდვილეში.

ჩვენს ქვეყანაში, ისიც სოფლად, ნათესაეებისა და მოყვრების გარემოცვაში, ნაკლებ საფიქრებელი იყო მთელ ოჯახს ისე გულგრილად მიეტოვებოდა მამეული სახლკარი, რომ შემდეგ ოჯახის არცერთ წევრთაგანს (მით უფრო მამშინ, როდესაც ისინი აღზრდილი ადგილიდან არც ისე შორს ცხოვრობდნენ) ერთხელაც არ ეცადოს მამა-პაპეულ ეზოში დაბრუნება.

სინამდვილეში გიორგი ხუხუნაშვილის არც ერთი შვილთაგანი მშობლიურ ეზოს არ დაბრუნებია. ე. ნინოშვილი უაღრესად კეთილგონიერად მოიქცა, როცა არ მიხედა კონკრეტ ვითარებას, ფაქტურ სინამდვილეს და ნაწარმოებში უფრო მართლმსგავსი შესაძლებლობა გაითვალისწინა. მწერალმა, როგორც მოთხრობიდან ვიცით, ოჯახის ფუძე არ მოშალა და ბავშვები მამა-პაპეულ კარ-მიდამოს დაუბრუნა, რაც მხატვრული თვალსაზრისით სავსებით გამართლებული ღონისძიებაა.

კ) გ. ხუხუნაშვილის ერთ-ერთმა ვაჟმა — ქრისტიფორემ ვიცაც სკოლის ინსპექტორის ხელშეწყობით საშუალო სასწავლებლის კურსი დაასრულა, ჯერ მასწავლებლად დაინიშნა, შემდეგ სკოლასაც განაგებდა. ყოველივე ეს ავტორმა სავსებით მიზანშეწონილად მოხსნა, როგორც მაშინდელი ვითარების შემთხვევითი, არაკანონზომიერი მოვლენა.

იმ დროს, როცა გლეხი-კაცის შვილებისათვის სკოლის კარები დაკეტილი იყო, მხატვრული თვალსაზრისით მიზანშეუწონელი იქნებოდა ავტორი ბრმად დანდობოდა კონკრეტულ სინამდვილეს და მოთხრობაში ეჩვენებინა ღარიბი გლეხის შვილის მიერ საშუალო სკოლის დამთავრება, ისიც მაშინდელი მოხელის უანგარო თაოსნობით. ნინოშვილმა სრულიად მიზანშეუწონილად აუარა გვერდი ამ მომენტს და უიშვილის ბავშვები, პირიქით, მოჯამაგირედ გაბარებული წარმოგვიდგინა.

ლ) მწერალი პორტრეტის გადმოცემაშიაც არ გაჰყვა ბრმად კონკრეტ სინამდვილეს. უიშვილის პროტოტიპი, გ. ხუხუნაშვილი, შედარებით სიმპატიური გარეგნობის ყოფილა სინამდვილეში. ბელინკი სარიშვილის გადმოცემით იგი იყო „საშუალოზე მომაღლო და, ასევე საშუალო სისრულის“. იგი „სახით არ გეწყინებოდა, იმფერი შესახედავი იყო, თეთრფერვანი სახე, ბუნებრივად შეხუჭუჭებული ხშირი მოწაბლისფერო თმა, გლეხი-კაცის პირობაზე საკმარისად იერიანი კაცის სახეს აძლევდა, თუმცა პირისახე ძალიან მუყურებელი ჰქონდა“.

ავტორმა გოგია უიშვილი შეგნებულად გამოიყვანა „შავგვრემანი“, „მოხმელო“, თმა აბურძგვნილი და, ამდენადვე მიუმზიდველი სახე-გარეგნობის: „მას ულამაზო პირისახე მუდამ მოღუშული და ნაღვლიანი ჰქონდა, უსწორ-მასწორო გაბურძგვილ შავ წვერულვაშში საკმაოდ გამორეოდა ჭაღარა, მსხვილი გაუხსნელი წარბები მეტის მეტ სასტიკ შეხედულებას სდებდა მის სახეს“¹⁾ ვკითხულობთ მოთხრობაში; ამით ავტორმა შესძლო უიშვილის სახეში მოეცა სიღარიბით გაუხარებელი და თვითმპყრობელური რეჟიმით დაჩაგრული გურული გლეხის ბევრად უფრო სრულმქნილი მხატვრული სახე, ვიდრე ამ უკანასკნელის პროტოტიპი — გ. ხუხუნაშვილის პერსონა წარმოადგენდა სინამდვილეში.

ასეთია, მოკლედ, გოგია უიშვილის სახე, რომელიც მწერალმა სოფ. გულიანის (ლანჩხუთის რ-ნი) გლეხის—გიორგი ხუხუნაშვილის მიხედვით შეიმუშავა.

ამრიგად, როგორც ვხედავთ, ბელეტრისტი ე. ნინოშვილი, მოთხრობის „გოგია უიშვილი“ მაგალითზე, (ისევე, როგორც სხვაგან, ისტორიულსა თუ არაისტორიულ მასალებზე) თავისი ერთხელვე აღებული ნაცადი სამხატვრო ხერხის ერთგულია ბოლომდე. სინამდვილიდან აღებულ მასალას შემოქმედი მწერალი ნიადაგ საფუძვლიანად გადაამუშავებდა მხატვრული რეალიზმის პრინციპების მოთხოვნების შესაბამისად.

წარმოდგენილი ფაქტების ანალიზი საფუძველს იძლევა დავასკვნათ, რომ ბელეტრისტი ე. ნინოშვილი მასალას უხშირეს

¹⁾ ე. ნინოშვილი, ტ. I, გვ. 125.

შემთხვევაში სინამდვილიდან, საზოგადოებრივი ცხოვრებიდან იღებდა, მაგრამ ხელალებითა და განურჩევლად როდი ეკიდებოდა, პირიქით; მწერალი მასალას დიდის დაკვირვებით შეარჩევდა ცხოვრებაში, გულმოდგინეთ გასინჯავდა და, ამის შემდეგაც, შემოქმედებითი მუშაობის პროცესში, მას დაუსრულებლად დახვეწდა, მხატვრულად სრულქმნიდა და, ამრიგად, ყოველ მხრივ გააუმჯობესებდა.

როდესაც მწერალი მის განკარგულებაში არსებულ ფაქტორივ მასალაში რაიმე შემთხვევითსა და კერძოულს, უფერულ მხარეს შენიშნავდა, უმაღლესე მოხსნიდა, შეცვლიდა ან საჭიროებისამებრ საფუძვლიანად გადაამუშავებდა სახეთა შეძლებისამებრ მხატვრული განზოგადოებისა და ტიპიური სრულყოფის უზრუნველსაყოფად; ზოგჯერ კი ავტორი შეგნებულად შემოირჩენდა ამ კონკრეტი, ფაქტობრივი მასალის ზოგიერთ ნიშნებს, თუ კი ეს უკანასკნელი თავისთავად სინამდვილის, საზოგადოებრივი ვითარების დამახასიათებელი იყო. ასე გამოიყურება სინამდვილიდან, საზოგადოებრივი ცხოვრებიდან აღებული ნედლი მასალის გამოყენების საკითხი. ე. ნინოშვილის მხატვრულ შემოქმედებაში.

როგორც ვხედავთ, ამ გზით მწერალი ბრწყინვალეთ აღწევს დასახულ მიზანს. იგი ადვილად ახერხებს ღრმად დამაჯერებელ ფერებში ცხოვლად წარმოადგინოს სინამდვილის არსებითი, ტიპიური მომენტები, „ოქროს შუაგული“ და არა რომელიმე უფერული ფაქტი, თუ ბრმა შემთხვევითობა, როგორც ეს, ჩვეულებრივ ნატურალისტური სკოლის მწერლების ლიტერატურულ პრაქტიკაშია.

ცხოვრების ღრმა ცოდნა, დიდი სოციალური გამოცდილება, მახილი დაკვირვება, უცდომელი ალლო და ფხიზელი, კრიტიკული მიდგომის გასაოცარი უნარი ნიჭიერ შემოქმედს საშუალებას აძლევდა „ბუჩქნარს იქით ტყე დაენახა“, ადვილად და სისწორით ეგრძნო მასალა, მისი ღირსება-ნაკლი და სრულყოფილი მხატვრული სახეები, ტიპები გამოექანდაკებინა. ასეთია ის შემოქმედებითი მეთოდი, მხატვრული ხერხი, რომელსაც ე

ნინოშვილი განუხრელად და ბოლომდე თანმიმდევრულად იცავდა.

ეს ხერხი კი, როგორც ცნობილია, მხატვრული რეალიზმის ხერხია და არა ნატურალისტური მიმდინარეობისა, რომლის მოსანგრედაც ზოგიერთ კრიტიკოსს ასე უსაფუძვლოდ წარმოედგინა ნიჭიერი ბელეტრისტი ეგნატე ნინოშვილი.

ლიტერატურა¹⁾

- 1) К. Маркс и Ф. Энгельс, т. VIII, изд. ИМЭЛ, 1931.
- 2) ი. სტალინი, ტ. 1, სახელგამი, თბილისი, 1947.
- 3) ი. სტალინი, მარქსიზმი და ენათმეცნიერების საკითხები, სახელგამი, პოლიტ. ლიტერატურის სექტორი, 1950.
- 4) გ. მალენკოვი, საანგარიშო მოხსენება პარტიის XIX ყრილობას საკავშირო კ. პ. ცენტრალური კომიტეტის მუშაობის შესახებ, სახელგამი, 1952.
- 5) Гудзний Н., Как работал Толстой, Сов. писатель, Москва, 1936.
- 6) Бороздин К., Закавказские воспоминания, А. С. Суворин, 1885.
- 7) Бродский Н. А. и Сидоров Н. П., Комментарии к роману Чернышевского „Что делать“, изд. „Мир“, 1933.
- 8) Десницкий В. М. Горький, Госиздат, 1935.
- 9) Добролюбов Н., Полное собрание соч. под общ. ред. Леб. Полянского, Гослитиздат, т. I, 1934.
- 10) Касторский С., „Мать“ Горького, Госиздат художественной литературы, Ленинград, 1940.
- 11) Чудинов В., Восстание Гурийцев в 1841 году, кавказский сборник, № 14, 1890.
- 12) Цейтлин А., Мастерство Пушкина, Сов. писатель, Москва, 1933.
- 13) თაყაიშვილი ე., მოგონებები ქართველ მწერლებზე, ლიტერატურის მატეანე, წიგნი 6, სსრ აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი, 1952.
- 14) ივერია, 1890, № 36, 1892, № 66.

---

1) დასახელებულია უმთავრესი ციტირებული ბეჭდური ლიტერატურა
კ. დ.

15) კეშელაშვილი პ., ბოლოსიტყვაობა, ს. გუგუშვილის პოემა— „თამარიანი“, 1936.

16) კლდიაშვილი ს., მოგონებანი დავით კლდიაშვილზე, თბილისი, 1933.

17) ლიტერატურა და ხელოვნება, 1948, № 48 (241).

18) მახარაძე ფ., ეგნატე ნინოშვილი, სახელგამი, 1930.

19) მეუნარგია ი., ქართველი მწერლობა, II, 1944.

20) ცაიშვილი ს., ეგნატე ნინოშვილის ერთი მოთხრობის სიუჟეტისა და პროტოტიპის შესახებ, გაზ. „ლიტერატურა და ხელოვნება“, № 13(258), 1931.

21) ხაჭაპურიძე გ., გურიის აჯანყება 1841 წელს, სახელმწიფო გამომცემლობა, ტფილისი, 1931.

22) ხაჭაპურიძე გ., გლეხთა მოძრაობანი საქართველოში მე-19 საუკუნეში, ტფილისი, სახელგამი, 1933.

23) ხინთიბიძე ა., გურული ფირალები, თბილისი, 1938.

24) ხუნდაძე ს., რედაქტორის შენიშვნები, ე. ნინოშვილას თხზულებათა ხუნდაძისეული გამოცემა, ტ. I, 1932.

25) ხუნდაძე ს., რედაქტორის შენიშვნები, ე. ნინოშვილის თხზულებათა ხუნდაძისეული გამოცემა, ტ. II, 1932.

სარჩევი

შესავალი . . .	3
ფაქტები და მოვლენები	10
პროტოტიპები	38
ლიტერატურა	113

რედაქტორი ზ. ჯიოვევი.
ტექრედაქტორი ნ. სიუკავევი
კორექტორები: 8. ზანგალაძე და
ვ. გელდიაშვილი.

Сдано в набор 24. X. 1953. Подписано к печати 12. XII. 1953.
ЭТ00195. Заказ издательства № 39. Формат набора 5,5 кв. Фор-
мат бумаги 60х92 см. Печатных листов 7,25. Авт. листов 4,76.
Учетно-издательских листов 5.06. Тираж 2000 экз. Цена 3 руб.

Типография Грузглавполиграфиздата, Сталинир, Исака2,

შეფინიული შემცდომების გახეობა

გვ.	სტრ. (ხეშ)	დაბეკდილია	უნდა იყოს
25	5.	გალერია	გალერია
29	1 (ქვ.)	1943 წ.	1953 წ.
32	25	და ბეჯითი	დაბეჯითებითი
53	22	რა,	რა
58	17	ხიშონა №-ძე	ხიშონა №-ძე.
66	19	იშხანად თავის ნებაზე	თავის ნებაზე
69	15	გმირების	გმირები
81	3	თითქმის იძულებით,	თითქმის იძულებით
84	24	შოთლოების თჯახს,	შოთლოებს
94	3	სიშონა	სიშონა
99	12	სიშონა ძალაზეს	სიშონა ძალაძეს
106	8	არ დამართია . . .	არ დამართია.
111	18	საკითხი.	საკითხი
114	7	მწერლობა	მწერლობი
114	10	1931	1949